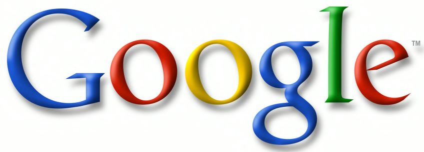

Св. Меѳодій

Св. Куріллъ

Исторія

Восточно-славенскогъ

богослуженія

и

Куріллскогъ кньижества

кодъ

Славена западне цркве.

ІСТОРІЯ
ВОСТОЧНО-СЛАВЕНСКОГЪ
БОГОСЛУЖЕНІЯ
И
КУРІЛЛСКОГЪ КНЬИЖЕСТВА
КОДЪ
СЛАВЕНА ЗАПАДНЕ ЦРКВЕ.

СПИСАО

АЛЕКСАНДЕРЪ СТОЯЧКОВИЋЪ.

(Съ едномъ ліѳографіраномъ таблицомъ.)

У НОВОМЪ-САДУ,
Писмены Іована Каулиціи.
1847.

Difficultas maxima irrepsit circa lecturam, postquam modernae dialecti Slavicae abjecta antiqua scriptura Cyrilli et Methodii, coepere literis uti latinis in Illyrico unito Ecclesiae Romanae et Germanicis in Bohemia et Polonia.

Joannes Gabriel Sparvenfeld, Svecus.
(Collectanea Etymol. God. Guil. Leibnitii. Han. 1717.)

Bog ôtel, da bi to — Churilsko lepo Pismo mogli spet v' Lüdi perpraviti.

Sebàstianus Krellius, Kraњac.
(Postilla Slovenska 1567.)

Єго Высокопревосходителству

Высокопреосвященѣйшему и Высокодостойнѣйшему

ГОСПОДИНУ ГОСПОДИНУ

ІОСИФУ РАЯЧИЧЬ

православному Архіепіскопу Карловачкому, и всего во кесаро-кралевскихъ наслѣдних державахъ обрѣтающагося Славено-Сербскаго, Валахійскаго и Еллинскаго Народа Митрополіту, Єго к. кр. и Апостолскаго Величества дѣйствителному Тайному Совѣтнику.

Ко благочестію — . . .
Неподражаема всегда ревность,
И краснорѣчіе и премудрость
Церкви Тя свѣтиломъ сотвори.

Лук. Мушицкій у кнь. II. Од. I.

ВАШЕ ВЫСОКОПРЕВОСХОДИТЕЛСТВО

Милостивѣйшій Господине!

Аще мнѣ и не невѣдомо есть, яко важность посвящаемыхъ писменныхъ сочиненій должна сообразна быти имени и достойнству лицъ, имже оная посвящаются: ничимъ менше, послѣдуя внутреннему нѣкоему, въ семъ изятіе творящему сердца моего требованію, дерзаю сей малый моего юношескаго подвига трудъ Высоцѣй Особѣ ВАШЕГО ВЫСОКОПРЕВОСХОДИТЕЛСТВА въ той не тщей надеждѣ поднести, яко благоволеніемъ ВАШИМЪ ограждено суще дѣлце мое, благопріятность свою, аще и мнѣйшую, у сонародниковъ нашихъ возимѣетъ.

Принося сице высокому Имени ВАШЕГО ВЫСОКОПРЕВОСХОДИТЕЛСТВА сію малую книжныхъ трудовъ моихъ жертву, вкупѣ отдаю отъ страны моея и долгъ

теплѣйшія оныя благодарности, єюже ВАМЪ весь Родъ Сербскій, неизчетныхъ ради заслугъ ВАШИХЪ о немъ, одолжается. Вслѣдъ того всепокорнѣйше умоляю ВАШЕ ВЫСОКОПРЕВОСХОДИТЕЛСТВО, во єже бысте вопросное жертвоприношеніе во благодѣтелна Архіпастырска обятія ВАША съ оною благостію воспріяти благоизволили, єюже все, что къ просвѣщенію и духовному укрѣпленію народа нашего клонится, толь похвалнѣ обимати обыкосте.

Прочее высоким милостемъ и покровителству ВАШЕГО ВЫСОКОПРЕВОСХОДИТЕЛСТВА себе и дѣлце сіе привручая, Архіпастырскуюже десницу лобзая, пребываю въ сыновнемъ благоговѣніи

ВАШЕГО ВЫСОКОПРЕВОСХОДИТЕЛСТВА

всеблагодарнѣйшій

Александеръ Стоячковичь.

ПРЕДГОВОРЪ.

О предмету, о коемъ ова кньига дѣйствуе, при свой своіой важности и занимльивости слабо су што писали Србски кньижевницы. И кои су што о томе и написали, то су учинили само мимогредъ у две или три врсте, и то безъ сваки повѣстны утврђенія и доказа. Я самъ дакле предмету томъ оно вниманіе поклоніо, кое е таковый доиста заслуживао. Искусный читатель у дѣлу овомъ наћиће многе овеяне истине или до повѣстногъ вѣроятія узвышена мнѣнія новіи найважніи Славенски Писателя, коя се у течаю ове кньиге ово као послѣдакъ уважены повѣстны изпытанія наводе, ово пакъ строжіемъ испыту нашемъ подвргавають, и у слѣдству тога исправляю, помирую, дотерую или обараю. Но наћиће у истомъ дѣлу искусный читатель іоште више новы датака, мыслій и разлога, кое безпристрастномъ суду нѣговомъ съ томъ единомъ прошньомъ препору-

чуєм҄ъ, да о цѣломе суди и поєдине у дѣлу овомъ можда спажене мане съ томъ ублажавающомъ околности извинити благоизволи, што дѣло ово садъ првый путъ у редоставномъ виду на светъ излази, и тако као прво тогъ рода появленіє у Літератури нашой сматратисе има. Оно іоштъ ко томе, тако мыслимъ, у найболѣ време на светъ излази садъ, кадъ се о кньижевномъ приближаваню и узаямности Славена толико говори и пише. Єръ изъ нѣга ће снародницы наши увидити, да су исти Славени, кои данасъ Латінска слова употребляваю и догмата Римске или Протестантске цркве исповѣдаю, нѣкадъ Кѵріллска слова за своя признавали, и у светымъ своимъ храмовыма на ономъ єзыку, и онако частну Літургію и проча свештенослуженія свршивали, на коємъ, и како што се ова у православной Славенской цркви и данасъ свршую. Слѣдователно увидиће, да смо мы съ ньима рођена по крви и племену браћа (а нѣгда и по вѣри были), да се дакле као такови лѣпо између себе гледати и пазити имамо. — Но найвећа препона, коя ову узаямность и кньижевно приближаванѣ наше отегоћує, лежи засадъ у двоструч҄ности писма, штоно є найшкодльивіє за Србско и Хорватско кньижество; єръ та двоструч҄ность писаня споєнію предречена два кньижества у єдно, а тако слоги и пожеланомъ єдинству стои на путу. Римокаѳолічески Югославени употреблявали су, као и мы, Кѵріллску азбуку починюћи одъ самы Кѵрілловы па све до найновіи времена.

Шта више они ботатію Кѵріллску старіегъ доба княжевность притежавају, него ли мы сами; еръ само самь я у овой моіой кньизи преко 60. различиты ньиовы Кѵріллски кое рукописа, кое пакъ печатаны кньига изброяо и описао. Праведно самь дакле, мыслимъ, браћу Іллѵре у дѣлу овомъ къ опетпримлѣню Кѵріллице првый я явно и свечано позвао.

Изъ досадъ казаны явствуе цѣль и опредѣленіе дѣла моегъ, кое, желіо бы, да съ онымъ усрдіемъ примлѣно и съономъ вольомъ читано буде, съ коіомъ самь га я писао, и съ коимъ га усрдіемъ ево явности предаемъ.

У Карловцы 18/30 Цвѣтна 1847.

А. С.

ПРИМѢТБА. Збогъ недостатка слова многе су Грчке рѣчи у овомъ дѣлу или съ единственымъ Кvріллскимъ словма попунѣне (стр. 2, 11, 19, 20, 105.) или и цѣле съ таковыма (стр. 11, 20, 105, на стр. 12. съ Лат. Tzentina) напечатане. Изъ истогъ узрока нису могла ни слѣдуюћа садъ неупотребляввана слова: ѥ (= ІЄ) ꙓ, ѭ, и ѩ съ едномъ попреко чертицомъ (као у писму: ꙗ, ю) спрежена быти. У Ческимъ рѣчма на стр. 49, 50, 60. умѣсто ė поставлѣно е cursiv *e*, на стр. 64. умѣсто ґ̌ на више мѣста чисто: г, умѣсто ẏ: у, умѣсто ѐ: е (као и на стр. 129, где е осимъ тога и умѣсто ŏ поставлѣно: о.). На стр. 76. и 77. у Крайнскимъ рѣчма умѣсто ſ (кое е по Крайнской старой орѳографіи = с.) поставлѣно е свуда s, а умѣсто s (кое е по истой стар. орѳ. = з.) ово исто Кvр. з. Напослѣдакъ у исписыма изъ Босански кньига умѣсто знака попуняваюћегъ писме ь, поставлѣна е свуда ҃ (тітла).

САДРЖАНІЄ.

УВОДЪ.

страна
§. 1. О Кvрілловой азбуки 1
§. 2. О црковномъ или Славенскомъ єзыку . . . 16

ЧАСТЬ I.

СѢВЕРОЗАПАДНИ СЛАВЕНИ.

ОДДѢЛЕНІЄ I.

О судбини восточно-Славенскогъ богослуженія и Кvріллскогъ књижества кодъ Словака и Моравацa.

§. 3. Св. Кvриллъ и Меѳодій заводе восточно-Славенско богослуженіє; подвизи св. Меѳодія за одржаніє овога у Словачко-Моравскимъ областыма . . 31
§. 4. Споменицы Кvріллског књижества кодъ Словака и Моравацa 30

ОДДѢЛЕНІЄ II.

О судбини восточно-Славенскогъ богослуженія и Кvріллсковъ књижества кодъ Чеха.

§. 5. Да ли є Кнеза Боривоя св. Меѳодій крстіо? Св. Прокопій оснива восточно-Славенскій Монастырь у Сазави. Краль Вратиславъ иште одъ престола Римскогъ допуштенѣ, да восточно-Славенско богослуженіє по свой Ческой заведе 41

§. 6. Споменицы Кѵріллског҄ кньижества кодъ Чеха . 52
§. 7. Трагови црквенославенског҄ єзыка у одломцыма староческе кньижевности 62

ОДДѢЛЕНІЄ III.

О восточно-Славенскомъ богослуженію и Кѵріллскомъ кньижеству Поляка, Слезана и Лужичана.

§. 8. Множина Поляка примила є Хрістіянску вѣру преко Чеха и Мораваца при св. Кѵриллу и Меѳодію, дакле на сто голина пре Мечислава I. . . . 65
§. 9. Шта є Мечислава I. ко крштеню побудило, и кои є Хрістіянскій законъ онъ приміо 67
§. 10. О обращенію Слезки и Лужички Славена . . . 68
§. 11. О восточно-Славенской, у Кракови съ почеткомъ X. столѣтія основаной цркви частнога крста . 68

ЧАСТЬ II.

ЮЖНІИ СЛАВЕНІИ.

ОДДѢЛЕНІЄ I.

О судбини восточно-Славенског҄ богослуженія и Кѵріллског҄ кньижества кодъ Штаєраца, Корутанаца и Краняца.

§. 12. Словенскій Кнезъ Коцелъ великій пріятель восточно- Славенског҄ богослуженія; св. Меѳодій заводи таково по Словенскимъ краинама . . 70
§. 13. Споменицы Кѵріллског҄ кньижества кодъ Штаєраца, Корутанаца и Краняца 73
§. 14. Свѣдочбе домаћи Писателя о употребленію Кѵріллске азбуке и у позднія по св. Кѵр. и Меѳ. столѣтія 75

ОДДѢЛЕНІЄ II.

О судбини восточно-Славенскогъ богослуженія кодъ Хорвата и Далматинаца.

§. 15. Много є вѣроятніє, да су Хорвати при долазку своме у данашнѣ области преко Цариградски, а не Римски Свештеника у вѣру Хрістіянску обраћени были 78
§. 16. Хорвати се съ Кнезомъ своимъ Себеславомъ духовной влади Цариградски Патріарха подврgaваю. Подвизи Хорвата и Далматинаца за одржаніє восточно-Славенскогъ богослуженія у своимъ областыма . . . . . , ... 81

ЧЛЕНЪ

О ГЛАГОЛИТИКИ.

§. 17. Разна мнѣнія о постанку глагольске азбуке . 87
§. 18. О судбини глагольске кньижевности и западно-Славенскогъ богослуженія кодъ Хорвата и Далматинаца 92
§. 19. Станѣ глаголитике у наше доба . . . . , 100

ОДДѢЛЕНІЄ III.

О Курілскомъ кньижеству Римокаеолическн Югославена.

§. 20. О тако назваuой Босанской азбуки, и о прочимъ родовма Курілскогъ писма у Урахско-Тыбінгской, Римской и Трнавской кньигопечатньи употребляванымъ 102
§. 21. Споменицы Курілске кньижевности Хорвата, Далматинаца, Истріянаца Бошняка, Славонаца, Бунѣваца и пр. 105
§. 22. Курілица дѣли царство съ глагольицомъ и абецедомъ, напослѣдакъ овой послѣдньой уступа мѣсто 131

ОДДѢЛЕНІЄ IV.

Станѣ Кvріллице кодъ Р.каѳолічески Югославена у текућемъ столѣтію.

§. 23. Малый брой Римокаѳолічески Югославена, кодъ кои є Кvріллица и садъ іоште у употребленію . . 134
§. 24. Теженѣ новіи Іллvрски кньижевника къ опетприміѣню Кvріллице; како о томе суди Брлићъ, Гай, Аугустіновићъ, баронъ Проффъ и други . . . 135
§. 25. Полза за Югославенску кньижевность одъ обштегъ употребленія Кvріллове азбуке 150

УВОДЪ.

§. 1.

О Курілловой азбуки.

Изображеность стары Славена предпоставля знанѣ писаня, — повѣстни трагови о протоалфавиту Славенскомъ, разна мнѣнія учены людій о таковомъ, — наше мнѣніє о постанку Курілловe азбуке, изредность и преимуħства ове.

Она необычна красота мыслій, живость изображенія и пріятность преповѣданя у одломцыма староческе кньижевности, *) и у Слову о полку Игоровомъ **), а нарочито она велика издѣланость и савршенство нашегъ Славенскогъ (црковногъ) св. Курілломъ и Меѳодіомъ IX. столѣтія по р. Хр. у преводеню св. писма употреблѣногъ єзыка — опоминѣ насъ на таково старе домаħе изображености доба, коє се не иначе, него столѣтіяма морало стварати. Истина страни Писательи, одъ кои све повѣстне

---

*) Ово су стіхотворни саставцы у доцнимъ преписыма съ Лат. словы, као Сборъ (Sniem) и Любушинъ Судъ (Libušin Saud); далѣ Кральодворскій рукописъ садржаваюħій у себи подобногъ рода одломке. Изъ овы многоцѣнѣны споменика староческе кньижевности познаємо многе языческе обычає наши сѣды праотаца, степенъ народногъ изображенія и пр. У повѣсти Забоя и Славоя напоминѣсе „Люмиръ,“ старый и одъ народа почитованый Пѣсникъ. Напослѣдакъ овамо спада и оно Тугопѣніє залюблѣнога на обалама Молдаве (види §. 7. овога дѣла). Сборъ и Любушинъ Судъ на Србски преведенъ читамо у II. ч. С. Лѣт. 1834.

**) Ово є юначка пѣсма о походу Рускогъ Кнеза Игора (913—945.) на Половце Славенскимъ єзыкомъ писана, кою є Графъ Пушкинъ год. 1796. у єдномъ хронографу нашао. У овой пѣсми напоминѣсе „Боянъ,“ старый и выспреный Пѣсникъ Рускій. Преводъ Србскій имамо одъ Г. Мил. Светиħа печатанъ у IV. св. Голуб. 1842.

датке о нашимъ сѣдымъ праотцыма имамо, ове намъ као какве дивляке и неиздѣлане люде представляю, но на други мѣсти опетъ, будуђи немогли истину сасвимъ затаяти, приписую имъ храбрость, правдолюбіє, благость, гостопримство и почитаніє прирођены права у ближнѣга, коє све показуе лѣпъ значай и изображеніє стары Славена. А што Прокопій, Славенскій нѣму непознатый єзыкъ врло варварскимъ (ἀτεχνως βαρβαρος) именуе, у томе є само обычаю свои снародника слѣдовао, кодъ кои є и оно све варварско было, што годъ они сами нису разумѣвали, по ономе Овідієвомъ стіху: „Barbarus hic ego sum, quia non intelligor illis,“ готово тако исто, као што су и Славени све стране народе Чудыма или Чуждыма т. є. страныма (народе Фіннскогъ), Власыма (Галскогъ и Італскогъ) и Нѣмыма (нарочито Нѣмачког–Teutsch-поколенія) у противоположенію Словена, *) т. є. народа одъ єдногъ слова (єзыка), называли. Іоште у найстаріє доба имали су Славени своє духовно–грађанске законе, или као што у Суду Ческе Кнегинѣ Любуше стои: „desky prawdodatné (дескы правдодатне)“; управляли и разправляли дѣла своя као и Індіянцы: „Po zákonu viekožiznych bogów (По закону вѣкожизныхъ боговъ)“; и држали за нехвално примати законе страны народа:

„Не хвално нáмъ въ Нѣмцѣхъ искати правду;
У насъ правда по закону свату,
Юже принесеху отцы, наши
Въ сіеже — — (живне власти)“

Вели Ратиборъ одъ гора Креконошны у Суду Любушиномъ, као да є хтео ређи: Имамо мы наше собствене свете законе, коє су наши Отцы іоште вайкада изъ Індіє са собомъ у Европу пренели, и ружно бы было одъ насъ: тражити законе у Нѣмачки народа, кои су, као што препо-

*) Тако су се звали у своме єзыку Славенски народи одъ найстаріи времена. Име Славена умѣсто Словена одъ Грчки, Латінски и Нѣмачки Писателя (кои су и одъ Мораве направили Мараханію, одъ Ораве Арву, одъ Хорвата Крабата и пр.) примили су Руси и Србльи у своє црквене кньиге истомъ у другой половини XVII. столѣтія (1665).

вѣдкѳ стары Нормана казую, къ Славенскимъ нашимъ предцыма, као просвѣћенымъ людма, у старія времена своє славне мужеве на науку шиляли. — Любили су Славени землѣдѣліє и занате. Трговина између Еvропе и Азіє была є већиномъ у ньиовимъ рукама, одкудъ у Славена за кратко време постану многи велики трговачки градови, одъ кои и сама имена, као: Старградъ, Новгородъ, Псковъ, Винета, Черниговъ, Изборскъ, Кіевъ и пр. показую ненезнатный степенъ грађанскогъ образованя.

Све ово у сумню доводи оно обштепримлѣно мнѣніє, да Славени пре год. 860. т. є. пре св. Кvрілла нису знали писати *). Сумню ту подкрѣплюю и слѣдуюћи повѣстни трагови о художеству писаня кодъ стары Славена. У стародавномъ ономъ саставку: „*О писменехъ Черноризца Храбра*“ споминю се нѣки собствени Славенски знакови, посредствомъ кои су Славени пре Хрістіянства гатали: „*Словѣне — — чрътами и рѣзами чьтѣхѫ и гатаахѫ погани сѫще*,“ вели истый Черноризацъ о языческимъ Славеныма, премда одрицаюћи имъ притежаніє кньига. **) — Далѣ има Повѣстника, кои упоминю надписе Кумира, и цркве наши язычески праотаца. Тако одъ страны Писателя *Дітмаръ*, Епіскопъ Мерсебургскій (976—1018.), говори о *надписыма* Славенски Ідола. А одъ Славенски: Венцеславъ Хаєкъ одъ Либочаня (цвѣтао 1541.) сачувао є у своіой „*Кроніки Ческой*“ ту повѣдку, да су язычески Ерцоги у Ческой своє *писаре* (pisák) имали, и да є Кнегиня Любуша (год. 720.) своя прорицаня *Славенски писмены* забѣлежити дала. Ова повѣдка о художеству писаня стары Чеха, одпреће за лажну држана сасма лѣпо потврђуєсе

*) Шлецеръ (Nestor III. 188.) вели: „Kyrill und Method sind die Erfinder der slavischen Schrift vor ihnen konnte kein Slave schreiben.“ То исто и Добровскій (Gesch. d. böhm. Lit. стр. 45.) потврђує: „Vor Einführung des Christenthums, d. i. vor 845. ist an keine Schreibekunst, und vor Kyrill, d. i vor 860. an kein slavisches Alphabet zu denken.“

**) Конст. Калайдовића: „Іоаннъ, Ексархъ Болгарскій. Изслѣдованіе, объясняющее исторію словенскаго языка и Литературы IX. и X. столѣтій и пр. Москва 1824.“

съ онымъ горенаведенымъ у *Любушиномъ Суду* рѣчма: *дески правдодатне* (наравно писане) = tabulae legum. — Као извѣстно говорисе, да су Поляцы, како за време Мечислава I., кои є Хрістіянску вѣру год. 965. приміо, тако іоште и пређе *народнымъ єзыкомъ* писали: „Denn es sind deutliche Spuren da, daß die slawische Sprache ihr eigenes Alphabet gehabt habe, welches aber in der Folge von dem ausländischen verdrängt worden ist" говори P. J. Шафарикъ по Графу Стан. Потоцкоме (Pochwaly, mowy i rozprawy II. 389.) и другима у своіой кньиги: „Gesch. der slaw. Sprache und Lit. (S. 411.)" Но рећи ће тко: Евреи, Грцы, Латіни и други народи, кои су у старини своє азбуке имали, оставили су писмене споменике, а камо Славеныма таковы изъ язычески времена т. є. камо имъ кньига пре-Кvріловомъ азбукомъ писаны? Важность овогъ пытаня признаємо, но скупа на то другимъ пытанѣмъ одговарамо: а имаю ли и ти за примѣръ наведени народи све оне споменике, коє су нѣкадъ имали? Свако зна, шта се коє шта важнога на жрваню времена као жертва неугодногъ случая сатрло ніє! Но шта коє шта важнога и претерана ревность честиы Отаца, языке на Хрістіянско благочестіє обраћаваюћи, на овай прождрљивый жрвань времена привукла ніє! Америка намъ є, вели єданъ родолюбацъ, садъ у овоме примѣрно свѣдочанство, гди се по заповѣсти и захтеваню Міссіонера Пропаганде Римске све ствари кућевне и Божіє, коє бы покрштеный народъ тамошньій опетъ временомъ на пређашнѣ своє благочестіє опоминяле, на ватру бацаю и спалюю! Тако су у єдномъ само мѣсту две пуне вреће писмены утвара ондашнѣга народа у ватру бацили и спалили! *) Но нетреба намъ у Америки за оправданіє потврђенія нашегъ приклада тражити, кадъ га наћи можемо и кодъ куће кодъ Протестантски Югославена съ почеткомъ XVII. столѣтія, кадъ су имъ спрѣчь новоуведени Езуите све кньиге, коє нису духомъ Римске цркве написане были, на жалость пламену предавали! И о-

*) Постанакъ Славенски Слова и пр. у Београду 1840. стр. 74.

во су едне секте Христіяни съ писаніяма Христіяна друге секте чинили, шта се дакле са споменицыма нашы язычески предкова VII. VIII. IX. и слѣдуюћи столѣтія ніе чинити морало? — Но да се вратимо къ предмету.

Предизложени ясни о собственомъ Славенскомъ алфавиту (азбуки) по Повѣстницама налазећисе трагови побуђивали су гдикое Писателѣ на покушеніе, да Славенскій протоалфавитъ пронађу. Тако е већъ Пав. Странскій (умр. 1657.) употребленіе нѣкогъ Рутенскогъ (старорусискогъ, дакле садашнѣгъ Кνріллскогъ) писма языческимъ своимъ Чесыма приписивао. Добнеръ е потврђивао, да св. Кνріллъ, изобрѣтатель нове азбуке, ніе могао данашня наша тако названа Кνріллска слова, коя су, изузимаюћи само нѣкоя, сва Грчка, — него да е морао глагольицу изнаћи; а Кνріллско-Славенску азбуку да су привржениицы Грчке цркве: Бугари, Србльи или Руси изъ Грчке и глагольске азбуке составили. Неоснованость овогъ потврђенія вѣрніе, него сви други повѣстни докази, показую заоставши стари споменицы Кνріллске писмености кодъ Словака, Мораваца, Чеха, Хорвата, Далматинаца и пр., дакле привръженика Римске цркве. О овымъ споменицыма говорићемо на другомъ мѣсту обширніе. Има ій далѣ, кои у данашньой глагольицы почитую старославенску азбуку, когъ е мнѣнія быо и самъ покойный П. Соларићъ, *) и когъ се и Г. А. Драгосавлѣвићъ **) држи. О Глаголитики говорићемо у II. части овога дѣла у едномъ особитомъ Члену. Алоνсій Ханке одъ Ханкенштайна држао е, да е Руска му кньига (codex), за коюсе доцніе доказало да у XIII. столѣтіе спада, старославенскомъ — прекνріллскомъ — азбукомъ написана. Други су языческимъ Славенима употребленіе собственогъ Рунскогъ писма, кое нѣшто на садашнѣ наше наличи, приписивали, у мнѣнію, да е св. Кνріллъ изъ таковы, съ придаткомъ нѣки изъ Грчке и други азбука позаймлѣны слова, данашню нашу Славенску азбуку соста-

*) Поминакъ кньижескій и пр. въ Млеткахъ 1810. и Букварь Славенскій тріазбучный и пр. въ Млеткахъ 1812.
**) Постанакъ Славенски Слова и пр. у Београду 1840.

віо готово тако исто, као што є Епископъ Улфілъ IV. столѣтія за Гоѳе у Мѵсіи и Ѳракіи Гоѳско писмо изъ сѣверны Руна и Грчко—Латінски слова сложіо. Тако су се и у Русіи хвастали гдикои, да су Русиско-Рунска писмена пронашли, коима да су Боянова пѣсма и нѣка мудра изреченія Новгородски языческы Свештеника V. столѣтія написана.

J. Б. Раковецкій *) држи, да су далеко пре св. Кѵрілла и Меѳодія, іоште у сѣда времена, ова данашня наша слова Славеныма позната была, коима да су кньиге, за свагданѣ имъ употребленіє нуждне, писали. Грчка слова, вели онъ, наличе на Коптічка (изъ кои є Грчка азбука постанула); а Коптичка іоште више, него Грчка, наличе на Славенска и т. д. Но ово се мнѣніє веѣиномъ на самымъ нагаѓаньма, потребуюѣимъ іоште повѣстне подпоре, осныва.

Шта намъ дакле при овой множини одъ мнѣнія о постанку или изобрѣтенію данашнѣ наше Славенске азбуке држати валя? Истина да є мучно, обстоєѣе обште о св. Кѵріллу, као изобрѣтателю Славенске азбуке, столѣтіяма и важношѣу (auctoritas) толики Писателя утврѓено мнѣніє у достойно призрѣніє неузети; но може ли намъ тко съ основомъ закратити, да оно, што се съ увѣренѣмъ нашимъ крайнѣ неслаже, као свету истину предъ светомъ нетелалимо и непроповѣдамо? да у ствар дублѣ незагледамо, него на површію ове, и при недостовѣрности оставлѣны намъ повѣстны свидѣтельства останемо? — Важношѣу свію Писателя одъ свега света и свію вѣкова утврѓено мнѣніє о постанку тако назване Делте у найновія времена Вілкінзонъ и Шкотъ, Математичну немогуѣность доказавши, изъ темеля свога покренуше.**) Херодотъ, живщій меѓу Египѣаныма, описао є овы обичає, домаѣе посуѓе и пр., и вѣрность нѣговогъ описанія, одъ свію учены многопочитованогъ и уважаваногъ, съ осно-

*) Prawda ruska Warsch. 1820—22; ч. I. стр. 57. (види: Gesch. d. slaw. Spr. v. Šaffarik.)
**) Geschichte der Menschheit und Cultur von G. F. Kolb Pforzheim 1843 I. 88—90.

ванымъ разлогомъ у сумню приведе Г. Ф. Колбъ у своіой пре 4 године у Пфорцхайму печатаной и многохвалѣной Історіи човѣчества и образованя. *) Но ніе намъ нуждно по Історіяма страны народа за потребу нашу приклада тражити, кадъ га имамо и у нашой народной Історіи. Сами савремени Писательи Грчки о Србльима, а именито о Србльима XIV. столѣтія пишу, да су они дивлячкій народъ, и да одъ лова живу; напротивъ у повельи Краля Стефана Дечанскогъ у исто доба (подъ ч. 176.) писаной споменъ быва о сокалницыма, мѣропсыма, ковачыма, златарыма, седларыма, шавцыма (шнайдерыма), стрегуныма (esztergáljos) и пр., кое све показуе нѣкій мало вышій степенъ граћанске улюдности и образованя. Далѣ у исто доба, кадъ намъ савремени Грчки Писательи, суетномъ гордошћу надувани, снароднике и Цареве наше као дивляке какве представляю, у исто, велимъ, доба Душанъ Силный са Србскимъ вышимъ Клиромъ, Кнезовма и Властелинма издае првый у Еvропи државный Законикъ, коегъ се просвештена Енглеска, Унгарска и пр. и данасъ лишаваю.

Све ово само на то иде, да извинимо ону смѣлость, по коіой важность стары Грчки Писателя у погледу азбуке Славенске противномъ увѣреню нашемъ подврגнути усућуемосе, никакву застарѣлость (Verjährung, praescriptio) у књижевноме свету непризнаваюћи. Мы смо касателно постанка данашнѣ наше азбуке Славенске тогъ мнѣнія: да е она, премда не тако усавршенствована, кодъ пређе покрштены Србаля већъ у употребленію была. Кодъ пређе покрштены, велимъ, Србаля; еръ треба знати, да су Србльи съ Хорватыма први одъ свію Славена Хрістіянскій законъ примили около год. 640.

Саслушаймо о томъ свѣдочбе стары Писателя, кое су и онако многи Слависта вниманіе избѣгле. Царъ Константінъ Порф. у гл. 32. о правл. Імп. пише: „Regiones illas Serblis Imperator (Heraclius I. 611.—611.) habitandas dedit, — — a quo etiam baptizati sunt.“ т. е. „Области е оне Србльима дао за обитаванѣ Імператоръ (Ираклія I. одъ год. 611.—641.) „одъ когъ и крштени

*) Idem I. 84—85.

буду." Аугл. 29. истогъ дѣла говори, да су (одъ времена Ираклія I.) премноги одъ Србаля непокрштени остали, и дуго тако пребывали, докъ се нису напослѣдакъ подъ Царемъ Василіемъ Македонцемъ (867—886.) сви покрстили: „Plurimi autem ex his Slavis (nempe Serblis, Zachlumis etc.) non baptizabantur, imo diu baptizmi expertes manserunt, imperante autem piissimo Imperatore Basilio, legatos miserunt, ut qui ex ipsis baptizati nondum essent, baptizarentur. Horum precibus auditis beatus ille Imperator Caesarianum unum cum sacerdotibus misit, omnesque, qui in praedictis gentibus baptizati non erant, baptizavit." т. є. „Премноги пакъ одъ овы Славена нису се покрстили были, шта више дуго некрштени остану, у време пакъ владе побожнога Цара Василія, Посланике одправе, да се, кои су измеђуньи іоште непокрштени, покрсте. Услушавшу имъ прошню предреченый Царъ Посланика єдногъ са Свештеницы пошалѣ, и сва племена Србскогъ народа, коя се нису покрстила была, покрсти." — Вілх. Гуөри на стр. 17. повѣствує, да су Србльи одказавши Грчкомъ Цару Міхаилу Флавію (820—829.) покорность, изгнали Хрістіянске учителѣ и Свештенство изъ многи Жупанія и увели опетъ већъ готово заборавлѣно своє ідолослуженіє. Ово се догодило год. 827., дакле на 30 и нѣколико година пре появленія Славенски Апостола Кvрілла и Меөодія. Съ Историческомъ дакле извѣстношћу заключити се може, да є єдна знаменита часть народа Србскогъ далеко пре св. Кvрілла и Меө. већъ исповѣдала вѣру Хрістову.

Ели садъ вѣроятно, да су оновремени Свештеницы Србски могли неимати было свою стару языческу, было изъ Грчкогъ алфавита саставлѣну какову годъ азбуку? Еръ како ћемо вѣровати, да су исти душепопечительи Србски могли тако небрежльиви быти, да ништа на употребленіє свои вѣрны написали, ниту и кою одъ Грчки црквены кньига на єзыкъ народный превели нису? Или, кадъ су народу у цркви са свештене каөедре животно слово проповѣдали, заръ су то безъ свакогъ предходителногъ приуготовленія т. є. сачиняваня (коє предполаже художество писаня), єднымъ само духомъ светымъ движими, чинити у стаnю были? Я тако мыслимъ, да народъ Хрістіянскій и неможе быти безъ художества писаня, и зато, кадъ смо доказали, да є єдна знаменита часть народа Србскогъ год. 640. т. є. на 220. и нѣколико година пре св. Кvрілла и Меө. Хрістіянску вѣру примила, онда смо скупа и то доказали, да є Србльима художество писаня пре св. Кvр. и Меө. на 220. и нѣколико година познато

было. Ясніє да изложимъ мнѣніє моє: Србльи су пре крштенія свога имали безъ сумнѣ свою языческу азбуку; но почемъ они Хрістіянскій законъ приме, то одма истребленіє такове постане главнымъ задаткомъ Грчкоме духовенству, о томе стараюћемсе, да ничега незаостане, што бы покрштеный народъ Србскій на прећашнѣ своє языческо благочестіє опоминяло. Тако заведена буде кодъ Србаля Грчка азбука. Садъ се ньи више появе, трудившисе ову за Славенско употребленіє успособствовати, можда гдикоє писмо по нужди и изъ языческе азбуке позаймивши, као што є н. пр. Яковъ Микаля Езуіта, уводећи XVII. столѣтія новъ правописъ кодъ Римокаѳоліческй съ Латінскимъ словыма служећисе Югославена она два Кvріллска писмена т. є. з(емля) и ч(ервъ) у своіой абецеди задржао.*) Ове о усавршенствованю Грчко-Славенске азбуке трудившесе мужеве сматрати можемо као Предтече Св. Кvрілла, кои є истый посао срећно довршіо, речену азбуку у таково савршенство приведши, да она и данасъ предметъ удивленія учены сачинява. И зато ова азбука, о коє усавршенствованю св. Кvріллъ има найвеће заслуге, доцніє у землями, по коима є онъ преимућствено проповѣдао и дѣйствовао, названа буде Кvріллова азбука или Кvріллица, коє ћемо названіє и мы на честь и славу реченомъ Апостолу Славенскомъ и убудуће насвагда задржати. И Америка ніє тако названа одъ свога одкровителя, кои є быо Колумбъ, него одъ Америка Вешпуція, кои є вѣсти о новоодкрывеной той земльи надалѣ по свету разпростреo и више іоште други предѣла одкрыо.

Кvрілловой азбуки, као што ће свакогъ првый на ню управлѣный погледъ лако увѣрити, за основъ служи Грчкій алфавитъ, приумноженъ са слѣдуюћимъ знаковма Грцыма непознаты звукова: б, ж, ѕ, ц, **) ч, ш, ***) щ ъ, ы, ь, ѣ, ж, ѧ. Писме б поставлѣно є по качеству звука предъ

*) Thesaurus linquae illyricae, sive dictionarium, Illyricum, in quo verba Illyrica Italice et Latine redduntur etc. Lavreti (у Лорету) 1649. 8.
**) Подобно Ерменскомъ цо.
***) Подобно Еврейскомъ шинъ.

Вита, ж и ѕ предъ Зета, а остала (ц, ч, ш, щ, ъ и пр.) придана су Грчкомъ заключителномъ писмену Ѡмега*) и цѣла новосаставлѣна азбука заключена е съ она четыръ за Славенскій єзыкъ ненуждна, но само у писаню Грчки рѣчій (кадъ се тако хтело) употреблявма слова, као: ѯ, ѱ, ѳ, ѵ.

О подлиномъ произношенію слѣдуюћи Гркомъ непознаты писмена: ѕ, щ, ъ, ы, ь, ѣ, ѫ, и ѧ имамо слѣдуюћа овде примѣтити.

ѕ.) Морао е быти у Славенскоме єзыку какавъ особитый звукъ, за кои е нуждно было писме ѕ измыслити; еръ да ніе едно и исто са писменомъ *з*, показую ньина разна наименованія, као и разно имъ значенѣ у числама. Кадъ е оно у Славенской азбуки између *ж* и *з* поставлѣно, ніе ли имало средній какавъ звукъ између исты писмена — да не данашнѣмъ Польскомъ ź равантъ? Дурихъ вели, да съ Карамономъ држи, да ѕ има средній гласъ између z и s = z/s .**) Тако е исто неизвѣстно како се и писме

щ.) пре св. Кѵрілла, и за нѣгово доба изговарало. Кодъ Краняца оно данасъ важи за *ш*, кодъ Руса за *шч*, кодъ Поляка, Чеха и Словака у саотвѣтствуюћимъ рѣчма изговара се оно као: *ц*, а кодъ Србаля као *ћ*. У Святославлѣвомъ Изборнику одъ год. 1073. умѣсто *щ* налазисе свуда *шт*, као што га Власи и данасъ изговораю, и као што га и мы у народнѣмъ нарѣчію, но само у кореньмъ рѣчма, произносимо. — Подлине звукове осталы Гркомъ непознаты писмена (ъ, ы, ь, ѣ, ѫ, и ѧ.) помоћу стары єзыкословны споменика, и садашньи разны Славенски нарѣчія учи насъ познавати Г. стар. Шафарикъ у своимъ: „Serbische Lesekörner.“ Тако Г. Шафарикъ писме

---

*) Копитаръ држи, да е св. Кѵр. ово Грчко писме писао умѣсто оногъ Крайнскогъ, кое нѣкій средній звукъ између азъ и онъ има, и нѣшто съ францускимъ â, а савршено са Шведскимъ å сходствуе, н. пр. у рѣчи вода. Види: Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark, Laibach 1808. 8.

**) Bibliotheca Slavica antiquissimae dialecti communis et ecclesiasticae Universae Slavorum Gentis etc. Vindobonae 1795. pag. 107.

ъ.) са слабымъ *о*, а ь са слабымъ *і* или одъ части и са є други єзыка сравнява. Ова су два гласна или, као што Смотрійскій (1612.) вели, припрежногласна писмена кодъ Србаля ово изданула, ово умѣсто ньи дошло є у изговору чисто ясно: *а*.

ы.) И то є неизвѣстно, како се писме *ы* (правилніє овако написано: ъı.), сложено изъ ъ (слабогъ *о*) и изъ і по начину Грчкогъ *οι* у рѣчма: *οἶκος*, *κοινος* и пр. изговарати морало. Трагове одъ овогъ тріє сасвимъ собственымъ начиномъ изговараногъ гласнога налазисе іоштъ у IX. столѣтію. Написано є год. 829. име Хорватскогъ Кнеза Ludemuslus = *Людемысл* (мысао, Gedank), дакле овде друго Латінско *u* = *ы*. Конст. Порфурородный год. 949. споминѣ име Србскогъ Владателя *Βοιτέσθλαβος* = Вышеслав, дакле Грчко οι = ы (у другимъ случаєвма Порф. умѣсто Србскогъ *иже* увѣкъ Грчко *е* или *и* употреблява). Славени *нынѣ* пишу съ *ы*, кое Грцы съ ν (= Нѣм. ü): *νυν*, а Нѣмцы съ *u*: *nun*. Разлику између ъı(ы) и *и* (Латінско-Славенски: *y*, *i*) у изговараню примѣтити є іоште у устма Руса, Поляка, и одъ части и Словака, и Чеха. Изъ писмена *ы* постало є кодъ Руса гдигди *у* као: були (были), бути (быти). И Словакъ говори у гдикоимъ предѣлма: bulі, bolі. Србльинъ є съ другима Югославеныма пренебрегао сасвимъ ту разлику іоште оддавна.

ѣ.) И ово є писме такође морало особытый гласъ имати. Србльи га данасъ троякимъ начиномъ изговараю, или као јe и иje: вjера, мjера, бjело и пр. и виjера, миjера, бијело, или као е: вера, мера, бело, или напослѣдакъ као и: вира, мира, било. Корутанцы данасъ у саотвѣтствуюћимъ рѣчма *е* съ акцентомъ пишу: véra. Поляцы премѣнюю *ѣ* на *я* (дакле они праведно могу ово писме звати *яѣъ*) врло често: wiara, miara, bialo и пр. ређе Руси и Бугари (ови н. пр. хлѣбъ зову хлябъ и т. д.), єръ кодъ оны продужени ú, а кодъ овы високо-узано é преобладава. И Словакъ вели: calovat' (цѣловат), caly (цѣлый), snah (снѣгъ) и пр. Трагове одъ старогъ звука *ѣ* у Србскомъ єзыку налазимо само у рѣчма: прадѣдъ, праотацъ (и у подобнымъ као: прабаба, праунуче) и *'амо*

(или овамо)=прѣдѣд, прѣωтѣц, и *само* (у данашньимъ црквеныmъ кньигама: сѣмо), као што се рѣчи ове налазе у Макарієвомъ на Цетыню год. 1495. печатаномъ Псалтиру, а коє и данасъ у Виндскомъ гласе: preded, prebaba и пр. И у Санскрітскомъ пра = нашемъ *пре* или предъ. *)

ѫ (юсъ). Ово є писме имало носовный звукъ, као што и данасъ има кодъ Поляка (у рѣчма: strąk, trąba, drąg и пр., коє мы изговарамо: струкъ, труба, другъ), а и кодъ Влаха одъ прилике, као кадъ се слогъ *ун* крозъ носъ произнесе.

ѧ.) И ово є имало носовный звукъ и то као кадъ се слогъ *ен* крозъ носъ изрекне. Тако чита се кодъ Конст. Порфѵр. год. 944. іоште Tzentina (жупа) и Zentina (рѣка), коє данасъ Цетынѣа гласи, али є начелно чѧтинѩ, доцніє цѧтинѩ (читай чентинѣа, центинѣа) гласити морало. Овамо принадлежи далѣ име мѣста σφεντζένιον кодъ Анне Комнине, данасъ Звечанъ, старо Звѧчанъ, одъ звѧчати Србски звечати, Хорватски zvenčati, zvenk. Найпосле валяда овамо спада и име мѣста Zenta (Зѧта) садъ Зета. Ово старо носно ѧ іоште влада у Польскомъ нарѣчію: mięso, język и пр. Оно є кодъ Србаля морало наскоро за улазкомъ имъ у Іллѵрікъ чистомъ *е* мѣсто уступити и веѣъ у IX. стол. древность быти, докъ су Бугари іоште у XIII. стол. све єднако своє Свѧтиславе као Свентиславе (свѧтъ = свентъ, одкудъ маѣарско szent, као и rend одъ рѧд, péntek одъ пѧтък и пр.) изговарали. Хорвати и Винди слажусе у погледу звука ѧ сасвимъ са Србльима. Словацы га веѣиномъ изговараю као *а* (или ä): rad, jazyk и пр., а Руси и као *ја*: рѩдъ ѩзыкъ. И зато су ови онда велико філологіческо изступленіє учинили, кадъ су за правило установили: да само у почетку рѣчій валя употреблявати ѩ, а у другимъ свимъ случаєвма ѧ (дакле достояніе, богоявленіе и пр. умѣсто достоѩніє, богоѩвленіє). Наши су Србльи паметніє учинили, кадъ су исто носно ѧ, когъ су подлиный звукъ заборавили и таково као писме *е* изговарали, овымъ истымъ писменомъ (е)

*) Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien etc. von Dr. J. G. Eichhoff (по Калтшмидтовомъ преводу). Leipzig 1840.

у кньигама свугди замѣньивали, и за израженіе „ја“ іотирано *а*, т. є. ꙗ и у почетку и у среди и на краю рѣчій, гди му се годъ звука чуло, употреблявали. Види старе споменике и све црквене кньиге, кое су Србльи у Зети (или на Цетиню), у Млѣткама, Милешеву, Београду, Скадру и пр. XV. XVI. и XVII. стол. печатали. Рђаво, оћу рећи, по Руски дакле читамо данасъ изъ црквены у Русіи печатаны кньига: Святъ Господь, имя твое, помилуй мя и пр. и пр. кое бы са Србскимъ изговоромъ замѣнути валяло: Светъ Господь, име твое, помилуй ме, као што су Србльи свагда и поялн изъ свои горенапоменуты кньига, докле у новія времена при недостатку овы, на Руске спали нису. Јоштъ се налази у Слав. азбуки знакъ ѿ, кои ніе писме, него предлогъ отъ. Ово се види и изъ самогъ му начертанія, а и у предпоменутомъ Изборнику одъ год. 1073. и у Остромировомъ Еvангелію одъ год. 1057. умѣсто ѿ употреблявасе отъ.

Напослѣдакъ да напоменемо: ꙗ, ѥ (= іє) ıѣ, ю, ѩ, и ѩ іотирана т. є. писменомъ ї умекшана писмена: а, є, ѣ, о, ѫ и ѧ. Одъ овы є у данашньой азбуки заостало іоште само: ꙗ (велико *я*) и *ю*. Ово друго изговара се као „ju“, премда по начертанію своме имало бы гласити као: „jo.“ Добровскій додає къ истомъ знаку іоште *у*, да буде *юу*, но овако се нигди по спомеицыма неналази. Я мыслимъ, да-є оно морало у стара времена као „jo“ гласити. Тако у Виндскомъ єзыку и данасъ говорисе у творителномъ падежу: širokost-jo (широкостью), milost-jo (милостью) и пр.

Овамо неспадаю у Србсконародномъ єзыку употребляєма писмена: ћ, џ, j, љ, њ. Старина писмена ћ спада у XII. столѣтіє, єднака са старииомъ сушествуюћи Србсконародны споменика. Оно є врло неопредѣлено было: замѣнявало є и гласъ „tj (=ть)“ и „dj (= гь, дь.)“, шта више кодъ Римокаѳолічески Писателя по примѣру Італіанскогъ g (Signore) писмену предпоставлѣно имало є и силу умекшаваня. Србльи су га наши истомъ у найновія времена печатнѣ удостоили, опредѣливши му стално силу гласа „кь, ть,“ а писменомъ ђ, скроєнымъ пре 20 – 30 година одъ покойногъ Епіскопа Мушицкогъ, означивши гласъ „дь“ „гь.“ Писме џ налази се првый путъ на ріпіди 1664. у Манастыру Крушедолу. Писмена: j, љ, њ, свако зна да су одъ Г. Вука Караџића Стефановића. Она мало броє пріятеля, као и самъ правописъ Г. Вука, премда свойству народнѣгъ єзыка найсходніи.

Писменама є, говорисе, *) св. Кvріллъ умѣсто Грчки или Финікійски (алфа, вита, гамма и пр.) Славенска имена (азъ, буки, вѣдый и пр.) наденуо. Но мы за вѣроятніє држимо, да су то имена изъ старе языческо-народнѣ азбуке задржана. Єръ да ій є св. Кvріллъ или ко му драго другій измышлявао, или бы за свако писме измысліо особито име суштествително на прикладъ Финікійски писмена, као: Алефъ (покварено: Алфа) значи: волъ, Бетъ (Бета или Вита) = домъ, Гиммелъ или Гаммелъ (Гамма) = дева или камила (camelus), Далетъ (Делта) = врата и пр., или на прикладъ Рунски слова као: азъ=година, біарканъ = брезъ, цне= сунце, душъ=пештера и пр., или бы цѣлу азбуку подъ єдно или више саюзны изреченія схватіо. Но ни єдно непримѣчавамо у Кvріллской азбуки. Не прво, као што свако види, не друго, єръ премда по гдигди два, три имена одъ Кvрілловы слова у саюзу налазимо, но не одъ цѣле азбуке. **) Тако се чини, као да є збогъ реда Грчке азбуке, несходствуюћегъ съ редомъ пре-Кvріллове т. є. старе языческо-народнѣ азбуке, ове смысао нарушенъ, готово онако исто, као што є XVI. столѣтія Адамъ Бохоричъ Краняцъ, уводећи кодъ свои єдноплеменика Латінску абецеду, у овой задржао стара имена Кvріллски писмена: Az, Buki (Бога), Ci, Dobro, Est, Glagole и пр. Како, Ludi, Mislete, Nash, On, Pokoj, Qu, Rci (Reci), Slovo и пр. чрезъ редъ

---

*) Missis nominibus literarum graecis seu phoeniciis, slavicas appellationes substituit (Cyrillus) pro Alpha enunciando az etc. (Dobrovsky Inst. lingvae Slav. p. I. cap. I. § 1.)

**) Slavicis litterarum appellationibus plerisque vim intulit Clemens Grubissich, ut integras extorqueret sententias per alphabetum decurrentes: Аз бог вид глаголя добро живѣти — о (!) ѕѣло (?) земля (expuncto pro noviter invento иже ad propositum minus quadrante) i како люди мыслити; наш он покой. рьци слово тврьдо оук (id est: ego Deus Vitus ajo bonum est vivere de rure! terrae, — et quomodo viri cogitare; nostra illud (!) requies. Dic literam fortiter u.) Neque sic progredi potuit ultra literam 21. Види: Glagolita Clozianus etc. Vind. 1836 p. 49 anotatiunculae in tabulam.

Латінски слова и осимъ тога већъ испорченый смысао Кvріллске азбуке іоште већма испорчіо. *)

Рђдку изредность и преимућства Кvріллове азбуке у погледу израженія Славенски звукова признаю и сами страни учени мужеви. Тако съ лђпымъ заслужене похвале признаніємъ изражавасе Шлецеръ о изобрђтателю такове: „Добро дошли, вели онъ, вы безсиртни изобрђтательи Славенскогъ писма, кои сте први дрзнули суровый єзыкъ, имаюћій множину себи својствены звукова, народу тако рећи изъ уста узети и съ Грчки га писмены писати: но у томъ сте дђлу поступали вы као люди отличнымъ умомъ дарывани, и за свакій особитый звукъ, кои є Гркомъ недостаяо, изнашли сте нове особите знакове или писмена; како далеко за вама стои Елсасскій Монахъ Отфрійдъ или кои му драго тай Нђмацъ быо, кои се првый єзыкъ свой писати усудіо, но притомъ само Латінску ABC — дурабски снимао." **) Тако и Фортунатъ Дурихъ у гл. II. § 2. на стр. 100. говори: „Примђтили су славни мужеви Швецке и Нђмачке, колико се процвђтанђ Славенске кньижевности пренебреженіємъ собствене азбуке кодъ гдикои Славенски народа задржава, а напротивъ искусили су высокоучени Писательи ону изредность и нуждность Філософіє, кою є Кvріллъ у створаню Славенски слова употребіо." ***) И опетъ мало ниже (на стр. 110.) диви се оной вђштини, съ коіомъ су звукови Славенскогъ єзыка означени, и уподоблява такову вђштини онога, кои є првый звукове одъ

---

*) Arcticae horulae de Latino-Carniolana literatura etc. Vitebergae MDLXXXIV. 8.

**) Nestor III. 187. Willkommen ihr unsterblichen Erfinder der slawonischen Schrift, die ihr es zuerst wagtet eine rohe Sprache, die eine Menge ihr eigenthümlichen Laute hat, dem Volke so zu sagen aus dem Munde zu nehmen u. s. w. (види: Gesch. d. Slaw. Sprache v. Saffarik S.)

***) Observarunt illustres Sveciae atque Germaniae viri, quantum rei literariae Slavorum incremento obsit proprii alphabeti apud quasdam Slavicae originis nationes neglectus, contra vero iidem eruditi Scriptores animadverterunt, quae sit praestantia et utilitas philosophiae in condendis Slavorum literis a Cyrillo adhibitae (Bibl. slav. Vindob. 1795. 8).

языке имена и просторма разликовати почео. „Нити є мое мнѣніє, вели онъ, него славногъ заиста и даровитогъ Пѣсника Нѣмачкогъ, кои писмена Кvріллске азбуке, коима се тако добро изговоръ сахранява, да ни у наймањѣмъ чему непогрѣшавамо, позорльивіє сматраюћи изразіо се: „Velut modulis quibusdam musicis hoc alphabetum mihi videtur a Cyrillo linguae indoli coaptatum esse, quam Slavi communi voluptate aurium intelligunt." Зато Іоаннъ Гавріилъ Шпарвенфелдъ (когъ Швецы своимъ Уліссемъ именую, а Славени међу првымъ страныме єзыка свога Любительима почитую) при сравньиваню Славенски нарѣчія овако и пише: „Найвећа се тежкость показує при читаню, будући да су садашня Славенска нарѣчія, презрѣвши старо писмо Кvрілла и Меѳодія, почела служитисе съ писменыма Латінскимъ у Іллvрікуму єдинѣномъ съ Римскомъ црквомъ, а съ Нѣмачкимъ у Ческой и Польской." *) — Ф. Г. Айххоффъ, садашнѣ Француске Краљице Бібліоѳекаръ, говори у доленаведеномъ дѣлу своме, да є богатство подлины звукова у Славено-Кvрілловой азбуки тако знатно велико, да у томъ она єдномъ само Індискомъ єзыку уступа, и тимъ да є иста Кvріллова азбука и сада іоште найбогатія азбука у Еvропи. **)

§ 2.

О Црковномъ или Славенскомъ єзыку.

Славенскій є єзыкъ, као нѣкадашный обштый кньижевный єзыкъ Славена, далеко пре св. Кvр. и Меѳ. изображенъ био, — св. Кvріллъ и Меѳодій, Србльи Солуняни, пропели су га изъ средине Србаля по своме Іллvріческомъ Полуострову и свимъ Задунавскимъ Славенскимъ предѣлыма, — правіє имао бы называтисе старосрбскимъ, — уколико є русізиранъ, сравненіє данашнѣгъ Славенскогъ єзыка са споменицыма истогъ єзыка изъ XI. и XIV. столѣтія.

---

*) Vide: Collectanea Etymologica Godefr. Guil. Leibnitii. Hanoverae 1717. 8. (Bibl. Slav. II. §. 2. pag. 100.)

**) Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien etc. Leipzig 1840.

Црковнымъ или старославенскимъ єзыкомъ именуєсе данасъ онай єзыкъ, кои су св. Кvріллъ и Меѳодій IX. столѣтія по Хрісту у преводеню св. Писма употребили, и у коємъ и данасъ сви Славени восточны обреда, и єдна часть Югославена Римскога вѣроисповѣданія (Глаголите) у светымъ храмовыма Свевышнѣга своє безкровне жертве приносе. Но ни о чему у цѣлой свеславенской кньижевности нису мнѣнія учены людій толико раздѣлѣна была, као управо о пореклу тогъ црквеногъ или Славенскогъ єзыка. Я много веѣма осѣѣамъ несразмѣрность сила мои према важности предмета, него да бы у вопросъ те кньижевне парнице као разправляюѣій Судія засадъ умѣщатисе волѣ имао. Но при свемъ томъ мыслимъ, да ми нитко неѣе замѣрити, ако касателно тогъ вопроса — о єзыку мое цркве — и я кою непресудително проговоримъ.

Прво є пытанѣ, кое се овде раѣа: єли Славенскій єзыкъ іоште пре св. Кvрілла тако (као што га одъ прилике познаємо) изображенъ быо, или га є св. Кvріллъ истомъ за своє доба средствомъ преводеня св. Писма на степенъ онолике изображености и углаѣености узвысіо? На ово пытанѣ одговоріо самъ іоште у почетку I. §. изяснившисе: да она велика издѣланость и савршенство нѣгово (црковногъ єзыка) — опоминѣ Славена на таково своє старе домаѣе изображености доба, кое се не иначе, но столѣтіяма морало стварати. Єръ да ли є вѣроятно, пыта дубокопроницателный J. Б. Раковецкій, *) да се св. Писмо, у коємъ се толике выспрене мысли и умни изрази, толика рѣчословна мѣста и цѣле кньиге вышимъ пѣснословнымъ слогомъ саставлѣне налазе, на єданъ доонда неизображеный и (као што страни Писательи веле) варварскій єзыкъ съ толикомъ лакоѣу, силомъ и красотомъ могло превести, да и данасъ у овой струцы за образацъ служи? Да ли є могуѣе было, у готовости неимаюѣи богату збирку

*) Prawda ruska I. 135. (види: Gesch. d. Slaw. Spr. S. 107.)

одъ рѣчій и израза за сваку мысао и за свакій срдца осѣћай, къ преводеню тако великотъ и выспреногъ дѣла приступити? Да ли є могуће было онда у єданпутъ, и безъ сваке приправке, све дотада непознате, а нуждне изразе изнаћи и сковати? Слово Божіє тако на Славенскій єзыкъ превести, да овай Славенскій преводъ, по доказываню Шишкова, и самъ Французкій и Нѣмачкій превасходи? — Ова се пытаня тымъ праведніє полагати могу, што є извѣстніє, да єзыкъ каквогъ народа не другчіє, него са самымъ напредкомъ нѣговымъ у грађанскомъ образованю, лагано и постепено, у одношенію къ растећой просвѣти и изображености усавршенствовава. Мене ова посмотренія тако убѣђую, да я далѣ ни єдно магновеніє о томе сумнятисе немогу, да Славенскій єзыкъ ніє пре св. Куріллa већъ изображенъ быо. Но пытанѣ є: єли за време Куріллово Славенскій єзыкъ живіо у усты кое гране народа Славенскогъ? или се као старый каквый већъ онда (IX. стол.) изумрлый кньижевный єзыкъ употреблявао? Найстаріє о томъ мнѣніє тако гласи: да вопросный єзыкъ пореклено оной грани народа Славенскогъ припада, у средини кое су св. Курілль и братъ нѣговъ Меѳодій родилисе, и Слово Божіє прво проповѣдати почели. Да є пакъ грана та *народъ Србскій*, вичу сва оновремена обстоятелства. Куриллъ и Меѳодій были су родомъ изъ Солуна, Македонскогъ града, а у Македоніи, као што є извѣстно, обытавали су већъ одъ више столѣтія Славено-Србльи, *) гди су у првой половини VII. столѣтія и градъ основали по своить народномъ имену „Србица" прозваный, кои и данасъ суштествуе, и лежи недалеко одъ Солуна. **)

---

*) Карамзинъ Іст. I. 502. Види: Schaffariks Geschichte der Slaw. Sprache und Lit. etc. Ofen 1826. S. 114.

**) Карамзинъ Іст. I. 502. (Vide Schaffar. Gesch. d. Slaw. Spr. u. Lit. 114.) — Градъ Србицу Іоаннъ Кантакузинъ у кнь. 4. на стр. 18. овако описує: „Serbia Urbs non parva ad confinia Botiae et Thesaliae jacet: aedificata est super montis ardua prominentia, statimque a principio se ipsa altior, sicut est, accedenti

Неће, мыслимъ, безмѣстно быти, ако по свимъ оновременымъ околностыма и то учинимо заключеніе, да и браћа Кvр. и Меѳодій по свой прилицы одъ (одпређе покрштены) Србаля Солуняна происходе. Еллини и Бугари нису могли быти, кадъ старый Писатель св. Ѳеофvлактъ, Архіепіскопъ Бугарскій, о Кvріллу свѣдочи, да га е Отацъ текъ доцніе у зрѣліемъ возрасту дао Еллински учити, а за Меѳодія опетъ вели, да е случайно научіо Бугарски. *) Пав. Соларићъ о томе весма основано говори: „Дѣеписатели, почти сви, тверде, да е св. Кvріллъ быо Грекъ немајући съ едне стране въ доказателство таковога мнѣнія развѣ Греческа съ Христіянствомъ свимъ народомъ втиснена имена Леонъ (Отацъ Кvрілловъ) Константінъ, Меѳодій; съ друге стране повѣствујући сами, да е у она времена не само по Македоніи и у Ѳессалоніцы вервило Славянами, но да су многи Славяни одъ давныхъ дней и у самомъ Цариграду были граждани, и во первыхъ достойнствахъ. Славяни давно крещени, и извикши Греческому языку и писму сами, а не Грецы научивши се нѣчто мимогредомъ Славенскому слову у Ѳессалоніцы были есу по всему вѣроятію братія она, коя су Славенскога языка гласе точно позамѣтити, и нѣга съ толь совершенымъ вонь проницателствомъ и обширнѣйшимъ его вѣдѣніемъ, у писмо содѣти славу имала.“

Цвѣтало е више знамениты мужева на востоку, кои су были родомъ Славени. Тако самъ Царъ Юстініанъ (527-565), по свѣдочби наставника нѣговогъ именомъ Ѳеофіла, одъ Славенскогъ рода произлази. То показую и сама имена како Юстініана, тако и нѣговогъ отца и матере и сестре: еръ се овай Царъ међу своима звао: *Οὐπραύδα* (Управда), отацъ му

apparet. In ipso autem jugo montis desinit, triplici muro distincta et intersepta, ut foris existimes tria esse Oppida aliud post aliud utrinque vallibus profundis circumdatum.“ Види: Jos. S. Asseman Kalend. Slav. T. IV. pag. 38 sub a.)

*) Истинная повѣсть о Кvріллѣ и Меѳодіи и пр. составлена Еллински отъ св. Ѳеофvлакта Архіепіскопа Болгарскаго, обрѣтаема же есть во св. Монастырѣ Хіландарскомъ — — (преведена нѣкоимъ Родолюбцемъ) Въ Будинѣ градѣ 1823. 8. стр. 6 и 7.

Ѳрако-Фрусском єзыку зваосе Савватіос, а у отечественомъ *Ιστοκ* (Истокъ); тако є исто и мати му имала очевидно Србско име Лубиціна т. є. Любица, но иначе и сестра Бѣглица, коя се потомъ Вігіланціомъ преименовала. — Међу Цариградскимъ Патріарсыма VIII. столѣтія именуєсе нѣкій Никита, кои є такође родомъ Славенъ быо. — Споминѣсе далѣ у Історіи Византійской нѣкій Дамянъ, Славенъ, првый Царскій Міністеръ (Попечитель); и самъ Царъ Васілій Македонацъ (867-886.) быо є родомъ Славенъ, изъ мѣста недалеко одъ Солуна, као што изрично свѣдочи готово савременый Писатель Хамза изъ Іспахана и нѣму савременый Генесій, Византійскій Історіографъ; овай последный рѣчь отечественогъ єзыка Цара Васілія наводи *κατα ποδρεζιν*, коя є очевидно Славенска: подрѣза или подреза (supplantationis genus). *)

По свему дакле досадъ казаномъ слѣдує, да Славенскій єзыкъ изъ средине Србаля свой зачетакъ повлачи. А єли ньимъ народъ Србскій у то доба говоріо, на ово пытанѣ Добровскій положително одговара: „Србльинъ, вели онъ, има найвеће право ко потврђенію, да є староcлавенскій или црковный єзыкъ у оно време нѣгова собственость была, о чему се онъ нигда ни посумняо ніє. Истый Mathias de Michow знао є за ово. Онъ пише: In ecclesiis Rutenorum lingua Serviorum, quae est Slavonica, divina celebrant, legunt et cantant. De sarmat. L. II. c. I. pag. 142." **) Тако є исто о Славенскомъ єзыку судіо и Копитаръ године 1808: „Тако се види, говори онъ, да є нарѣчіє она два брата-Апостола, коє су они у Солуну, мѣсту свога рођеня одъ младости научити — — и съ ньиме се при преводеню св. Писма и уобште у своме Апостолскомъ званію тымъ више послужити могли, будући да є разность Славенски нарѣчія у оно доба іоште маня морала быти, него што є данашньимъ даномъ — да є дакле *старо — Србскій єзыкъ* на той

*) Engels Gesch. d. alten Panoniens und d. Bulgarei Halle 1797. 316.; Wuks Stephanović kleine serb. Gramm. von Grimm. Leipzig u. Berlin 1824. IV.; Kopitars Glagolita Clozianus etc. Vindobonae 1836. LXXVI. — LXXVII.; Евст. Михайловића Іллyри и Србльи и т. д. У Н.Саду 1843. 35; Царственикъ или Історія Болгарская и пр. У Будиму 1844. 74 — 75. подъ *).

**) Slawin Prag 1808. S. 309.

положенія точки быо, као што є касніе у Італіянской Тошканскій и Горньосаксонскій у Нѣмачкой, да се на свагда за кньижевный єзыкъ свію Славена узвыси, и тымъ поне нѣка душевна општина међу разсутымъ частма тако надалеко распространѣногъ народа одржи! "*) Но я невѣруємъ, да є у рѣчи стоєћимъ (т. є. Славенскимъ) єзыкомъ народъ Србскій и у оно доба говорити могао. На ово невѣрованѣ опуномоћавамо ме найстаріи споменицы Србсконародногъ єзыка. Изъ овы се дознає, да є народъ нашъ у XII. столѣтію готово тако исто говоріо, као што данасъ говори. А кадъ се народный єзыкъ одъ XII.—XIX. столѣтія низводително нимало или врло незнатно променуо, неможемо ли поуздано заключити, да ни одъ IX. столѣтія (одъ Кvрілловогъ доба) до XII. - тогъ (до коєгъ народни споменицы допиру) т. є. за IV. столѣтія узводително, ніє суштествену промену претрпити могао? Но неможесе, по свѣдочби Добровсковой, ни друго кое племе Славенског народа похвалити, да є вопроснымъ єзыкомъ у оно доба (IX. стол.) говорило. **) Слѣдує дакле, да се єзыкъ тай у Хрістіянскимъ црквама іоште одпреће (пре св. Кvр. и Меѳ.) покрштены Србаля већъ онда као старый кньижевный єзыкъ употреблявао, пресађенъ бывшій одъ првы Хрістіяна Србаля изъ язычески имъ сонмишта у исте свете божіе храмове, у коима и данасъ цвѣта. Но пытаће тко: а єсу ли ти одпреће (VII. стол.) покрштившисе Србльи већъ онда при богослуженію своме Славенскій єзыкъ употребљавали? Раковецкій бы на ово пытанѣ потврдително одговоріо, и можда бы у томе и право имао. Єръ шта, ако та слава заведенія Слав. богослуженія припада св. Меѳодію само касателно Славена западнѣмъ Патріархату подложены? Ако є само кодъ овы онъ

*) Grammatik der Slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach 1808. S. XVI.

**) Dobrowskys Slawin S. 306 — 309.

првый быо, кои є покушао на Славенском єзыку Хрістіянско богослуженіє одправляти?

Єзыкъ, на кои су св. Кvр. и Меѳ. црквене кньиге преводили, и на коєимъ су потомъ и само богослуженіє устроили, рекли смо да є морао быти у стара времена обштый, кньижевный єзыкъ свію Славена. Ово се и одтудъ нагађати дає, што се кньиге тымъ єзыкомъ списане, као и само богослуженіє Славенско, тако нагло међу Славенскимъ народыма разпрострло. Далѣ на то и сами найславніи Славенски Писательи посредствено одвѣтую онда, кадъ се о томъ препиру: како да назову вопросный єзыкъ касателно нарѣчія; єръ тымъ, што єдни доказую велико сродство нѣгово съ нарѣчіємъ Рускимъ, други съ Бугарскимъ и Србскимъ, гдикои опетъ съ Моравскимъ и Словачкимъ, а нѣкои съ Карантанско-Виндксимъ и пр. — сви се и нехотице у томъ обштемъ мнѣнію слажу: да є по свой прилицы то єзыкъ наши сѣды праотаца, стары Славена, и изворъ обстоєћи нарѣчія Славенски, коє мнѣніє съ Раковецкимъ видисе и Карамзинъ да дѣли.

Истогъ є мнѣнія быо и онай славный Філославъ Joаннъ Гавр. Шпарвенфелдъ, ученый Шведъ, кои у сравньиваню Славенски нарѣчія између осталога вели: „Ex infinitis quasi dialectis (nempe Polonica, Bohemica, Crainica etc.) ad veram redire matrem facile poterit linguae antiquae (црквено-Славенскій єзыкъ) studiosus." Vide Collectanea Etym. God. G. Leibnitii Hanov. 1717 8. (Bibl. Slav. p. 100.)

По овоме дакле ніє рђаво у рѣчи стоєћемъ єзыку наденуто име „*Славенскій*" или „*старославенскій*" єзыкъ; но при свемъ томъ болѣ бы му доликовало названіє „старосрбскій єзыкъ," єръ на ово и сама повѣстна светыня одвѣтує: будући да му є старіє име „*Србскій*", него „*Славенскій*," као што є и народно названіє „*Срб*" старіє одъ названія „*Славенъ*." А да є „*Срб*" старіє него „*Славенъ*", ово врстніи Дѣлописцы већъ сви признаю, єръ на яснѣ о томъ трагове у Повѣстницы наилазе.

Нека намъ се дозволи нѣкое одъ овы повѣстны датака овде мимогредомъ навести. Плиній, Римскій Писатель, на 79. година после рођеня Хрістова већъ споминѣ Срблѣ: „A Cimmerio accolunt Moeotici, Vali, Serbi etc. (Hist. Nat. L. 6. c. 7.).“ И Птоломей на 161. год. после Хріста пише: „Inter Ceraunios montes et Rha fluvium Orinaei et Vali et Serbi (Geogr. V. 9.).“ На Славенско пакъ име истомъ V. столѣтія кодъ Грчкогъ Писателя Јорнанда наилазимо. Овога саплеменикъ Прокопій, кои намъ найстаріе обширно описаніе нрава и обычая стары Славена дае, заключава свою многоуважаему вѣсть о древности Славена съ овымъ знаменитымъ рѣчма: „Nomen quondam Sclavinis et Antis unum erat: utrosque enim appellavit Sporos antiquitas“, т. е. „Славени и Анти имали су нѣкадъ едно име: еръ су се обои одъ старина Спорыма называли.“ Подъ именомъ „Спора“ нашъ славный Шафарикъ разумѣва Срблѣ. И то врло основано. Еръ се о томъ савршено слажу потврђенія доцніи достовѣрны свидѣтельства и страны и домаћи. Тако у земльописнымъ записцыма нѣкогъ у Мінхенской кньижницы хранѣногъ рукописа (кои е истина одъ XI, но сами записцы произишли су съ концемъ IX. столѣтія) између осталогъ читамо: „Zerviani, quod tantum est regnum, ut ex eo cunctae gentes Sclavorum exortae sint et originem, sicut affirmant ducant,“ т. е. „Серваны (Сербляни, Срби), кое е толико Царство, да су изъ нѣга сви народи Славенски произишли, и порекло свое, као што сами потврђую, одтуда повлаче.“ *) И кодъ Далемила Мезирицкогъ у Ческой му Хроніки одъ год. 1314. чита се: „W srbskem gazyky gest zemie, giz Chrawati gest gmie“, на кое Фортунатъ Дурихъ примѣчава: „Dalemilo Srbica gens vel lingua eo sensu dicitur, ut e contextu facile intelligas, eum hoc nomine velut antiquiori, sicut Procopio Spori vocabantur, Slavos intellexisse“ т. е. „Далемилъ Србскій родъ или езыкъ у томъ смыслу узима, како се изъ контекста лако разумѣти дае, да е онъ подъ тымъ именомъ, аки старіимъ, као што су Прокопію Спори были, Славене подразумѣвао.“**) И Добровскій е признао: да су се у стародавна времена подъ именомъ „Срб“ сви данашньи Славенски народи подразумѣвали: „Die Aehnlichkeit des Nahmens der Wendischen und Illyrischen Serben, ist nicht zufällig, sondern stammt aus uralten Zeiten her; unter diesem Nahmen waren beide Ordnungen (A. B.) der Slawischen Völker, ehe noch der allgemeine Nahme aufgekommen, ehedem begriffen.“

*) J. v. Hormayrs Archiv. XVIII. Jahrgang, April, 1827. S. 282, 283.

**) Bibliotheca slavica antiquissimae dialecti communis et ecclesiasticae universae Slavorum Gentis etc. Vol. I. Vindobonae. MDCCXCV. pag. 268.

т. е. „Подобность имена Вендски и Илирски Србаля, ніе случайна, но производисе одъ стародавны времена: подъ овымъ су се именомъ обадва реда Славенски народа (т. е. сви данашньи Славенски народи), пре̄ђе него што е обште имо Славенско постало, подразумѣвала.“*) Одовудъ лако понятно быва, зашто е име „Србъ“ толико разпространѣню по свету: „Man sieht, daß sich Ableitlinge der Urwurzel Srb, besonders als Eigennahmen der Flüsse und Städte, durch mehrere Sprachen Asiens und Europas ziehen,“ вели нашъ славнопознатый Шафарикъ.**) И доиста, има у Египту езеро, кое се зове Сербонъ или Сирбонъ и рѣке: Сербиша или Сервиша, Сарбъ (Zarb), и Сарбисъ (Zarbis) у Персіи, Сербесъ у Маврит., Сирбесъ у Лѵціи и пр. и мѣста: Сарбана у Индіи, и друго истогъ наименованія у Месопотаміи, Сороба у Капад., Сирбитумъ у Еѳіопіи и пр. Далѣ по свимъ землямa Славенски народа іоште и данасъ толика мѣста, села, градови и горе такође древность имена „Србъ“ проповѣдаю. Тако у Ческой налазесе географическа имена: Србъ Сирбъ, Србы (Srby, Zrby), Србецъ (три), Србско (два), Подсрбско, Мликосрбъ и пр., шта више гдикои Чеси и презиме имаю Србекъ.***) У Слезкой: Сербе Сербовъ (Zerbow), Сорбгау и пр. У Польской: Сарбево (одкудъ Сарбевскій) Сербиновка, Серпско Серпскій повятъ (краина у Воев. плоч.) и пр. У Русіи: Серпескъ (мѣсто и краина), Серпуховъ (такође) и одъ XVIII. столѣтія Славеносербскъ. У Слав. Нѣмачкой: у горньой и дольньой Саксонской: Саребонъ Саребенъ (езеро Помор.), Сербеста Сербстъ (Zerbst), Сорбенбургъ, Србице, Сербигъ (Zörbig), Сорбе (рѣка), Сарбенъ (Zarben), Сербенъ (Zerben), Сербайтелъ, (Zerbeutel), Сербо (Zerbo у Браниб.) и пр. У Австріи: Сарблингштайнъ (градъ и село). У Унгарской и саюженымъ Кралѣвинама: Сербъ Сирбъ (село у Арадской вармеђи), Србице (у Ньитранской варм.), Сербаска (у Крашовской варм.), Сербели (у Загреб. варм.), Сербештъ (у Біхар. в.), Сирбъ (у Шар.), Срби (у Сатм.), Сирбова (у Темеш.), Сербинумъ (варошъ една по Птоломею у дольньой Панонія, данашный Печуй?) и пр. У Ерделю: Сирбваля и Сербота (село и гора у Хунядской мeђи), Сербеленъ Сербля (у Зарандской м.) и пр. У Крайнской: градъ Сербъ или Серфъ (по Турски Серф-виластъ = Србскій предѣлъ).****)

---

*) W. Jahrb. 1828. B. 37.

**) Ankunft der Slaven p. 198.

***) Dobrowsky, Bemerkungen über den Nahmen und Sitten der alten Serben, in Engels Gesch. v. Serb. 1891. S. 156.

****) Jana Kollára Rozpawy o gmenách, počatkách i starožitnostech národu Slawského etc. W. Budjn 1830. Str. 153—160, гди се іоште и многа друга подобна географическа имена наводе. Сравни и Србску Пчелу одъ год. 1833. стр. 89.

Но све да немамо оволико вѣрны свидѣтельства о древности нашегъ народнѣгъ имена *„Србъ“*, опетъ бы зато правичніе было нашъ црквеный єзыкъ старосрбскимъ, него старославенскимъ называти. Послушаймо пок. Павла Соларића, кои о овомъ предмету овако умствуе: „Єданпутъ, вели онъ, за свагда треба, да мы Серби по оному: „Рецы бобу бобъ, а попу попъ,“ неметемосе у называню горереченога ветхога (старога) чистога єзыка, но да га зовемо Сербскимъ ветхимъ и никако другоячіе. Онъ є познаосе (чрезъ свето Писмо) изъ срдца Полуострова Іллѵріческогъ, гдѣ су послѣ Сербска была Кралѣвства и Царство. За ово преимућство, премда онда обштъ заиста и Бугарѳмъ, и по свему Полуострову отъ Солунскогъ Нѣдра и отъ Церногъ до Адріатскогъ Мора, како безсумнѣнно и за — Дунайскимъ вразумителанъ Славеномъ, коима є у нѣмъ Свето разблаговѣстилосе Писмо, онъ валя да се зове *Сербскимъ;* а іоште правичніе за то, што намъ *саме уши и очи наше кажу*, да є непосредствено изъ нѣга низвелосе садашнѣ нарѣчіе наше, и ничіе тако му налико, како наше. Ово ће моћи отрећи, тко узможе, да и садашный Римскій (Італіянскій) єзыкъ ніе найрођеніи Римскога ветхога. Наше называнѣ тога єзыка Сербскимъ ветхимъ, несмета нимало прочимъ народомъ Славенскимъ, да га зову, ако за пристойніе себи суде, *Славенскимъ*, припознавајући у нѣмъ общій найчистіи коренъ и найлѣпше стебло свега нынѣшнѣга Славенства: мы знамо, да є онъ найвећма нашъ, и зато га неможемо неназывати нашимъ.“ *) *Припознавајући*, вели Соларићъ, *у старосрбскомъ или Славенскомъ єзыку обштый найчистіи коренъ и найлѣпше стабло свега садашнѣгъ Славенства.* И доиста; ово су найврстніи Слависте већъ одавна признали. Тако Г. Сам. Бантке: Полякъ, на єдномъ мѣсту о старосрбскомъ єзыку изра-

---

*) Павла Соларића Римляни Славенствовавши и пр. у Будиму 1818. стр. 23—24.

жавасе: „Да бы Богъ дао, да се Славенскій црковный діялектъ као првый, или поне найстаріи нама познатый изворъ Славенскога єзыка, одъ свію Славенски народа учи и познає, не ради єдинства цркве; но ради вышегъ учевногъ образованя, ради одржанія Славенске народности, да се непонѣмчимо, непотатаримо, непотурчимо (Шафарикъ додає къ томе іоштъ: да се непомађаримо), да не изневѣримо обштый изворъ народности, коя є у пркосъ обседи одъ десетъ столѣтія непобѣђена остала.“ А самъ Шафарикъ овако говори: „Старославенскій є єзыкъ ради своє велике древности и унутрашньи преимућства за свакогъ єзыкословія Испытателя заниммьивъ, а за Слависту трипутъ и четырипута важанъ, и у новія времена праведно основный каменъ свецѣле Славенске єзыкословне Крітіке и Філологіє образує.“ *) Овако суде о нашемъ црквеномъ єзыку стварь разумѣваюћи и никоимъ предсудама незаслѣплѣни Слависте, а не као нѣки одъ членова Друштва Србске Словесности у Београду (год. 1845.), кои оружіє на утроби остарѣле своє майке огледаю, веліимъ гласомъ викаюћи: ванъ са Славенскимъ єзыкомъ, онъ є убица нашегъ народнѣгъ єзыка и образованя. Ако смо пріятельи простонароднѣгъ єзыка, као што и валя да смо: нетреба зато противу Славенскогъ, кои є такође нашъ, непріятельство да водимо:

— — — — Нашъ є да!
Отцева наши светъ останакъ;
Щитъ намъ у Цркви и щитъ по свѣту!
— — — — Не побѣду миръ ты тражи!
(Мушицкій I. 35.)

Ненависть ову према старосрбскогъ или Славенскогъ єзыка усугублява то све више овладаваюће мнѣніє, да є старый подлинный текстъ светога Писма и прочи црквены кньига одъ стране Руса сасвимъ испорченъ, и на калупъ Рускога нарѣчія прекроєнъ. Неће

3) Saffariks Gesch. der Slaw. Spr. und Lit. S. 118, 182.

дакле излишно быти посмотрити (поне поврпшо) повѣстне трагеве о порусиваню св. Писма. Тако

1. Веѣъ у оном стародавном Святославлѣвом *Сборнику* свештены писанія одъ год. 1073. изрично преповѣда Преписатель Іоаннъ Клирікъ, Русъ, да му є наложено было: „*прѣмѣноу сътворити рѣчи, инако наБѫдѫште тождьство разоумъ сего.*“

2. Тако и доцніе на краю скоро сваке преписке н. пр. у оным Великоновгородскима, налазесе обычно одъ стране Преписателя извиненія: што су имъ се многе Новгородске пословице и сѣвероисточни Русиски народни изрази у онай подлинный Славенскій текстъ подкрале.

3. Овамо напослѣдакъ спада и она тако названа епоха (двестагодишнѣгъ) сравньиваня и поправляня црквены кньига, коя се свршила съ тымъ, да є садашня рецензія светогъ Писма, коя є подъ Петромъ великимъ учинѣна, сасвимъ русизірана.

И ово су датцы о порусиваню св. Писма. Но при свемъ томъ изврташѣ то првобытногъ организма прадревногъ црквеногъ єзыка ніе могло толико быти, као што многи одъ Србаля по поменутымъ датцыма заключую. Истина Іоаннъ Клирікъ (диакъ), Русъ, говори о дозволенію нѣку „*прѣмѣноу сътворити рѣчи,*“ но ово нетреба тако строго узети. Подъ *премѣномъ рѣчи* разумѣва се сигурно: поправка оны за Славене неразумителны Грецізма (свойства Грчкогъ єзыка), одъ кои се множина и данасъ у нашимъ црквенымъ кньигама налази. Говорисе далѣ, да су се Великоновгородскимъ и другимъ Преписательима црковны кньига многи русизми у правый Славенскій текстъ *подкрали.* Кадъ се каже „*подкрали*“ то є знакъ, да нису могли тако многи быти. Шта ли ћемо рећи о Купріяну, Митрополіту одъ Кієва и цѣле Русіе (1381—1406.), кои є првый возобновленію умногъ живота у Русіи, дакле и воскресенію кньижевности темель поставіо, шта ћемо, велимъ, о нѣму рећи, кадъ разсудимо, да є онъ родомъ изъ Србіе быо, и изъ ове многе старосрбске рукописе са

собомъ у Русію (1376). пренео? Подъ ньимъ и подъ втеченіемъ други учены Србаля у Русіи невѣруемо да се могло о премѣни или паче порусиваню првобытногъ црквеногъ езыка мыслити, шта више вѣроятно е, да су Купріянъ и они други учени Србльи и веѣъ испорчена мѣста св. Писма исправляли. Зато и вели о Купріяну Г. Н. Надеждинъ, ученый Русъ: „Купріянъ ніе быо Русъ: него е быо *ученъ Србльинъ*, подъ заптомъ црквенославенскогъ езыка воспитанъ, и духомъ овога одушевлѣнъ; нѣгова дакле обновляваюћа дѣлателность у кньижеству ништа друго ніе могла быти, него покушеніе оживотворенія црквенославенскогъ езыка". *) Напослѣдакъ и чрезъ оно двестагодишнѣ сравньиванѣ црквены кньига тешко да се башъ толико испорчіо старый текстъ. Єръ се ту ніе о порусиваню овога радило, него паче о томе, да преводъ св. Писма Грчкомъ подлинику вѣранъ буде. Одъ овогъ су се Руси веѣъ яко удалили были, кадъ е ученый Монахъ Максімъ, родомъ Грkъ, противъ тога првый явно викати почео. Максімъ велимъ, кои е изъ Свете Горе одъ великогъ Кнеза Василія Јоанновића позванъ быо (1506.), да оне многе у двору му налазећесе Грчке кньиге у редъ постави и преведе. Но Максімъ е у томъ погрѣшіо, што, желећи само вѣранъ, Грчкомъ подлинику сасвимъ сходанъ преводъ св. Писма прибавити, на свойства и духъ Славенскога езыка нимало ніе пазіо. Ово нѣгово поступанѣ изрично опоречава ученикъ му Сілванъ, Русъ, говорећи: „нѣсть бо, нѣсть лѣпω по истинѣ, всячески премоудрѣйшемꙋономꙋ (Греческому) послѣдовати ꙗзыкꙋ. понéже ωбрящется сопротíвнω, нíже бо рóди, ниже времена́, ниже ωконча́нія подóбна ся имѣють, но вся премѣнена. Сегω ради ра́зꙋма (sensum) паче всегω искати подобаетъ." Јоште за живота горепоменутогъ Максіма заповѣдіо е Иванъ Свирѣпый, да се поправленіе црквены кньига предузме, но кое се само у сра-

*) С. Лѣт. за год. 1842. II. 114.

вльиваню новіи преписа са найстаріимъ преводима састаяло.

Но да при оваковымъ пригодама св. Писмо одъ Русізма чисто остати ніе могло, ово е сасвимъ наравно. Тако и многи Русыма неразумителни изрази посве преиначени буду. Примѣра ради навешћу овде едно таково мѣсто. Руси неразумѣвајући прадревный преводъ овогъ стіха: „гь прихаіетъ ми (Dominus sollicitus est mei),“ поправе найпре у изданію Остр. одъ год. 1580. овако: „Гдь попеченіе мое,“ а доцніе „Гдь попечется ѡ мнѣ.“ *) Но опетъ се зато неможе рећи, да су Руси старый црквеный езыкъ суштествено испорчили. Они су га погдишто, и то утолико порусили, у колико су га, као што каже Г. Надеждинъ, Србльи посрбили, Чеси почесили, Новобугари поновобугарили.

Ради сравненія навешћу овде нѣколико саюзны редова изъ старіи и доцніи Славенски превода.

Еуангеліе Лук. гл. 24. ст. 13—20.

Изъ Руско—Остромировогъ Еуангелія писаногъ год. 1057.	*Изъ Србскогъ писаногъ год. 1372.*	*Као шта се данасъ чита и пише.*
Дъва отъ нихъ бѣста идѫща въ тъжде дьнь, въ вьсь отъстоіащѫіѫ стадии шестьдесатъ отъ иерусалима, ѥиже имѧ ѥмаоусъ. и та бесѣдоваста къ себѣ о вьсѣхъ приключьшиихъсѧ сихъ.	Два ѿ нихь бѣста идоуща вь тьжде днь, вь вьсь ѿстоіещоу стадий, ѯ. ѿ іерлма, іеиже име ѥммаоусь, и та бесѣдоваста, къ себѣ ѿ всѣхь сихь приключшихьсе. и бы бесѣдоующема има, и сьвь-	Два ѿ нихъ бѣста идꙋща въ той же день в весь ѿстоѧщꙋ стадій шестьдесѧтъ ѿ іерꙋсалима, ѥйже имѧ ѥммаꙋсъ. И та бесѣдоваста къ себѣ ѡ всѣхъ сихъ приключшихсѧ. И бысть бесѣ-

*) Jos. Dobrovsky Instit. lingvae Slav. dial. vét. etc. Vind. 1822. p. 34.

и бꙑсть, бесѣдоуѭщема има и сътазаѭщемаса самъ Іс҃ъ приближьса, идѣаше съ нима. очима ѥю дрьжастеса, да ѥго непознаѥта. рече же къ нима: чьто сѫть словеса си, о нихъже сътазаѥтаса къ себѣ идѫща, и ѥста драхла? отьвѣщавъ же ѥдинъ, ѥмоуже има клеопа, рече къ немоу: тыли ѥдинъ пришьльць ѥси въ иероусалимѣ, и не чоу бꙑвшиихъ въ немь въ дьни сиа? и рече има: къіихъ? Она же рѣста ѥмоу; ꙗже о Іс҃ѣ назаріанинѣ, иже бꙑість мѫжь прр҃къ, сильнъ дѣлъмь и словъмь прѣдъ богъмь и вьсѣми людьми и пр.

прошающемасе, и самь Іс҃ приближсе идѣаше с нима очи же ѥю дрьжастасе, да ѥго непознаѥта, рече же к нима, что суть словеса сии, ѡ нихже стезаѥтасе кь себѣ идоуща, и ѥста дрехла. ѿвѣщавже ѥдинь ѥмоуже име клеопа, рече к нѥмоу: тыи ли ѥдинь пришьльць ѥси вь Іерлмь и не чю бывших вь нѥмь вь дни сиѥ. и рече има. кыих. ѡнаже рѣста ѥмоу, ꙗже о Іс҃ѣ назарꙗнинѣ, иже бы моужь прркь, сильнь дѣломь и словѡмь прѣдь бм҃ь и всѣми люми и пр.

дꙋющема и ма и совопрошающемаса. и самъ Іи с҃ъ прибли жиса и даше съ ни ма. Очи же ѥю держастѣса, да ѥго непознаѥта. Речеже къ ни ма: что сꙋть словеса сіа, ѡ нихже стазаѥтаса к себѣ и дꙋща, и ѥста драхла; Ѿвѣщавъ же ѥди нъ ѥмꙋже и ма клеопа, рече къ немꙋ: ты ли ѥди нъ пришлецъ ѥси во Іерꙋсали мъ, и не оувѣдѣ бывшихъ въ немъ во дни сіа; и рече и ма: кіихъ; она же рѣста ѥмꙋ: ꙗже ѡ Іи сѣ назарани нѣ, и же бысть мꙋжъ пророкъ, си ленъ дѣломъ и словомъ пред ѥгомъ и всѣ ми людми и пр.

ЧАСТЬ I.

СѢВЕРОЗАПАДНИ СЛАВЕНИ.

ОДДѢЛЕНІЕ I.

О СУДБИНИ ВОСТОЧНО-СЛАВЕНСКОГЪ БОГОСЛУЖЕНІЯ И КУРІЛЛСКОГЪ КНЬИЖЕСТВА КОДЪ СЛОВАКА И МОРАВАЦА.

§. 3.

Св. Куріллъ и Меѳодій заводе восточно—Славенско богослуженіе, подвизи св. Меѳодія за одржаніе овога у Словачко-Моравскимъ областыма.

Јоште подъ Мойміромъ, Словачко-Моравскогъ Кралѣвства основателѣмъ, почели су разпространявати међу Словацыма и Моравцыма вѣру Хрістіянску Нѣмачки Свештеницы; шта више и самогъ Мойміра обратіо е на такову Урофъ Епіскопъ Пасовскій, и затымъ ю е Епіскопъ Регінхаръ благоуспѣшно по државп разсѣяо. Но ако е сѣме овогъ вѣрозакона поспѣшно и разсѣяно было, опетъ зато пожеланый плодъ ніе послѣдовао; ерь инородни, Славенскій езыкъ слабо или нимало не-

разумѣвајући црковни учительи нису могли народъ о душеспасителној вѣри тако лако убавѣстити. Зато Растиславъ, почемъ Словачко Кралѣвство (Велику Мораву) одъ врховне владе Нѣмачке сасвимъ ослободи и землѣи своіой давно пожеланый миръ поврати: одправи Посланике къ восточномъ (Грчкомъ) Цару Міхаилу съ молбомъ, да му такове учителѣ Хрістіянскогъ вѣроисповѣданія пошалѣ, кои бы нѣговомъ народу на Славенскомъ, ньима разумителномъ єзыку Божіє Слово проповѣдали и на томъ єзыку списане свештене кньиге са собомъ донели. На ову молбу Краля Словачкогъ одправи Царъ Грчкій Константіна, доцніє у Монашекомъ чину Кѵрілла нареченогъ, и овога брата Меѳодія, кои год. 863. дошавши у Велику Мораву, овде съ особитомъ чешћу примлѣни буду. Они су обучавали Моравско-Словенскій народъ Хрістовой вѣри за пуны петъ година, разоравали ідолопоклонство, гди бы се годъ іоште указало было, на мѣсто Латінскогъ богослуженія Славенско заводили, учили Славенска (потомъ „Кѵріллска" названа) писмена, преправляли ученике своє за будуће Свештенике, и зыдали гдикоє и храмове. По истеченію реченогъ времена позвани буду одъ Римскогъ Папе Ніколе у Римъ, куда они, будући да западня црква одъ восточне іоштъ онда ніє раздѣлѣна была, у дружтву нѣколико свои ученика и отиду. Бугарскій Архіепіскопъ Ѳеофѵлактъ именує те ученике: Климентъ (Учитель и другъ Ѳеофѵлактовъ), Гораздонъ, Наумъ, Ангеларій и Савва, — и узрокъ ньиовогъ у Римъ позываня наводи тай: да су одъ западны Епіскопа и и Свештеника кодъ Папе тужени были за Славенско богослуженіє говорећи: како могу служити на єзыку варварскомъ, кадъ се то чинити пристои само на она тры єзыка, на коима є Пілатъ насловъ Хріста Спасителя на крсту написао, т. є. на Еврейскомъ, Грчкомъ и Латінскомъ. Но пре̑ђе него што Константінъ и Меѳодій у Римъ дођу, Папа Ніколай умре (867. 13. Нов.), а на нѣгово мѣсто ступи (14. Дец. исте год.) Адріянъ II. Овай разумѣвши, да ее Константінъ и Меѳодій Риму

приближавају, и едну часть мощій св. Климента Папе са собомъ носе: изиђе имъ изванъ града на сусретъ са освештенымъ своимъ клиромъ и съ цѣлымъ народомъ, са свећама и кадіоницама, предносиму частну крсту, и прими ій не иначе, него као Апостоле Хрістове. После тога служіо е Папа съ ньима заедно божествену службу у цркви св. Маріе ad praesepe, при коіой Славенске свештене кньиге, кое су блажени они превели, и са собомъ у Римъ донели, торжествено благослови, и положи своимъ рукама на свету трапезу: као какво приношеніе благопріятно и благоугодну Богу жертву. Садъ обадва брата за Епіскопе, а одъ горепоменуты ученика ньиовы троица за Свештенике, а двоица за Діяконе посвећени буду.

Панонскій Животописацъ св. Кvрілла неговори ништа о освященію Кvр. и Мее., него вели: да е Папа после службе, у цркви св. Маріе држане, заповѣдіо двома Епіскопма, Формозу и Гоірдіху, да рукоположе Славенске ученике, и по рукоположенію овы, да е држана на Слав. езыку Літургія у цркви св. Петра, другій данъ у цркви св. Петроніле, а трећій данъ у цркви св. Андріе и потомъ да е држано бдѣніе такође на Слав. езыку у цркви св. Павла надъ св. гробомъ и. т. д. Види: Časopis Českého Museum 1846. Redakcí Jana Erasima Wocela XX. Ročnik. — Swazek I. W. Praze. Nákladem ČeskéhoMuseum. Str. 21.

Константінъ примивши Епіскопско освященіе, ніе се више у Мораву враћао, него, слабъ будући и конацъ живота свога скорый предвидећи, съ допуштенѣмъ Папе Адріана II. у Монастырь уђе, гди само 40. (или као што други веле 50.) даній пожививши 14. Февр. 868. (или као што други хоћею 869.) у вѣчность преселисе. Саранѣнъ буде съ чешћу у цркви св. Климента, гди су и донешене мощи овогъ Светителя положене быле. Уобште пишесе, да е Константінъ овда у Риму предъ смрть свою и Монашескій чинъ приміо, и Кvрілломъ преименованъ быо. Мееодій после смрти братове врати се натрагъ къ своимъ Славеныма.

Панонскій Животописацъ св. Мееодія казуе: да е бавећусе св. Мееодію у Риму, моліо Коцелъ Папу Адріана II, да Мееодія къ нѣму одправи, на кое му е одговоріо Папа: да ће га послати не само къ нѣму едноме, него къ свимъ Славенскимъ странама. Казуе далѣ, да е овда (868.) Папа Адріанъ II. съ Мееодіомъ од-

правіо писмо на Кнезове Моравске: Растислава, Сватоплука и Коцела, силомъ коега (писма) одобрава имъ народно (Славенско) богослуженіе, съ наблюдаванѣмъ само тогъ едногъ обычая, да се на служби прво чита Апостолъ и Еvангеліе на Латінскомъ, па онда на Славенскомъ езыку, да се нитко неусуди гонити кньиге езыка Славенскогъ и. т. д. Меѳодій е, говори далѣ горепоменутый Животописацъ, изъ Рима дошао у землю Коцелову. Кнезъ га е приміо съ великомъ радошћу, него ніе се надао, да ће овай као простъ Свештеникъ дођи, веће као Епіскопъ; зато садъ Коцелъ ново, изъ 20. честны мужева састоећесе посолство заедно съ Меѳодіомъ у Римъ къ Папи одправи. Посолство ово кодъ Папе изради, те Меѳодій посвећенъ буде на Епіскопство у Паноніи на столицу св. Андроніка Апостола одъ 70. Види: Časopis Českého Museum 1846. S. I. Str. 24—27.

После повратка Меѳодіевогъ изъ Рима, на све е стране ратъ бесніо. У та бурна времена, то есть, 869, 870, 871, а нарочито 872. пребывао е Архіепіскопъ Меѳодій (у писмама Папе Јоанна VIII. именуесе: Архіепіскопъ Мораве и Панонія) у Панонія кодъ Кнеза Коцела (сына Привинина), кои е многе цркве сазыдао. Ту су се налазили многи іоштъ оддавна намѣшћени и найновіе одъ Солиградскогъ (Салцбургскогъ) Архіепіскопа Адалбіна посвећени Нѣмачки Свештеницы, у коима е садъ Меѳодій своє найжешће противнике познао, као што ћемо то у 10. §. II. части овога дѣла обширніе видити. Овде ћемо само толико напоменути, да е у слѣдству тужбе, одъ стране Нѣмачки Свештеника Јоанну VIII. Папи поднешене, Славенско богослуженіе забрањено было год. 878. Но народъ е забрана ова слабо пекла: онъ е и надалѣ остао при своіой возлюблѣной Славенской Літургіи. Ово поводъ даде Латинцыма, те садъ потворе на Меѳодія, да се онъ невлада по ученію саборне цркве, него да народъ у заблуду приводи, и да іоште еднако на варварскомъ езыку служи. У слѣдству ове тужбе позове Папа Јоаннъ VIII. еднымъ одъ 14. Юн. 879. писмомъ Меѳодія у Римъ, да се брани. У писму вели Папа касателно Славенскогъ богослуженія: „И то чуемо, да божествену службу одправляшъ у варварскомъ, то есть, у Славенскомъ езыку. Зато смо већъ писмомъ нашимъ преко

Павла Епіскопа Якинскогъ (Анконскогъ) на тебе управлѣнымъ (Добровскій Borïwoy's Taufe S. 79. вели: also ſchon 878.) забранили, да не свештенодѣйствуешъ на томе єзыку, но или на Латінскомъ или Грчкомъ, као што црква Божія по свима свега света областыма разсута и међу свима народма распространѣна пѣва (Ово ніе истина што Папа говори, єръ се у восточной цркви онда већъ и Сvрски, и Коптічески, и Єрменски служило). Благовѣствовати пакъ, или слово къ народу говорити (т. є. на Славенскомъ єзыку) свободно ти є, єръ Псаломникъ пѣва: *Вси языцы восхвалите Господа*, и Апостолъ (Павелъ): *всякъ*, вели, *языкъ да исповѣдуетъ, яко Господь І. Хрістосъ во славу Бога Отца* (Audimus etiam, quod missas cantes in barbara, hoc est, in Slavina lingua etc. etc.)" Меѳодій неизостане, но справедльивость свою осећаюћи, заедно са Сватоплуковымъ (овай є онда у вел. Морави владао) Посланикомъ, по имену Земижизномъ, у Римъ отиде, и предъ цѣлымъ Папинымъ Саборомъ, на сва одъ саперника нѣговы донешена обтуженія одговори и оправдасе. Шта више изради кодъ Папе и то, да є овай издану заповѣсть свою противъ Славенскогъ богослуженія уништожіо, и нѣга за Архіепіскопа не само наново потврдіо, него и све друге Свештенике и Діяконе, были они Славени или инородцы, нѣговой духовной влади подчиніо. И Латінскогъ Свештеника Віхінга, коєгъ є Сватоплукъ у Римъ одправіо, Папа за Епіскопа одъ Ньитре произведе, кои се у свему своме Архіепіскопу Меѳодію покоравати имао. Тако новымъ властыма снабдѣвенъ вратисе Меѳодій къ Славеныма натрагъ. Штета бы было овде изъ писма, кое є Папа Јоаннъ VIII. томъ приликомъ (880.) къ Сватоплуку одправіо, ненавести слѣдуюће знамените, Славенскогъ богослуженія и Кvрілске азбуке тичућесе рѣчи: „Писмена — — Славенска Константіномъ (Кvріллово крштено име) нѣкимъ Філософомъ изобрѣтена — — — по заслуги похвалюємо: и да се на истомъ єзыку слава и дѣла Хріста Господа нашега имаю проповѣдати, за-

повѣдано. — — Нити правой вѣри или ученію што на путу стои, да се было Літургія на истомъ Славенскомъ єзыку неслужи, было свето Еvангеліє или чтенія божествена новога и старога завѣта добро преведена и истолкована нечитаю, или часови непѣваю, єръ тко є створіо три єзыка главна, Еврейскій сирѣчь, Грчкій, и Латінскій, тай є створіо и остале све на хвалу и славу свою.“ *) Но ово є Папа, како се види, изъ нужде само и політіке радіо. Народъ є своимъ Славенскомъ богослуженію и Кvріллской азбуки толико привржень быо, да су сви готови были за такова изгинути: „ut captis potius armis omnes disperire malint, quam eas relinguere.“ **) Осимъ тога бояосе, да небы забраномъ Славенске Літургіє, коя є по обредыма Грчке православне цркве устроєна была, ***) Грке, Срблѣ, Бугаре и пр. увредіо, и тыме єдинство цркве, и осимъ тога веѣъ повређено, у веѣу іоште опасность привео. Ова су га дакле посмотренія морала, а не наклоность къ Славенству на одобреніє Славенскогъ бо-

*) „Literas — — Slavinas a Constantino quodam Philosopho repertas, quibus Deo laudes debitae resonent, jure laudamus: et ut in eadem lingua Christi Domini nostri praeconia et opera enarrentur, jubemus. — — Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat, sive Missas in eadem Slavonica linqua canere, sive sacrum Evangelium vel lectiones divinas novi et veteris Testamenti bene translatas et interpretatas legere, aut horarum officia omnia psallere, quoniam qui fecit tres linquas principales, Hebraeam scilicet, Graecam et Latinam, ipse creavit et alias omnes ad laudem et gloriam suam.“

**) Neues Lehrgebäude der Diplomatik. Erfurt, 1761. 4. II. Th. 167. E.

***) Dobrovsky's Slawin S. 449—450. „Да є и самъ Меѳодій, говори Добровскій, у државама подъ духовномъ владомъ западнѣгъ Патріархата стоєѣимъ Літургію по Римскомъ Міссалу заводіо, као што Добнеръ потврђує, мени се невиди нимало да є вѣроятно, єръ Римски Папе нигда противу Грчке Літургіє викали нису. Оно пребацываньѣ тицалосе само варварскогъ т. є. Славенскогъ єзыка, и Папа Іоаннъ VIII., кои є Меѳодію преко Епіскопа Павла Якинскогъ (год. 878.) писао и Славенско богослуженіє забраніо, придодао є опетъ зато самъ оне рѣчи: sed vel in latina, vel in graeca lingua, sicut ecclesia Dei cantat. Онъ му є оставіо на волю: оѣе ли по Латінскимъ или Грчкимъ Міссалима да свештенодѣйствує. А да є Меѳодій као Гркъ (т. є. Грчке вѣре) ово последнѣ чиніо и съ Грчкогъ єзыка Славенскꙋ Літургію превео, то є више него вѣроятно.“

гослуженія и Кvріллове азбуке побудити. При свемъ томъ онъ, съ те едне стране жельи народа попуштаюћи, гледао е опетъ съ друге стране, да се ни Латінско богослуженіе неограничи или дапаче неутамани кодъ Славена. Зато предназведено къ Сватоплуку одправлѣно писмо свое съ овымъ рѣчма заключуе: „Зато заповѣдамо, да се по свима црквама у држави вашой ради веће величествености (propter majorem honorificentiam) Еvангеліе Латінски читати, и потомъ на Славенскій езыкъ (Slavonica linqua) преведено народу Латінску бесѣду неразумѣвающемъ обявити има, кое, као што се види, по гдикоимъ црквама и быва. И ако ты (т. е. Краль Сватоплукъ) и судіе твои волишъ Літургію на Латінскомъ езыку слушати, налажемо: да ти се Латінски служити има.“

По повратку своиъ изъ Рима Меѳодій преко сваке надежде одъ стране Нѣмачкогъ свештенства, а нарочито одъ себи подложеногъ Ньитранскогъ Латінскогъ Епіскопа Віхінга велика озлоблѣнія искуси, утолико жешћа, у колико е више восточно—Славенско богослуженіе и Кvріллицу кодъ Словака и Моравaца разпространити и утврдити трудіосе. Противъ овы озлобльиваня тѣшіо га е Папа своимъ подъ 23. Мая 881. одпуштенымъ писмомъ, извиняваюћисе: да онъ нити е Сватоплуку, нити Віхінгу потайна упутства дао. И садъ е Віхінгъ у бѣснилу своме толико успѣо, да е восточно-Славенскій Епіскопъ Гораздъ (горе међу ученицыма Славенски Апостола споменутый) изъ землѣ одлазити морао. Меѳодій на позывъ Папе, обѣћаваюћегъ му заштиту противъ насилія и гоненія непріятельски, опетъ у Римъ отиде. Шта се далѣ съ ньимъ случило; кадъ е, и гди преставіосе, о свему томе неможесе ништа извѣстно казати. Добровскій е држао, кадъ никакове далѣ о нѣму вѣсти налазіо ніе, да е онъ год. 881. или умръо, или само изъ Мораве отишао. Но изъ едногъ Оломуцкогъ рукописа дознаесе, да е св. Меѳодій год. 884. іоште у животу быо, еръ е исте године храмъ св. Петра и Павла у Брну (у Брыну) на данъ исты

Светителя освећивао. *) Славенско—Панонскій Животописацъ св. Меѳодія изрично вели, да се овай преставіо 6. Апр. **) год. 885., и да су ученицы нѣгови, свршивши надъ ньимъ опѣло *Латінски*, *Грчки* и *Славенски*, погребли тѣло нѣгово у Саборной цркви. ***) Казуе далѣ (сходно Ѳеофѵлакту на страни 25.): да е Меѳодій оставіо по себи наслѣдника у Morави и Панонія Славено—Грчкогъ Епіскопа и ученика свогъ Гораздона, о комъ напротивъ Латінски Писательи преповѣдаю, да га е Латінацъ Віхінгъ дотле гоніо, докъ га напослѣдакъ и изъ саме землѣ (и то іощтъ за живота Меѳодіева) прогнао ніе.

Легенде доцніи вѣкова едне Велеградъ у Растиславлѣвой државы, а друге опетъ Мораву у Панонія, као столицу св. Меѳодія назначую. Но обычно се држи, да онъ, будући е сведржавный Епіскопъ (episcopus regionarius) быо, никакво опредѣлѣно мѣсто свога пребываня имао ніе.

---

*) „A. D. DCCCLXXXIIII, consecrata est haec ecclesia (Brunae) — — — per reverendissimum in Christo patrem Methodium archiepiscopum Moravensem — — — ac prima ejus dos in Brne et Luze confirmabatur scripti tenore coram Zvatoplch (Svatopluk) duce glorioso etc.“ Види: Glagolita Clozianus etc. Barth. Kopitar. Vindobonae 1836. pag. LXXI. Appendix quarta.

**) И у Ассемановомъ глагольскомъ стародавномъ Еѵангелію назначуесе 6. Апр., као данъ смрти св. Меѳодія: „Памятъ оусьпѣниѣ прѣподобнаго отца нашего меѳодиа архиеппа вышняѧ моравы, брата прѣподобнаго курила философа.“ Види: Hesychü Glossographi discipulus et epiglossista Russus in ipsa Constantinopoli sec. XII—XIII. Barth. Kopitar. Vindobonae 1839. pag. 39.

***) Види: Časopis Českého Museum 1846. Swazek I. Str. 33. Копитаръ (Glagol. Cloz. pag. LXXI. App. quarta) односитедно на овай датакъ говори: „Изъ мрака у светъ изведена Оломуцка листина зачудо много придае важности старомъ св. Меѳодія Животопису, и Прелогу пергаментскомъ изъ XIII. столѣтія, издаnomъ поредъ Калайдовићевогъ „Іоанна Болгарскаго Ексарха стр. 90.“ кои изрично вели: „„да е Меѳодій преставіосе у Моравіи и сараньнъ быо у великой Мораве цркви, на лѣвой страни зыда после олтара св. Богородице.““ Одовудъ се види, да и Бугаринъ доста ясно Мораву као градъ, а не область представля, као што то и Грчкій Біографъ чини. Мы смо већъ мало выше напоменули, да или у Мозебургу, или Марбургу валя тражити градъ Мораву. Мозебургъ е віоръ Маџарскій преобратіо у Салаваръ, Марбурга старія повѣсть іоштъ е мракомъ покрывена.“

Климентъ, Наумъ и други по смрти многославнога Учителя свогъ Меѳодія пођу изъ Мораве Дунавомъ у Земунъ и преко Београда у Бугарску одпутую. Потомъ є Грчко-Славенска Літургія одъ Латінаца све више и више утесњавана была, докле напослѣдакъ Латінской мѣсто насвагда уступила ніє. Исту судбину и Кvріллова азбука искуси.

Споменъ Меѳодія, многозаслуженогъ Славенскогъ Апостола, кодъ Словака и садъ іоште живи у пѣсми о Ньитри:

Ti si bola svatno mesto Methodovo,
Ked' tu našim otcom kázau Božje Slovo! *)

§ 4.

Споменицы Кvріллскогъ кньижества кодъ Словака и Моравацa.

Врло мало, но опетъ зато има споменика изъ тавне прошлости, кои Словака и Моравца опоминю, да су и они нѣкада Кvріллска писмена употреблявали и у црквама своимъ уономъ єзыку, и онако свету свою Літургію и друга богослуженія свршавали, у комъ, и као што ньиова православна браћа: Србльи, Руси и Бугари и данасъ свршую. Тако налазесе іоште и сада многобройни трагови у начину зыданя и начертанія по стародавнымъ Словачкимъ црквама, кои обреде Грчко-восточногъ вѣроисповѣданія навѣшћую.**) И ови, премда слаби и тавни останцы, утврђую у нама іоште већма увѣренѣ наше о нѣкадашнѣмъ восточно-Славенскомъ православію по овымъ странама. Повѣстницы изрично казую, да є св. Меѳодій за време свога у Моравско-Словачкимъ земляма дѣйствованя многе свештене

*) Orol Tatránski (покрай Словачки Нар. Новинa излазећій листъ) pod správou a vidávanim Ludevíta Štura 1845. v čisle 3. na str. 19. „Najstaršje prihodi na zemi Uhorskej a jej základi.“

**) L. Bartholomaeides Comit. Gömör. notitia hist. — geogr. — statistica. Leutschau 1808 4. pag. 271.

кньиге на Славенскій єзыкъ ради свои вѣрны превео; тако су морали и други Проповѣдницы животнога Слова єдни сазыдателне кньиге на Славенскомъ єзыку саставляти и преводити, а други различите црковне преписывати, и съ ньима свете храмове Свевышнѣга испунявати. Копитаръ (Hesychii Glossographi disc. pag. 49.) о томе овако говори: „Nec puto, negabit Vostokov etiam seculo IX. ad usum ducentorum clericorum, qui teste biographo S. Clementis Velicensis s. Methodio per triginta annos ministri et adjutores adfuere (in Moravia et) in Pannonia, fuisse exaratos complures librorum sacrorum — — — codices." т. є. „Нити ће мыслимъ, одрыцати Востоковъ, да є и IX. столѣтія, на употребленіє 200. Клиріка, кои су по свѣдочби Животописца св. Климента Величкогъ св. Меѳодію за тридесетъ година служительи и спомоћници (у Морави и) у Паноніи были, више свештены кньига списано." Но кньигама овымъ данасъ нигди ни трага нема; оне су све одъ пакостногъ времена оддавно већъ утаманѣне. *)

Єданъ єдинитый споменикъ Кvріллске кньижевности кодъ Словака и Моравaца образує онай одломакъ Кvріллскога писма у кньиги IX. столѣтія, кои су Шафарикъ и Палацкій 14. Авг. 1837. у Райградскомъ Монастыру св. Бенедікта у Морави, недалеко одъ Брна (Брына) нашли. Налазисе сирѣчь у истомъ Монастыру єдна кожна кньига изъ IX. столѣтія, садржаваюћа у себи Мартvрологіонъ Адона и Усуарда; на ове кньиге 70-томъ листу оддоле (in inferiori margine) небрежльиво написане налазесе шестъ или осамъ врстій изъ Омиліє св. Хрvсостома: „о҃чє г҃и благослови. Иоана Хрьсостома на рожьсто ст҃ыѧ бцѧ и пр:" Ша-

*) Раићъ є по свой прилицы изъ непоузданогъ извора поцрпіо онай датакъ о суштествованю црковны старо-Славенски кньига у Морави: „Книги (и іконы) въ Моравѣ и до днесъ обрѣтаются, коротыя восточнаго благочестія обычай возвѣщаютъ (Історіа Слав. Нар. Ч. I. гл. XXII. § 6.)." Или какове бы то друге кньиге могле быти, кое овде Раићъ разумѣва?

фарикъ држи, да є овай одломакъ Курілскога писма равновременъ св. Курілу, ако га ніє и самъ св. Куріль написао. Напротивъ Копитаръ, по навади своіой, и овде одступа одъ Шафариковогъ може быти не неоснованогъ мнѣнія, казаномъ одломку тако велику древность упреко одрицаюћи. *)

ОДДѢЛЕНІЕ II.

О СУДБИНИ ВОСТОЧНО-СЛАВЕНСКОГЪ БОГОСЛУЖЕНІЯ И КУРІЛСКОГЪ КЊИЖЕСТВА КОДЪ ЧЕХА.

§ 5.

Да ли є Кнеза Боривоя св. Меѳодій крстіо? Св. Прокопій осныва восточно-Славенскій Монастырь у Сазави. Краль Вратиславъ иште одъ престола Римскогъ допуштенѣ, да восточно-Славенско богослуженіе по свой Ческой заведе.

На пепелу язычества насадесе IX. стол. и у Ческой Хрістіянске науке и художества. Тымъ самымъ саюзъ съ пограничнымъ, да и непріятельскимъ народма, постане тешный, и све више овладаваюће стране нрави и обычаи утамане напослѣдакъ и сѣнку одъ сваке стародомаће уредбе и производа. —

Год. 845. покрстесе XIV. Чески Кнезова са своимъ людма у Регенсбургу. Они подпадну подъ духовну владу Епіскопа Регенсбургскогъ, подъ коіомъ остану све до основанія Прагске Епіскопіє. Наскоро затымъ дође съ Ерцогомъ Боривоіомъ Хрістіянскій вѣрозаконъ и на самъ престолъ, и то како Чески Леген-

*) Види: Hesychii Glossographi discipulus et epiglossista Russus in ipsa Constantinopoli sec. XII. — XIII. etc. Bartholomaeus Kopitar. Vindobonae 1839. p. 25.

діете казую, нашъ восточный вѣрозаконъ. Найстаріи Ческій Хроніста Косма (Cosmas) роѣ. 1045. умр. 1125. пише на стр. 23. (по Прагскомъ изданію) о овомъ приключенію слѣдуюћа: „Хостивитъ є родіо Боривоя, кои є првый одъ Войвода крштенъ быо (год. 894.) одъ преосвештеногъ Меѳодія Епіскопа у Морави, за времена Арнолфа Цара и Сватоплука Краля одъ исте Мораве.“ („Hostivit genuit Borivoy, qui primus etc.“) И опетъ мало ниже (36.) вели истый Косма: „Како є пакъ Боривой приміо тайну крштеня, или како є подъ нѣговымъ наслѣдницыма у овымъ странама одъ дана на данъ света напредовала вѣра саборнога исповѣданія, или кои є Войвода, и коє, или колико спочетка црквій благовѣранъ подигао у славу Божію: волили смо преѣутати, него да читательима на досади будемо, єръ веѣъ одъ други написана читамо: нѣка у повельи Моравске цркве („in privilegio Moraviensis Ecclesiae“), нѣка у епілогу исте државе и Ческе („in epilogo ejusdem terrae et Bohemiae“), нѣка у животопису пресветогъ нашегъ Покровителя и Мученика Венцеслава („in vita et passione sanctissimi nostri patroni et Martyris Wenceslai“). Пространіє о овомъ приключенію читатисе може кодъ доцніи Чески Легендіста. Тако Писатель найстаріє Легенде о св. Людмили (изъ XIII. стол.) о Боривоєвомъ крштеню у гл. 3. пише: „Боривой (Borzyvoy) є єдномъ Краля Моравскогъ Сватоплука походіо, одъ коєгъ са своимъ тѣлохранительма („cum suis satrapis“) милостиво на часть позванъ буде, — — — сутра данъ самогъ Войводу съ XXX, кои су съ ньимъ дошли были, покрсти Епіскопъ Меѳодій (Praesul Metudius), и вѣри Хрістовой одъ себе пуно обученогъ съ многи поклоны одпусти во своя си, давши узъ нѣга честногъ поведенія Свештеника, именомъ Каиха. Они повратившисе къ своима у градъ Храдецъ (Hradec, Christian вели: Gradicz) више Мултавіє (supra Multaviam) поставе Свештеника, основавши цркву на

честь св. Климента, гди су народъ къ Хрісту Господу приводили. Дошавши пакъ по краткомъ времену предреченый Меѳодій у Ческу, свету Людмилу (Ludmillam) покрсти съ многимъ другима; и распростанявятисе почне вѣра Хрістіянска по земльи и т. д. Опетъ други єданъ Легендіста пише: „ — — На коєга (св. Меѳодія) рѣчи приставши Войвода Боривой, — — даде се покрстити са свима своима числомъ XXX., кои су онда тамо съ ньиме были, и по крштеню овы, вѣри Хрістовой извикши и са собомъ узевши Свештенике, кньиге и укращенія, во своя си повратксе, и супругу свою св. Людмилу съ цѣлымъ народомъ Ческимъ (други опетъ єданъ вели: съ множиномъ одъ народа Ческогъ) даде покрстити." Шта више, Ѳома Пешина одъ Чехорода изъ Початке (роћ. 1629.) и саме те у Ческу одправлѣне Славенске Свештенике редомъ овако именує; Іоаннъ, Павелъ, Летомилъ, Герардъ, Хостиводъ и Простивой; и ови да су восточно-Славенско богослуженіє (Bulgarico ritu) међу Чесыма разпространьивали.

Овако су писали о обращенію Боривоєвомъ и други доцніи Повѣстницы, као: Орбінъ, Дубравій, Еней Сілвій (потомъ Папа Римскій), Мосхемій и многи други, повѣствуюћи къ томе: како є Боривой цркву Богоматере у Прагу сазыдао и многе друге храмове основао, такође училишта и друга Хрістіянска благодѣтельна заведенія о своимъ трошку и о трошку жене своє Людмиле подизао и пр. — Тако є писао и ученый Нѣмацъ Шмідтъ, Свештеникъ у Кöнігсхайну у Лужицы, издавши єдну повѣстну у Липисцы год. 1789. печатану разправу сврху тога: да ли є Хрістіянство у Ческой одъ св. Меѳодія по обредыма Грчке или Латінске цркве уведено было? У овомъ изслѣдованію трудисе Шмідтъ по горенаведенымъ и другимъ датцыма доказати, да є Хрістіянско вѣроисповѣданіє у Ческой преко св. Меѳодія дѣйствително по начелыма и обредыма наше восточне православне цркве уведено было; него да су Латінцы ово восточно-Славенско богослуженіє после смрти силнога Сватоплука и у Ческой почели

утесньивати и западно—Латінским све више и више замѣньивати. Ово ћемо изъ слѣдуюћегъ ясніе увидити.

Боривой, будући да е после крштеня свогъ іоште замало владао, ніе могао о распространенію и утврђенію Хрістіянства у Ческой толико прилѣжавати, колико сынъ нѣговъ Спитихнѣвъ, коегъ найстаріе Легенде као виновника и распространителя Хрістіянскогъ закона у Ческой славе и узвышую. После смрти Сватоплука Силногъ у Морави породившисе немири проузрокую, те Кнезъ Спитихнѣвъ год. 895. съ Нѣмачкомъ у тешный савзъ ступи. У слѣдству тога како овда, тако и доцніе прелазили су еднако Учительи Хрістіянски изъ Нѣмачке у Ческу, у овой догмата и обреде Латінске цркве уводећи. Сувише и Латінску азбуку пренесу са собомъ Латінцы, те покушаю овомъ писати Славенске рѣчи и што е найнуждніе къ наставленію народа было. Они у овомъ свомъ предпріятію толико успѣду, да е Кнезъ Болеславъ (II.) у слѣдуюћемъ столѣтію Римску Епіскопію у Прагу утемельіо, и, као што Писатель Свемірне Історіе Инглезкогъ друштва (у Том. 31. §. 13. стр. 228.) вели, народъ Ческій духовной влади Римскога Папе подложіо. За Епіскопа те новоподигнуте Епіскопіе (972.) поставлѣнъ буде, као што смо горе рекли, Бенедіктінеръ *Дітмаръ* одъ Магдебурга, бывшій пређе тога дворскій Капеланъ Саксонско—Нѣмачке Прінцезе Хемме, супруге Болеслава II.

Съ Епіскопіомъ Прагскомъ положено буде основаніе непоколебимо Латінской цркви у Ческой. Овда е Нѣмачкимъ Учительима све за рукомъ пошло, и тако за туђинство у Ческой найлѣпши постану изгледи. Іоштъ су одпређе Нѣмачки Свештеницы Латінску азбуку у Ческой заводили; но у послу томе особито сада успѣду. Између осталы именуесе Босо, Епіскопъ Мерсебургскій, као еданъ одъ найревностніи распространителя Латінске азбуке међу Чесыма за време Болеслава II.

Но да овай савъ трудъ и найбрижльивіе памтенѣ о истребльиваню восточно-Славенскогъ богослуженія и Кvріллове азбуке у Ческой до основанія предпоменуте Прагске Епіскопіе іоште ніе пожелѣнымъ успѣхомъ окрунѣно было: ово се дознае и изъ саме потврдителне Буле Папе Іоанна XIII. (965. —972.), коіомъ овай основаніе исте Епіскопіе позволява, изрично упоминюћи: „Verum tamen non secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis vel Russiae, aut slavonicae linquae, sed magis sequens instituta et decreta apostolica unum potiorem totius Ecclesiae ad placitum eligas in hoc opus clericum, latinis apprime literis eruditum,“ т. е. „Ншта манѣ не по обредыма или одцѣпленію Бугарскогъ народа, или Русіе или Славенскогъ езыка, но више Апостолскимъ установленіяма и заключеніяма послѣдуюћи, по вольи избери на то дѣло коегъ одъ претежніи свецѣле цркве Свештеника у Латінскимъ наукама благоискусногъ.“

Шмідтъ у вышепоменутой разправи своіой казуе, да Дітмаръ одъ Магдебурга, новопоставшій Латінскій у Прагу Епіскопъ (да се небы мрзкимъ кодъ народа учиніо) Славенскій езыкъ и восточне црковне обреде ніе закраћивао. Шта више, у самой саборной цркви да е задржао быо нѣкое одъ Свештеника, кои су у едномъ особитомъ оддѣленію богослуженіе іоште по старомъ т. е. нашемъ восточномъ начину одправляли.*) Да е Адалбертъ,

*) Тако Аббатъ Міх. М. Мялишићъ, Далматинскій Писатель, у Хорографіи Ипекске Патріаршіе казуе, да се за нѣгово доба (у половини XVIII. столѣтія) на выше мѣста по Далмаціи, као на Фарійскомъ острову у цркви св. Венеранде, у Котору (у цркви св. Луке Еvангелісте), у Трогиру, Шибенику, Задру и пр. по Србскимъ црквама обоегъ вѣроисповѣданія олтари налазили. — Тако е быо за мое време у Печую (V. Ecclesiis) нѣкій — незаслужуе да му име споменемъ — покрштеный Србскій Свештеникъ, кои е у Римской каѳедралной цркви у едномъ особитомъ оддѣленію Літургію, будући да Латински ніе знао, такође на Славенскомъ езыку свршавао. Ову е Літургію онъ самъ за Римскій олтаръ устроіо, или управо реќи, нашу православну скратіо быо, по коіе опетъ зато готово іоште еданпутъ тако дугачка была, као Латінска. На ову су Славенску Літургію ондашньи западновѣрцы Хорвати или Бош-

другій (горепоменутомъ Дітмару послѣдовавшій) Латінскій Епископъ у Прагу, затекао години 982. у обадвой Епископіи, а особито у Морави, Славенскій єзыкъ и употребленіє восточны обреда. Ово є нѣму премда роѣеномъ Чеху, но Папиномъ човѣку, неповольно было, и зато онъ противъ тога явно устане. Чеси садъ преко Посланика опомену Адалберта найпре лѣпымъ, а после съ претньомъ: да онъ одъ стары восточно-Славенски црквены обреда у Ческой и у Морави одустаяти неусудисе. Адалбертъ непослуша гласъ народа, чега слѣдство буде то, да є побунившимсе Чесыма принуђенъ бью бѣгству предатисе, и у Риму спасенія тражити. Истина Чеси су нѣга опетъ натрагъ примили, ал' подъ увѣтыма за Славенску Літургію свакако угоднымъ. Подъ Прагскимъ Адалберту послѣдовавшимъ слѣдуюћимъ Латінскимъ Епископыма: Б. Өейдагомъ, Екардомъ, Іцоомъ и Северомъ (кои се последній скончао 1067.) траяло є, вели Шмідтъ, восточно - Славенско богослуженіє, и съ ньиме Кvріллова азбука іоште єднако у Ческой.

Но свему томе, што смо о крштеню Боривоєвомъ по Косми и другимъ доцнііимъ Легендістама, као и Шмідтовой разправи у течаю овогъ §. говорили, Добровскій сваку повѣстну важность упреко одриче, као и самымъ изворыма, изъ кои су они доцніи Писательи односителне датке своє црпили. Добровскій невѣрує, да є Ческій Кнезъ Боривой одъ св. Меөодія у Морави крштенъ быти могао: ово є, вели онъ, Косма безъ сваки основаны датака написао, а Легендісте и други Писательи нѣму не само у томе послѣдовали, него и сами іоште ко томе многа друга измыслили, и подъ видомъ повѣстне истине написали. Ово су нѣгове рѣчи: „Будући да є Космасъ Херцога Боривоя као каквогъ подъ врховномъ владомъ Краля Сватоплука стоєћегъ Вазалла себи представляю, а такође знати могао, да є

няцы (као што се овде сами имевую, иначе у Бачкой Буњевцы названи) найрадіє ишли, называюћи такову Бошнячкомъ (или Хорватскомъ) Міссомъ.

за Сватоплукова времена Меѳодій у Моравской Епископомъ быо, то му се завдно морала и мысао та, да е Боривой одъ Меѳодія крштенъ, сама по себи наметнути или му се овай омышляй, ако е готово векъ у преданіе прешао быо, морао текъ врло вѣроятнымъ учинити. Зато безъ свакогъ разсуђеня напише на стр. 23. (по Прагскомъ изданію): „„Hostivit genuit Borivoy, qui primus dux baptizatus est (894.) a venerabili Metudio episcopo in Moravia, sub temporibus Arnolfi Imperatoris et Swatopluk Moraviae regis.““ Врло е наравно, да су у овоме готово сви Косми послѣдовали, и тако буде у доцніимъ Легендама обращеніе Ческе съ обращеніемъ Моравске преко Меѳодія скопчано.“ *)

Овако суди Добровскій о Косминомъ датку касателно Боривоевогъ у Морави крштеня. Но: „Partem aliquam veri fabula semper habet.“ Истина и мы признаемо светость оногъ начела крітіке: contemnitur, quidquid a recentiore sine vetustioris auctoritate profertur (презиресе, што годъ позднія Писатель безъ свѣдочбе старіега казуе), но башъ зато, што то признаемо, несмѣмо тако нагло о реченомъ датку пресуду нашу да изрекнемо. Како се може о Косми казати, да е онъ касателно Боривоевогъ крштеня „безъ свѣдочбе старіега“ повѣствовао, кадъ онъ изворе, изъ кои е тай спорный датакъ поцрпіо, изрично напоминѣ (на стр. 36.): „Qualiter autem Borivoy adeptus sit sacramentum baptismi etc. maluimus praetermittere — —, quia jam ab aliis scripta legimus: quaedam in privilegio Moraviensis ecclesiae, quaedam in epilogo ejusdem terrae atque Bohemiae quaedam in vita vel passione sanctissimi nostri patroni et Martyris

*) Kritische Versuche die ältern böhmische Geschichte von spätern Erdichtungen zu reinigen. I. Boriwoy's Taufe.' Zugleich eine Probe, wie man alte Legenden für die Geschichte benutzen soll. Von J. D. u. s. w. Prag 1803. S. 50.

Wencеslai." Животопись св. Венцеслава, кои Косма овде мысли, писанъ є за Краля Өеона II. између 973.—983. Истина у ономъ препису изъ XIV. столѣтія, кои є као найстаріи до насъ дошао, неналазисе ништа о Боривоєвомъ крштеню; но ово іоштъ стварь непресуђуе. Тражити валя извѣстія о томе *у прівілегіуму Моравске цркве* (Privilegium Moraviensis ecclesiae) *и у Епілогу землѣ Моравске и Ческе* (Epilogus terrae Moraviae et Boemiae), ако су иста писменна іоште гди у животу. И тако су могли они поздніи Легендісте, и други Писательи, за коє Добровскій вели, да су изъ Косме црпили, и о крштеню Кнеза Боривоя и оно написали, о чему кодъ Косме ни спомена нема, — могли су, велимъ, ови Писательи обширніа своя о крштеню Боривоєвомъ извѣстія и изъ она три горенменована одъ Косме неупотреблѣна извора поцрпсти. Осимъ тога у Панонско-Славенскомъ животопису св. Меөодія говорисе: како є овай покрстіо нѣкогъ поганскогъ весма силногъ Кнеза, сѣдећегъ „w Wislech," на коє Г. Ханка примѣчава: „Nemáli zde bу́ti na Wyšehradě? a pak by to byl náš Borivoj." *) — Што се тиче године, када є Боривой одъ Меөодія крштенъ быо, у томе Косма неће имати право. Юл. Соліманъ забѣлежіо є год. 880, као годину тогъ знаменитогъ догађая, коє є много вѣроятніє. Єданъ датакъ о Славенскомъ Монастыру у Сазави, основаномъ одъ св. Прокопія, за истиныій и несумнѣныій признає Добровскій.

Светый Прокопій цвѣтао є на измаку прве десетине XI. столѣтія, рођенъ одъ племениты Чески родителя у селу Хотуню, недалеко одъ Прага. У зрѣліємъ своємъ узрасту одведенъ буде одъ родителя свои у Вышеградска, у оно доба знаменита училишта Славенска, гди Кνрілловой азбуки и старо-Славенскомъ єзыку савршено извикне. Онъ є спочетка быо светскій Свештеникъ, а потомъ Монашескій св. Бенедікта чинъ примивши, Аб-

*) Časopis Českého Museum 1846. XX. Ročnik. — Sv. I. Str. 29.

батомъ или Архімандрітомъ постане. О свему томе увѣравамосе мы изъ найстаріи (изъ XII. и доцніи столѣтія) Легенда. Тако Anonymus sazaviensis кодъ Косме говори: „У време Войводе Удалріка (Ducis Oudalrici) живіо є Пустиньикъ по имену Прокопій, родомъ Чехъ изъ мѣста Хотуна, (de villa Chotun) Славенскимъ словма (Slavonicis litteris) одъ преосвештеногъ Кvрілла Епіскопа нѣкадъ изобрѣтенымъ и уређенымъ сасма добро извикшій, мірскій Свештеникъ преславный, безпорочанъ и цѣломудренъ, потомъ обѣтъ Монашескій положившій, самъ са самымъ Богомъ у залоги вѣре непоколебимъ пребывао є.“ Тако и у Легенди безименога Писателя, кои вели да є такову са савременогъ Славенскогъ рукописа превео, читасе: „Прокопій родомъ Чехъ одъ племениты родителя, кои происходи изъ мѣста, обычно Хотимъ (Chotim) зовомогъ. Видѣвши родительи овогъ преславногъ дѣтета, да велика милость Божія на нѣму почива, препоруче га у граду Вышеградскомъ Учителю свободны наука, да овы наставленіємъ божественымъ обучисе писаніяма, гди се у оно доба гласовито училиште Славенскога єзыка находило и пр.“ Славенска Легенда (то єсть подлинникъ одъ садъ наведеногъ свидѣтельства) данасъ нигди непалазисе, но подобна таковой суштествує у Чески стіховы починюћисе: „Slyšte stari i vy deti,“ изъ кои нѣколико редова овде навести неће излишно быти:

„Svaty Prokop jest slovenského roda
nedaleko ot чeského Broda,
tu ves dobre Bóh rozplodil,
v niejж se ten svaty urodil;
téj vsi ime Chotúň d eji,
v niejжto budlcше stary kmet и. пр. —
Prokop ot detinstvie svého
by chovánie velmi чsného:
po Boze tvorci túжieше,
svetskú slávu potupieше и пр. —
Vidúce to roditeli
jakého synáчka jmeli,

vzechu mezi sobú radu
chtiec jej sláti k Vyшehradu,
k mistru na slovo vzatému,
by jej učil чteni vшemu;
kdeж slavne učenie beшe,
v slovenskem jazyce ktveшe,
Tu Prokop v učenie lóne
чital vzdy s snahú v zákone;
a kehdy tu v krátkem чase
tomu písmu naučí se:
mistri se tomu diviechu“ и пр. *)

Около год. 1030. оснуе св. Прокопій Монастырь Славенскій у Сазави (у Ческой), и у овай уведе браћу реда св. Бенедікта, старо-Славенскимъ езыкомъ свештенодѣйствовавше и Кvріlловомъ азбукомъ служившесе. Напослѣдакъ овай славный, о Кvріlловой писмености и Славенскомъ езыку многозаслуженый мужъ, у дубокой старости своіой престависе 25. Марта год. 1053. После смрти нѣгове на две године одъ Кнеза Спитихнѣва речени Славенски Монаси као Еретіцы изъ землѣ изгнани буду. Славенскій Архімандрітъ Нѣмачкимъ буде замѣнѣнъ. Но по краткомъ времену Вратиславъ кормило владе примивши, изгнане Монахе съ чешћу натрагъ позове (1061). Ови съ прећашньимъ почитаніемъ и уваженіемъ одъ народа предусретавани, оддавали су найпобудителніимъ начиномъ достойну хвалу и честь Вратиславу, благодѣтельномъ свомъ покровителю, коега славно име побуђиваћe вавѣкъ у грудыма свакогъ искреногъ Славена найсветія чувства народности, праву свѣсть духовне свое самосталности. Вратиславъ е за врло природно нашао, да народи безкровне жертве топлы свои молытва у материнскомъ, себи разумителномъ, а не у страномъ и сувише мртвомъ езыку къ престолу Севышнѣга одправляти имаю; и зато

*) Види о свему томе Сазаво-Еммаузское с҃тое Благовѣствованіе, нынѣже Ремьское, на неже прѣже присягаша при вѣнчальнюмь мvропомазаніи цр҃и франьцоустіи и пр. Троудомь и иждивеніемь Вадцеслава Ганкы (Ханки). въ Чешьской Празѣ 1846. стр. III—IV. подъ 1).

кое овымъ начелыма вођенъ, кое пакъ у свѣсти своіости и жаркомъ за благо народа свога одушевлѣнію усудіосе одъ Папе Григорія VII. (1073.—1086.) искати допуштенѣ, да сви Чеси богослуженіе свое у Славенскомъ єзыку одправляти могу. *) Но праведна ова молба родолюбивогъ Ческогъ Краля, будући інтерессу Римске цркве и політіки Папиной посве противна, — небуде услышана. Са смрћу Краля Вратислава (1092.) престане свеконачно восточно-Славенско богослуженіе и Кѵріллова писменость у Ческой. Єръ наслѣдникъ нѣговъ, Бретиславъ, вышепоменуте Славенске Монахе изъ Сазавскогъ Монастыря и опетъ изгна, и на ньиово мѣсто Латінце уведе.

* * *

Імператоръ Карлъ IV. изданомъ грамматомъ одъ 19. Нов. год. 1347. основао є у Ческой ради Славенски изъ Хорватске дошавши Бенедіктінера Глаголита Монастырь Еммаусъ у Пражскомъ предградію на честь Славенски Светаца Кѵрілла и Меѳодія, Войтѣха и Прокопія, а потомъ св. Іеронѵма; єръ є последный, као што су онда вѣровали, превео Віблію съ Еврейскогъ на Славенскій єзыкъ. Карлъ є наредіо, да се у томъ Монастыру Літургія, пѣніе, часови и све богослуженіе свагда на Славенскомъ єзыку одправляти има, као што є то Папа Клеменсъ VI. потврдіо быо, и као што се обычно одправля оно у Славенскимъ землями. На краю речене грамате моли свое наслѣднике и опоминѣ ій найстрожіе, да ништа одъ тога непромѣну, а тко бы то учинити усудіосе, на тога гнѣвъ Божіи сазыва. Дана 23. Авг. 1348; 18. и 20. Јануарія, затымъ 1. и 20. Нов. 1349; 15. и 17. Нов. 1350; 28. Фебр. 1351; 13. Јан. и 1. Нов. 1352. умножавао имъ є доходке плаћама и иманьма; а дана 26. Авг. 1356. определіо є годишню плату по 10. гриваня Писару Монастырскоме, кои да непрестано за св. Оби-

*) Єръ: „In Böhmen scheint Kyrills altslawische Kirchensprache nie allgemein eingeführt worden zu sein." Gesch. d. Slaw. Spr. u. Lit. S. 121.

тель кньиге на благородномъ єзыку Славенскомъ (nobilis linguae Slavonicae) пише и преписує. Дана 23. Марта 1372. у среду после Ускрса отиде славный Цесаръ Карлъ IV. у ново мѣсто Прагско са своимъ сыномъ Венцеславомъ у Цесарскомъ украшенію, у спроводу Воєводе и Курфыршта Саскога Венцеслава, Архіепіскопа и Курфыршта Мохучскога (Майнцкога) Іоанна, Архіепіскопа Прагскогъ и Острогонскогъ, Епіскопа Мецкогъ, Аугсбургскогъ, Паризкогъ, Найбургскогъ, Воєводе Опольскогъ, и осталы светски Кнезова, — и заповѣди Архіепіскопу Прагскоме, да найторжественіє Монастырь Славенскій освети. Све ове граммоте и записи налазесе напечатани у двема частыма кньиге: „F. M. Pelzel's Karl der Vierte König in Böhmen. Prag 1780.“ *) Но ни ово ново, одъ самогъ Імператора тако снажно заштићавано Заведеніє ніє могло дуго траяти; єръ почемъ стари Хорватски Монаси изумру, примлѣни буду у исту св. Обитель рођени Чеси, кои наскоро Славенско богослуженіє съ Латінскимъ замѣну.

§. 6.

Споменицы Кѵріллскогъ кньижества кодъ Чеха.

У предидућемъ §. говорили смо о Славенскимъ Монасыма Сазавскогъ Монастыра у Ческой, гди смо и то напоменули, да є Бретиславъ, наслѣдникъ Краля Вратислава (1092.), употребленіє восточно-Славенскогъ богослуженія у истомъ Монастыру на свагда забраніо, Славенске Монахе съ Латінскимъ замѣнивши. У слѣдству тога рађа се овде пытанѣ: дали є дакле поне изъ те св. Обительи Сазавске кои споменикъ Кѵріллске кньижевности у Ческой до насъ дошао?

О забрани Славенске Літургіє говори Сазавскій безименый Писатель кодъ Косме: „И кньиге одъ єзыка ньиовогъ упропашћене заиста и изгублѣне никако

*) (Сяз. — Емауз. св. Благ. стр. V. и VI. подъ 2.)

више на истомъ мѣсту читатисе пеђею (Script. rer. bohem. I. p. 102.).“ Но да су нѣкое одъ исты Славенски кньига и сачуване, свѣдочи опетъ на стр. 204. овако говорећи: „Истый е Аббатъ (Діетардъ) кньиге, кое ніе застао на мѣсту себи повѣреноме, *осимъ Славенски* (praeter Slavonicos), самъ дан-ноћь силнымъ трудомъ списывао.“

Едну е само одъ овы Славенски кньига грижльивый зубъ дугогъ времена одъ крайнѣ пропасти поштедіо, а та е: Сазаво—Еммаузко, или сада тако названо Реймско Еvангеліе. Како самь я, вели Г. Ханка (у IV. св. Časop. Českého Museum 1839.), често са жалошћу срдца мысліо: заръ ніе башъ ни едно писменце Славенскогъ писма одъ времена првога Христіянства у Ческой, или изъ Славенскогъ Монастыра на Сазави прекомѣрну ревнивость Латінаца избѣгло. — И гле! после осамъ дуги столѣтія одкрые намъ се завѣса! о доброхотећій Дуриху! о благосмѣрный Сперанскій! о строгосудећій Добровскій, кои се мени, кадъ самь те послѣдный путъ изъ Прага спроводіо, тако много о судбини Славенски обреда у Ческой проповѣдао, зашто нисте могли дочекати ову радость.“ И доиста, предпоменуто е дѣло особито важно, сматрали га по старини и претрплѣной судбини, или по садржаю и отечеству нѣговомъ: оно заслужуе у свакомъ погледу наше найвеће вниманіе. Зато ћемо о цѣму овде мало обширніе пробеседити.

О Сазаво-Еммаузкомъ Еvангелію уобште.

На ово су Еvангеліе негдашньи Французки Кралѣви приликомъ крунисаня заклетву полагали, и кньига е ова, као и остала при крунисаню употреблявана украшенія, а именито као онай славанъ, као што се говори, съ неба посланый посудъ за хранене светогъ мура, — брижльиво хранѣна была у првостолномъ Капітулу Ремскомъ. Французи су овой кньиги, кодъ ньи Texte du Sacre прозваной, као светыньи каквой велико ука-

зывали почитаніє, незнаюћи, на коиъ є єзыку писана. Петаръ великій, Царъ Рускій, кадъ су му ову рѣдкость показали (1717.), познао є првый, да є єдна часть исте одъ Француза многопочитоване кньиге писана съ Кvріллски писмены на єзыку Славенскомъ; другу глагольску часть рукописа држали су учени Французи дуго време за Єрменско писмо!

О Французской революціи — у дане оногъ варварства, кадъ є несносимый фанатізамъ незнанія подъ именомъ Філософіє подигао свой престолъ на развалинама наука и нравствености: онда изчезне и многоцѣно Еvангеліє наше съ великомъ множиномъ други драгоцѣны предмета, касаюћисе вѣре и наука. Тако за изгублѣно држано є вопросно Еvангеліє готово полакъ столѣтія. У слѣдству оне заповѣсти првогъ Консула Наполеона Бонапарте, да се останцы сачуваны рукописа у муніціпалну кньижницу донесу, дође и нашъ Texte du Sacre, истина лишенъ свои украшенія, но уосталомъ цѣо и сачуванъ, у Ремску градску кньижницу. Ученый Русъ А. И. Тургеневъ бьо є првый, кои намъ є давно ожалѣный рукописъ овай одкрыо.

Одкровеніємъ овымъ заметнесе међу ученымъ препирка: 1. Како є истый у Францзку дошао? а 2. коимъ є нарѣчіємъ писанъ? Што се тиче првогъ вопроса, разна су была мнѣнія и предполаганя. Єдни су потврђивали, да га є принела у Француску Анна, дћи Ярослава и унука св. Владимира; други су, заєдно съ Алтеромъ доказывали, да су га Французки крстоносни войницы, освоивши год. 1204. Цариградъ, у цркви св. Софіє нашли и у Францзку однели; трећи су опетъ, скупа съ Добровскимъ држали то, да га є поклонила Србска Кральица Єлена св. Лудвіку, Кралю Францускомъ и пр. — Што се другогъ пытаня тиче, путуюћи у Францзку учени люди, будући су у рѣчи стоєћій рукописъ само површно прегледали, нису могли овай одма темелью и критически процѣнити. —

После Тургенева С. М. Строєвъ и К. Л. Ястреб-

скій (Jastrzebsky) трудили су се, да насъ съ Ремскимъ рукописомъ упознаду. Одъ Строєва у ч. 260. Сѣверне Пчеле одъ год. 1839. саобштеный онай додатакъ Еммаузкогъ Монаха, разрѣшіо є и протолковао В. Ханка у Часопису Ческога Музеума одъ год. 1839. у свезки IV. пре҆ђе, него што є у Лавовскимъ Новинама дошло извѣстіє о Ремешкомъ рукопису одъ Ястребскогъ, кои є по наредби Салвандіє, бывшегъ Міністра народногъ просвѣштеня, у Ремешъ ради испытанія истогъ рукописа отишао быо. Точно описаніє овогъ знатногъ Славенскогъ споменика налазисе и у найновіємъ вишепута наведеномъ дѣлу Гдна В. Ханке: „Сазаво-Еммаузское сто̃е Благовѣствованіє и пр. въ Чешьской Празѣ 1846.", коєга ћемо се и мы при описанію нашемъ придржавати, и о коємъ ћемо мало ниже іоштъ говорити.

а) *Старина Сазаво-Еммаузкогъ Еvангелія спада у прву половину XI. столѣтія.*

Еvангеліє ово састоисе изъ две части, прва є писана съ Кvріллски словы и црквенославенскимъ єзыкомъ, но съ глагольски писмены. На краю ове друге части налазисе вышепоменутый додатакъ или краткій поговоръ одъ самогъ Писателя глагольске половине рукописа, кои є быо Редовникъ (Калуђеръ) у Еммаузкомъ Монастыру. Поговоръ є тай на Ческомъ єзыку, а съ глагольски словы, и овако гласи:

„Лѣть г̃нхь. ч҃. т҃. п҃. д § тато ев̃нлие а еп̃лие есто су писани словѣн̓скимь ѣз̃кемь. ти імаіи спиевани бити ньгоди. кдижь оп̃ть под̓ коруну мши служи §

А друга страна тиех̓то книжекь. іежь е подлѣ рус̓-ского ꙁкна. псаль е̃ ст̃и прокопь оп̃ть сву руку. а то писмо рус̓ске даль нѣбожтикь карель. чтврти ц̃рь. рзимски к ославѣни томуто кл̃штру. а ке цти сватемуероциму и сватему прокопу. § господине рачь му дати покои вњечни амнь."

Овай додатакъ или поговоръ показує ясно, да є прву часть у рѣчи стоєћегъ рукописа св. Прокопій, осно-

ватель Славенскогъ у Сазави Монастыра и Патронъ Ческе, своіомъ собственомъ рукомъ написао; а друга глагольска часть была є много касніє, то єсть год. 1395. одъ предпоменутогъ Еммаузкогъ Редовника написана. Далѣ и то се іоште изъ поговора дознає, да є Кvріллску часть Імператоръ Карлъ IV. дарывао у славу Монастыра Еммаузкогъ и на честь св. Јеронvма и Прокопія.

Овако велику старину Сазаво-Еммаузкогъ Еvангелія упреко одриче Копитаръ, у томъ будући инѣнію, да є оно одъ Русина каквогъ, а не Чеха написано было, и то XIV., а не XI. столѣтія.*) Тако се чини, као да се и Востоковъ сумня, да є св. Прокопій писао исто Еvангеліє. Но свѣдочба поменутогъ Редовника происходи изъ достовѣрногъ преданія, коєсе лако могло сачувати у своіой свѣжести до Карла IV.; она є могла быти и ясно написана на концу цѣлогъ рукописа, одъ коєгъ є Карлъ IV., као што ћемо ниже видити, оставши 16. листова Еммаузцыма дарывао. Тко дакле опровргнути жели ово преданіє, тай треба да докаже недостовѣрность таковога. Рѣчи безъ доказа никаквогъ незаслужую вѣроятія. Но осимъ тога, на првый погледъ рукописъ овай, по примѣтби К. Л. Ястребскогъ, има велико сродство са старымъ Грчкимъ рукописыма, одъ кои снимцы налазесе особито у палеографическимъ списыма Монфокона (Montfaucon) на стр. 260.; а видъ Славенски слова, по рѣчма Добровсковымъ, Грчка IX. вѣка представля, овыма тымъ подобніи, што старіє рукописе сматрамо.**) Далѣ, по примѣтби истогъ гореспоменутогъ Ястребскогъ, украшенія надписа одъ глава и зачетны велики слова уобште односесе къ роду искуства Вvзантійскогъ IX. и X. столѣтія. Исто тако за старину вопросногъ рукописа нашегъ не неважанъ доказъ наводи и Гднъ В. Ханка, потврђуюћи то: да се видъ писмена пси: ѱ, у IX. столѣтію съ другимъ Грч-

*) Hesychii glossographi discipulus et epigl. Russus in ipsa Constantinop. sec. XII—XIII. etc. Vindobonae 1839. pag. 66.

**) Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris etc. Vindobonae 1822. pag. 4. §. IV.

кимъ словма примлѣногъ, до XI. столѣтія у Славенскомъ єзыку одржао, као што насъ о томъ два одъ найстаріи Славенски рукописа пуно увѣраваю. Види Калайдовићевъ: Ексархъ Болгарскій стр. 96. литтеры червъ и пси имѣютъ слѣдующія начертанія: Ѱ и ✝ (какъ въ Изборьникѣ Святослава, г. 1073. л. 253. ✝алтира). Монфоконъ вели: да се реченый видъ писмена пси ✝ налази: „in gemmis Basilidianorum et in manuscriptis unciali charactere scriptis octavo et nono seculo passim.“ *) Будући пакъ да исто писме *пси* и у нашемъ рукопису тако старинскій видъ има, то слѣдує, да є и таковый одъ велике старине.

Све ово воює покрай достовѣрности горесаобштеногъ оногъ додатка или поговора одъ Редовника изъ Монастыра св. Бенедікта у Прагу, по комъ (поговору) є у рѣчи стоеће Сазаво-Еммаузко Еѵангеліє св. Прокопій Аббатъ своіомъ собственомъ рукомъ написао, — ал кое управо године, ово остає неизвѣстно. Будући пакъ да се онъ (св. Прок.) већъ год. 1010. прославіо, а год. 1053. преминуо, то одъ прилике можесе узети, да є вопросно Еѵангеліє између 1010. и 1053. написао.

б) *Судбина Сазаво-Еммаузкогъ или Реймскогъ Еѵангелія.*

Ово Сазавско, рукомъ св. Прокопія Аббата писано Еѵангеліє дошло є незнамо одкудъ и како до руку Імператора Карла IV., кои га поклони одъ себе (1347.) основаномъ Монастыру Еммаузкомъ. Овде садъ Монаси Глаголите къ истомъ Еѵангелію присаюзе ону другу часть глагольску, садржаваюћу у себи чтеніє првосвештеническо; затымъ цѣо рукописъ буде у тврде везанъ корице, украшене драгимъ каменѣмъ, златомъ и части-

*) Сазаво-Еммаузское с҃тое Благовѣствованіе и пр. въ Чешьской Празѣ 1846. стр. III. подъ 1.), стр. XII. и XIII. и стр. XXIV. подъ 18.)

цама одъ светы мощій, и ту є употребляванъ быо при торжествама све до побуне Хуситске. „У то време (16. Окт. 1419.), као што Папроцкій in Diadocho на стр. 364. говори, Жижкова войска дође предъ Монастырь Еммаузкій, у намѣри, да га разруши. Аббатъ Павле II., незнаюћи за друго средство помоћи, отвори Монастырь и изиђе съ браћомъ у свештенымъ одеждама предъ войнике съ тѣломъ Божіимъ, молећи ій, да се умире и неруше Божія храма, сазыдана одъ Імператора Карла на честь Славенскоме народу, изъ коегъ су и Чеси произишли. Войницы обѣћаю, да ће се смирити, но подъ тымъ уговоромъ, ако ій причести у обоемъ виду (sub utraque) т. є. хлѣба и віна, кое Аббатъ и учини. После причешћа Аббатъ принуђенъ буде отворити ризницу (сакрістію), изъ кое войницы узму велику множину драгоцѣностій.“ Међу овыма драгоцѣностыма было є и наше Evангеліє, кое се у рукама Хусита 40. година ненарушимо хранило. Како є потомъ Evангеліє ово у Цариградъ, а одавде у Французкій градъ Ремешъ доспѣло, о томе Г. В. Ханка, одупирућисе на граммоту Цариградске цркве къ Чесыма дану 18. Јануар. 1451., мнѣніє свое овако излаже. По освоенію Прага одъ Георгія Подѣбрадскогъ, кадъ су Чеси—утраквісте опредѣленіемъ Флорентінскогъ Сабора за Еретіке обявлѣни, и кадъ є сва надежда за сединѣніе съ Римомъ изчезла, одправлѣно буде посолство у Цариградъ ради сединѣнія съ Грчкомъ црквомъ; а да бы ово болѣ примлѣно было, и пожеланый успѣхъ извѣстніе послѣдовао: приложено буде къ писмама и Evангеліє Сазаво—Еммаузко. Гореспоменута граммота томе нимало непротиворѣчи, и Ремско преданіе ясно показуе, да є кньига та пришла изъ сокровишта Цариградскогъ. У Цариграду налазилосе наше Evангеліє читавый готово еданъ вѣкъ. Палеокаппа, Живописацъ Цариградскій, съ другимъ рѣдкостыма, съ коима є безъ сумнѣ трговао, донесе исто Evангеліє на Трідентінскій Саборъ год. 1546., гди оно съ другимъ драгоцѣностма достане Кардіналъ Лотаринскій, кои као Архіепіскопъ Реймскій поклони га своме храму, и учини вѣнчалнымъ сокровиштемъ

збогъ скупоцѣне везбе съ частицама одъ светы мощій, блистаюћысе одъ злата и драга камена. *)

в) *Садржаніе и отечество Ремскогъ рукописа.*

Кvріллска часть Ремешкогъ рукописа, состоећасе изъ 16. на пергамену у мань. 4-ни у два ступца писаны листова, садржава у себи Еvангелія на цѣлу годину тако исто, као и Остромирово и друга стара Славенска Еvангѣлія. Започинѣсе съ послѣдньимъ рѣчма Еvанг. за данъ 26. Мѣсеца Окт. (Матѳ. VIII. 27.), а свршуесе съ недокончанымъ Еvанг. за данъ 9. Мѣс. Марта (Матѳ. XX. 1—9.). Тако дакле много листова и съ почетка и съ края оскудѣва. По Ханкиномъ, средствомъ слега и тетрадій пергамента учинѣномъ не неоснованомъ изчисленію Сазавско ово Еvангеліе т. е. Кvріллска половина Ремешкогъ рукописа износила е нѣкада у цѣлости своіой 176. листова. — Заоставши 16. листова Сазавскогъ Еvангелія налазесе данасъ уедно везаны съ Еммаузкимъ рукописомъ т. е. съ другомъ глагольскомъ половиномъ Ремскогъ рукописа, садржаваюћегъ у себи првосвештеническо чтеніе изъ старогъ и новогъ завѣта на 31. листу, писаногъ такођe на пергаменту, но много танѣмъ, белѣмъ и прекрасно израђеномъ.

Да е глагольске части Реймскогъ рукописа Ческа отечество, о томъ се нитко несумня. Но да е и Кvріллска часть у Ческой, и то одъ рођеногъ Чеха писана, о томъ нѣкои са Копитаромъ двоуме. При свемь томъ, што предъ онымъ мало выше подъ а.) за старину Сазавскогъ рукописа наведенымъ доказыма свака подобна сумня изтаява: навешћемо и опетъ зато іоштъ нѣке примѣтбе Гдна В. Ханке, оправдаваюће потврђеніе то, да е вопросный Кvріллскій рукописъ Ческа рука писала. То найясніе показую у истомъ Еvангелію нала-

*) Сазаво-Еммаузское сѷое Благовѣствованіе и пр. въ Чешьской Празѣ 1846. стр. VII. и VIII.

зеђисе Чехізми (т. є. свойствености Ческогъ нарѣчія), кои су нехотице изъ пера Ческогъ Писателя произтекли. Тако н. пр. Evангеліста Јоаннъ именуєсе у вопросномъ Evангелію: Иапъ (Јанъ). Ову примѣтбу Копитаръ ниушто неузима говоређи: — — Hanka bohemus caeco patriae amore abreptus formam nominis Evangelistae J a n , pro argumento sumit scriptoris bohemici, quamquam tam doctus panslavista vix possit ignorare, hanc formam aeque usitari non solum Polonis et Moldavis, sed quod caput est, etiam Ruthenis eamque frequentari ipsi Nestori, qui adjutorem in historia suum excitat monachum Kieviensem J a n , plusquam octogenarium (т. є. Ханка Чехъ любавю домовине заслѣплѣнъ, видъ имена J а н ъ , узима за доказъ Чеха Писателя, премда тако ученый свеславенъ неможе незнати, да се овай видъ такође употреблява не само одъ Поляка и Молдаваца, него, што є найглавніє, и одъ Русина (Рутена), и одъ самогъ Нестора, кои побуђує спомоћника свога у Історіи Монаха Кієвскогъ Јана, преко осамдесетолѣтногъ).“ На ово Ханка одговора Копитару: „Vedomoť bylo i mne, že v letopisech i jinde Jan se nachází; v evangelium ale toliko Joan, tak jako Johannes v hollandském, ač jinde též Jan; v glagolitickém Jvan (т. є. Познато є было и мени, да се у лѣтописыма и другди Јанъ находи; но у Evангелію текъ Јоанъ тако, као Johannes у Холландскомъ, ако на други мѣсти такође Јанъ; у глаголитическомъ Иванъ).“ Кадъ сва вичу за Ческо отечество вопросногъ рукописа, то онда и име Јанъ за доказъ Ческогъ Писателя служити може, а нарочито зато, што се и многи іошто други Чехізми у вопросномъ Kvрілловскомъ рукопису налазе. Тако чита се: ⱌано, наⱌати (псано, нансати т. є. писано, написати), тако: сь задѧ, озирашеся, нѣкого, покание, сыти, долоу, странoу, страны, оубозии умѣсто: съзади, нѣкоего, покааниє, довольни, низь, поль, полоу, нищии. Такође неумск-

шано *л* у рѣчма: *лоуди*, *лоудьски*, *лѧди*, *лоудьмь*, *вьзлоублєны* писара Чеха издаѥ.

г.) *Парізко и Прагско изданіе Ремешкогъ рукописа.*

Знаменитымъ трошкомъ Русискогъ Цара Ніколая I., и настояванѣмъ ученогъ Француза Сілвестра, Kралѣвскогъ Каліграфа и Списателя оште Палеографіѥ (Paleographie Universelle Paris 1839. fol.), изишао ѥ у Парізу пре три године точанъ снимакъ читавогъ Ремешкогъ рукописа подъ насловомъ: „Evangelia slavice quibus olim in Regum Francorum oleo sacro inungendorum solemnibus uti solebat ecclesia remensis vulgo Texte du sacre ad exemplaris similitudinem descripsit et edidit Silvestre Ordinis S. Gregorii Magni unus e Praefectis aliorumque Ordinum Eques. Lutetiae Parisiorum 1843". У овомъ ѥ снимку иста величина рукописа, слова, боя пергамента, украси различитымъ бояма и самымъ златомъ изведени, и образи Светаца у великимъ словма умѣштени тако, да притежателю кньиге овогъ изданія, и самъ Ремешкій подлиникъ излишанъ постаѥ. Збогъ тога дѣло ово ніѥ у Typoграфіи коіой печатано, него ѥ свака страна одъ рукописа обашка у бакру резана и после тискана. На свакомъ листу у овомъ снимку печатана ѥ само една страна по свой прилицы зато, што се на обе стране еднога листа бакарорезъ неможе добро читати. Тако дакле у рѣчи стоѥћій Парізкій Снимакъ састоисе изъ 94. листова; ѥръ цѣо подлиникъ Ремскій има 47. (16. Кvріллски и 31. глагольски) листова. Дѣло бакарорезаня извршіо ѥ Французъ Жиродъ (Giranda), при томе особиту свою вѣштину показавши.

Прагско ланско изданіе Ремешскогъ рукописа носи вишепута наведеный насловъ: „Сазаво-Еммаузское стоѥ Благовѣстованіе, нынѣже Ремьское, на неже прѣже присягаша при вѣнчалномь мvропомазаніи цри Франьцоустіи. сь прибавленіемь сь бокоу тогоже чтенія ла-

су св. Кviллъ и Меѳодій у исто доба, у кое су споменуте староческе пѣсме спѣване, међу Славенскимъ народыма Слово Божіе проповѣдали. Тако н. пр. у пѣсми Чест̃мира и Власлава говорисе на едномъ мѣсту:

Wznide Voimir w *blahodieiné* jutro
wznide se svú dcerú *lepo*twornú."

Ову Славенску рѣчь: blahodieiné т. е. благодѣйно садашньи Чеси неразуму, него е замѣнюю съ рѣчю dobročinny, као што и ово прилагатално: *лѣпо* (*lepo*twornú) замѣнюю съ: pèkny.

У пѣсми Людише и Любора говори Здеславъ о саперннку своме Любору:

„Pradied mói zbi diva tura (дивлѣгъ быка),
otčik zahna niemcew sbory;
skusi Lubor *chrabrost* moju."

Значенѣ рѣчи „chrabrost (храбрость)" данасъ Чеси неразуму. Храбро кажу: srdnate, udatnè, храбрость = srdnatost udatenstwa.

У пѣсми Ярослава говори Вратиславъ къ Вестопьи:

„W *páhubu* chceš wrci dobré ludi?
ot boha na milost *ždati chwalno*,
ne w porobie ot *swieřepych* tatar."

У овымъ трыма стіховма има четири старославенске рѣчи, одъ кои значенѣ данашньи Чеси неразуму: pahuba (пагуба, данасъ zhauba), ždati (čekati), chwalno (хвално, chwalitebno), и swierepy (свирѣпый, diwoky). Тако у Любушиномъ Суду говори Кнегиня къ Ческимъ Великашима:

„Moji Kmete, lesi i wladyky,
rozrešite moie vypoviedi."

Данасъ Чеси умѣсто „rozrešite (разрѣшити)" кажу: rozhodnauti. Налазесе іоште и многе друге црквено — славенске, данасъ Чесыма сасвимъ неразумителне или поне неудоборазумителне рѣчи, као: junoše (юношa, данасъ ginoch), riza (риза, raucho), sviet (съвѣт — совѣть —, rada), bies, (бѣсъ, или zly duch), choruhwa (хоругва, korauhew) iiskreny (искреный, uprimny), vetchy (ветхый, stary), wyšnij (вышный

visoky), vezdie (вездѣ, wšudy), celowati (цѣловати, ljbati), sniéti sie (снитися — састатисе или скупити се —, sgjti se), obiecati (обѣщати, slibowati или obetowati), otvoriti (отворити, otewrjti), máchati (махати, oháneti), dci или dcer (дщи дщерь, dcera), diewa (дѣва, panna или djwka), hlasonosny (гласоносный, hlas nesaucj), iz (изъ, z), eż (еже, że) и пр. и пр. *)

Ови трагови црквено-Славенскогъ єзыка у останцыма старе Ческе словесности довольно опровргаваю мнѣніє оны нѣкои Писателя, кои свашта друго радіє вѣрую, него то, да є восточно-Славенско богослуженіє игда у Ческой (осимъ у Сазавскомъ Монастыру) заведено было. Єръ иначе непротолковано остає, одкудъ та множина црквено-Славенски рѣчій у често поменутымъ староческимъ пѣснословнымъ саставцыма, веħъ ако неħею исти нѣкои Писательи тако великодушни (или паче праведльиви) быти, и допустити то: да є нашъ црквено-Славенскій єзыкъ у давнашня времена быо обштый кньиживный єзыкъ свію данашньи како восточно-южны, тако и сѣверозападны Славена, коє іоштъ манѣ надамосе да ħе учинити, почемъ о томъ никаквы історически свѣдочбій, ни доказа неимамо.

ОДДѢЛЕНІЄ III.

О ВОСТОЧНО-СЛАВЕНСКОМЪ БОГОСЛУЖЕНІЮ И КѴРІЛЛСКОМЪ КНЬИЖЕСТВУ ПОЛЯКА, СЛЕЗАНА И ЛУЖИЧАНА.

§. 8.

Множина Поляка примила є Хрістіянску вѣру преко Чеха и Мораваца, при св. Кѵріллу и Меѳодію, дакле на сто година пре Мечислава I.

Хр. Сам. Шмідтъ, ученый Нѣмацъ, у извѣстной своіой повѣстной разправи одъ год. 1789. на стр. 17—

*) Види: Kralodworsky Rukopis atd. s diegopisnym Uwodem od Waclawa Al. Swobody. W Praze 1829. str. 231—244.

тиньскыми боуквами и сьличеніемь остромирова еvангелія и острожьскыхь чтенін. троудомь и иждивеніемь Вацеслава Ганкы. Въ Чешьской Празѣ 1846.“ Гднъ є Ханка са изданіємъ овогъ дѣла лѣпу услугу указао Любителѣмъ старо-Славенске кньижевности. Као годъ што є Парізко изданіє угледъ вѣштине бакарорезне, тако є ово угледъ вѣштине у печатаню вѣрногъ преписа. После многоважне разправе о Сазаво-Еммаузкомъ рукопису на Ческомъ и Русискомъ нарѣчію написане, слѣдуе текстъ Сазавскогъ (Кvріллскогъ) и Еммаузкогъ (глагольскогъ) рукописа, оба съ едне стране съ Кvріллски, а съ друге съ Латінски писмены; одоле то исто сравненія ради представлясе изъ Остромировогъ т. є. найстаріегъ Русискогъ за Новгородскогъ Посадника (Градоначелника) Остромира год. 1056. писаногъ Еvангелія, или изъ Острожке год. 1582. печатане Вівліє, но изъ ове онде само, гди Остромирово Еvангеліє издає (оскудѣва), коє се само при другой т. є глаголитской части догађа. При свршетку дѣла саобштава се: „Srovnání rozností rukopisu Sazavského a Ostromirského (Сравненіє различитости рукописа Сазавскогъ и Остромировогъ).“ Осимъ тога има и два листа снимка, єданъ одъ Кvріллске части изъ среде, а другій одъ глагольске съ края (самъ свршетакъ) рукописа.

§. 7.

Трагови црквенославенскогъ єзыка у останцыма старе Ческе кньижевности.

Подъ именомъ старе Ческе кньижевности разумѣваюсе они пѣснословни у Краљодворскомъ рукопису садржаваюћисе, и други старочески саставцы, стоећи у великой цѣни кодъ свію правы Любителя природне поезіє. Поменутый є рукописъ Гднъ В. Ханка случайно 16. Септ. 1817. у єдной собицы Краљодворске (Kö-

niginhof) цркве међу развалинама и разбаченымъ папірма нашао и таковый одъ мѣстногъ Надлежательства на даръ получіо, као заслужену награду топле свое любави къ єзыку народнѣмъ и похвалногъ одушевлѣнія за све споменике душевне дѣлателности праотаца свои. Прво є изданіє изишло у Прагу 1819. 8., съ одушевлѣніємъ примлѣно одъ свію пріятеля староческе кньижевности. Потомъ су и многа друга изданія слѣдовала. Као годъ што се мы Србльи съ нашимъ народнымъ пѣсмама, а Руси са своимъ Игоромъ и древнымъ Володомировымъ стіхотвореніяма: тако се и Чеси са своимъ Краљодворскимъ рукописомъ и одломкомъ о Любушиномъ Суду диче и поносе. Исто су тако и ове ньиове пѣсме у стране єзыке већъ оддавна преведене: на Нѣмачки одъ Проф. В. А. Свободе, на Руски одъ Шишкова, Попечителя просвѣштеня, на Полячки одъ Бродинскогъ и Кухарскогъ. На Србски преведенъ имамо само Любушинъ Судъ у II. ч. С. Лѣт. 1834. И изъ Краљодворскогъ рукописа имамо нѣкое пѣсме на Іллvрски преведене.

Овай рукописъ, по мнѣнію стварь разумѣвајући мужева, спада у време између 1290. и 1310. и никако касніе. Саме пакъ пѣсме по првомъ свомъ сложенію односесе ако не далѣ, то зацѣло къ другой половини IX. столѣтія, дакле къ времену св. Кvрілла и Меѳодія. *)

У истымъ неоцѣнѣнымъ споменицыма старе Ческе словесности налазесе многе рѣчи и изрази, кое садашньи Чеси безъ предходителногъ изясненія разумѣти немогу. А да су такове рѣчи онымъ старымъ языческимъ или првымъ Хрістіянскимъ Чесыма, за кои су време пѣсме постале, добро познате быле, о томе се съ основомъ нитко посумняти неможе. Исте садашньимъ Чесыма неразумителне или поне неудоборазумителне рѣчи єсу чисто Славенске, т. є. позаймлѣне изъ єзыка оногъ, коимъ

*) „Alle diese Gesänge gehören ihrer ersten Abfassung nach gewiss vor Ende des IX. Jahrh., wenn sich gleich, aus leicht begreiflichen Ursachen, keine so alten Abschriften von ihnen erhalten haben." Gesch. d. Slaw. Sprache und Literatur u. s. w. Ofen 1826. S. 304.

19. потврђуе, да су у Польской восточно-Грчки црковни обреди, нарочито за живота Кнегинѣ Домбравкє, зацѣло у употребленію были. Тогъ є мнѣнія био и нашъ прославлѣный домаћій Повѣстникъ J. Раићъ, кои о обращенію Поляка у I. ч. своє Ісclub разны Славенски народа на стр. 348. овако умствуе: „Аще Поляцы (якожо признаетъ и Мавроурбинъ) отъ Боемцевъ получили вѣру, а оніи отъ Грековъ, извѣстно есть, яко восточное съ начала приняли благочестіе — — —, но когда Боемцы и Моравцы за Папою отишли, то и они тѣхже примѣромъ водими къ нему прилѣпилися.“ Исто потврђую и Графъ Валеріянъ Красинскій (Reform in Poland Londini 1838.) и В. А. Мацеіовскій (Комментари къ Исторіи, кньижевности и законодательству Славена на Полячкомъ єзыку издани у Петрограду и Липисцы 1839. 8. св. II.) історически доказуюћи: да се савъ Славенскій народъ у восточномъ благочестію водомъ и духомъ породіо, починюћи одъ Пелопонеза па све до Леденога Мора, овамо причисляваюћи и саме Карантане (Корутанце), Моравце, Чехе, Поляке и пр., кои су волели крвь пролити, него Латінскій примити законъ; и да су само преваромъ или насилствомъ Папе Римскогъ и Нѣмачки Царева напослѣдакъ Чеси, Поляцы и Унгари (манѣ народе: Хорвате и Корутанце, Лужичане и друге съ ћутанѣмъ да пређемо) „per varios casus et tot discrimina rerum“ одъ старіегъ Грчкогъ на Латінскій законъ преведени были. *) Тако и А. Чертковъ, ученый Русъ, о обращенію Поляка пише: „За сто лѣтъ єще до Мечислава перваго хрістіянскаго Князя во Польшѣ (965.) множество Поляковъ приняло уже истинную вѣру, черезъ посредство Чеховъ и Моравовъ (при Кvріллѣ и Меѳодіи): слѣдовательно по правиламъ восточной церкви. Жур. Мин. Народ. Просв. ч. XXIII. см. статью: „о началѣ Хрістіанства въ Польшѣ.“ **) Жао намъ є, што

*) Hesych. Gloss. a Barth. Kopitar. Vind. 1839. pag. 50. et 56.
**) Описаніе войны великаго Князя Святослава Игоревича противъ Болгаровъ и Грековъ въ 967—971. годахъ. Москва 1843. 4. стр. 134.

напоменутый саставакъ: „о началѣ Хрістіанства въ Польшѣ“ читати неможемо, те тако незнамо, какови су тамо повѣстни датцы и докази за восточно-Славенско вѣроисповѣданіе кодъ Поляка наведени.

§. 9.

Шта е Мечислава I. ко кршtеню побудило, и кои е Хрістіянскій законъ онъ приміо.

Мечиславъ I., или скраћенымъ именомъ Мешко, био е првый, кои е у другой половини X. столѣтія Хрістіянскоме закону у Польской стално сѣдалиште прибавіо. Обращеніе нѣгово по свѣдочби нѣкои Писателя случилосе слѣдуюћимъ начиномъ. Мечиславъ ни съ еднымъ одъ седамъ свои язычески жена дѣтета неимаюћи, и зато у страху, да безъ потомка непремине: одважисе, по савѣту свои Великаша, Хрістіянку какву себи у подручіе обручити: небы ли му свемогућій Богъ Хрістіянскій съ породомъ благословіо бракъ. У то е време съ Ческомъ земльомъ управляо Болеславъ II. Мешко запроси себи за супругу нѣгову дћерь Домбравку, коя е са свое побожности и мудрине на гласу была. Она му обѣћа руку свою, но подъ уговоромъ, да и онъ, и народъ му приме Хрістіянскій законъ. Мечиславъ то обѣћа, но обѣћанѣ свое испуни топрвъ онда, кадъ му е Домбравка родила наслѣдника Болеслава Храбра. Тако га год. 965. Ческій Свештеникъ Боговидъ у Гнезну или Гнѣздну (Gnesen) покрсти. Примѣру Владара свога послѣдую потомъ многи одъ Польски Великаша, и тако за кратко време законъ Хрістіянскій у Польской сведржавно заведенъ буде.

Но пытатће тко, кою е вѣру Мечиславъ I. съ цѣлымъ Полячкимъ своимъ народомъ приміо? На ово е пытанѣ лако одговорити: ону, кою е Чехъ Болеславъ исповѣдао; еръ ту е исповѣдала и дћи му Домбравка. Но изъ оногъ, што смо выше о судбини восточно-Славенскогъ богослуженія у Ческой (§. 4.) говорили, съ основомъ можесе заключити, да е Болеславъ Римске цркве послѣдователь био; слѣдователно и вѣра она,

на кою є Кнегиня Домбравка вѣрноꙋшћу и благошћу своїомъ Мечислава Поляка склонила, была є Римска, а не восточно-Славенска, као што нѣки држе. У Римской дакле вѣри получіо є воспитаніє и наставленіє и Болеславъ Храбрый (сынъ Мечислава I.), коє тымъ поузданіє потврђуємо, почемъ є извѣстно, да є истый Болеславъ Храбрый по коначномъ истребленію язычески останака, год. 1000. у Гнѣздну Римску Архіепіскопію утемеліо (на ову Гауденція, брата св. Адалберта, приставивши); а год. 1008. у Сецеховъ и Лыса-гору Бенедіктінере ради наставленія младежи Польске позвао.

§. 10.

О обращенію Слезки и Лужичке Славена.

Што смо о обращенію Поляка выше говорили, то исто важи и за Слезане; єръ є Слезка у найстарія времена была єдна само часть Польске, и подъ ове именомъ разумѣваласе. Истомъ год. 1163, кадъ є своє собствене Херцоге добыла, назовусе ови: Duces Slesiae.

И Лужичани су, по свѣдочби вышеспоменуты Писателя, испрва нашу восточно-Славенску вѣру, дакле и нашу Кvріллско-Славенску азбуку примили были; но доцніє и они преко Римляна — ово преко Болеслава силомъ оружія, ово пакъ, и то нарочито преко Римскогъ Епіскопа Бенно von Meissen (рођ. 1010. умр. 1106.), ученѣмъ и проповѣданѣмъ животнога Слова — у Римску вѣру обраћени буду.

§. 11.

О восточно-Славенской, у Кракови съ початкомъ X. столѣтія основаной цркви частнога крста.

Све што о судбини восточно-Славенскогъ богослуженія и Кvріллове азбуке у Польской съ извѣстношћу

засадъ казати можемо, састои у томъ: да су Славенски Свештеницы съ почеткомъ X. столѣтія основали цркву частногъ крста у Кракови и одправляли у таковой богослуженіє на нашемъ старославенскомъ єзыку. Истина, говори Шафарикъ, како ни у ово доба, тако ни доцніє, Славенска Літургія у Польскомъ Кралѣвству, изузимаюћи Руске овога области, надъ Латінскомъ преимућство имала ніє; међутымъ су опетъ Славенски Свештеницы овде више, него и гди на Западу трплѣни были, ово збогъ близкости Руски подъ владомъ Польске стоећи областій, ово будући у намѣреню томъ, да Русе и остале Славене Грчки обреда на овомъ путу кротости и миролюбія Риму склонитіима учине. Тако су Славенски Свештеницы у Кракови, као средоточію између Русіє и други Славена Грчки обреда, све до Длугошовы времена (+1480.) и іоштъ и доцніє єдну цркву имали, у коіой су богослуженіє у своме єзыку одправляли, и први по изобрѣтенію художества кньигопечатаня єдну Печатню ради црквены и осталы кньига съ Кvріллски словы подигли, коє (кньиге) они садъ у све Славенске землѣ разашлю. *)

---

*) Geschichte der Slaw. Spr. und Literatur etc. S. 123.

ЧАСТЬ II.

ЮЖНИ СЛАВЕНИ.

ОДДѢЛЕНІЕ I.

О СУДБИНИ ВОСТОЧНО-СЛАВЕНСКОГЪ БОГОСЛУЖЕНІЯ И КУРИЛЛСКОГЪ КНЬИЖЕСТВА КОДЪ ШТАЕРАЦА, КОРУТАНАЦА и КРАНЯЦА.

§. 12.

Словенскій Кнезъ Коцелъ великій пріятель восточно-Славенскогъ богослуженія; св. Меѳодій заводи таково по Словенскимъ краинама.

Корутански и Штаерски Словенцы (Винди), а такођe и Краньцы были су іоште подъ Дагобертомъ 629. съ Франкима у завади, подъ кои владу касніе савршено подпадну. У време, када е у Морави велика Славенска држава подигласе, къ овой е, како се види, и Корушка принадлежала; съ друге стране разпростиралась влада Авара све до у саме ове землѣ; но Карлъ великій освои такове, и како те, тако и остале мачемъ задобыене краине свое на Жупаніе (Markgrafschaften) раздѣливши, у сваку одъ овы постави Жупана названогъ „Markgraf", т. е. пограничногъ Кнеза. Тако у Словенскимъ покраинама поставлѣнъ буде Жупаномъ еданъ надъ Корутанскомъ, другій надъ горньомъ, трећій надъ дольномъ Панонiомъ, а четвртый надъ Аваріомъ.

Карлъ е потомъ заповѣдio Епіскопу Солиградскомъ (Салцбургскомъ) и Аглайскомъ, да Словенце и Аваре у вѣру Хрістіянску обрате, кое они доиста и учине,

савъ новопокрштеный народъ своіой духовной влади подчинивши. Словенцы добыю Епископа одъ свое крви именомъ Θеодоріка, имавшегъ за наслѣдника Оөона, коемъ е потомъ Ожватъ послѣдовао. У то су време, кадъ е овай последный међу Словенцыма епископствовао, св. Кvріллъ и Меөодій прочимъ Славенскимъ народма Евангеліе проповѣдали, и умѣсто странογъ Латінскогъ богослуженія народно Славенско заводили. Ожватъ е државо страну предхвалѣнымъ Славенскимъ Апостоломъ, чега е слѣдство было то: да после смрти нѣгове оновременый Солиградскій Архіепіскопъ Адалбінъ, будући великій непріятель Славенскога езыка, ніе хтео Словенцыма другогъ Епископа да даде, него Привинина духовника врховнымъ Жупникомъ прогласи. Но Адалбінъ тыме цѣль свою непостигне, еръ Словенцы садъ озбиля зажеле учителѣ и духовнике одъ свога племена, коіой праведной желыи попусти и Коцелъ, после смрти отца свога Привина надъ подравскомъ землъомъ завладавшій. Зато год. 868., када се св. Меөодій у Риму бавіо, одправи Коцелъ посланничество къ Папи Адріану II. съ молбомъ, да Меөодія къ нѣму одпусти. На ово Папа одговори: „Не теби едноме само, него и свимъ странама Славенскимъ шилѣмъ га учителя одъ Бога и одъ св. Апостола Петра, првогъ настолника и кључедржца Царства небеснога.“ *) По повратку Меөодіевомъ изъ Рима, у Морави е ратъ на све стране бѣсніо. У та бурна времена пребывао е Меөодій у државн Кнеза Коцела (у Панонін, Словенскимъ краевыма). Почемъ онъ Хрістіянскій законъ Славенски учити, и службу божествену Славенскимъ езыкомъ одправляти почне: сви къ нѣму нагрну, презирући Нѣмачке Міссніке, кои су све свое ученіе и славу Божію съ еднимъ Латінскомъ Міссомъ свршавали. **) Савременый Писатель Anonym. de Convers. Carantanorum пише: „Methodius — — noviter inventis *sclavinis literis lingυam latinam, doctrinam-*

*) Časopis Českého Museum 1846. Sv. I. Str. 24.
**) Антонія Кремпла: Štajerska od god. 800—1122 Вид: Kolo Knj. III. 1842. Str. 7.

que romanam, atque literas auctorabiles latinas philosophice superducens *vilescere fecit* cuncto populo ex parte missas et evangelia, ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverunt.“

Ово є Нѣмачкимъ Свештеницыма сасма противно было, и они почну явно противъ Меѳодіа роптати: како се овай усудіо у права Архіепіскопа Солиградска улетати, и службу божествену на варварскомъ єзыку одправляти. Што се тиче првогъ, вика є ньиова безуспѣшна была; єръ є онда бывшій Папа Римскій Јоаннъ VIII. достоинство Меѳодія, као законогъ одъ предшественика му Адріана II. тамо поставлѣногъ Архіепіскопа припознавао. А што се каса другогъ, т. є. Славенскогъ богослуженія, ово є Папа год. 878. єднымъ преко Павла Епіскопа Якинскогъ Меѳодію доставлѣнымъ писмомъ забраніо, но слѣдуюће године опетъ дозволіо.

Шафарикъ о судбини восточно-Славенскогъ богослуженія у овымъ предѣлыма овако говори: „Около год. 870. рекли бы да се Меѳодій, Архіепіскопъ Моравскій и Панонскій, у области Словенскогъ Кнеза Коцила (Chocil) у Панoніи задржавао, и Славенско богослуженіє како *овде*, тако и *у Краини* и *Корушкой* заводіо. Но іоште за живота Меѳодієва одъ Солиградски Архіепіскопа, кои су укиданѣ Латінскогъ, а заводенѣ Славенскогъ богослуженія као какову незаконость и улетанѣ у ньиова права сматрали, съ незадовольствомъ трплѣно, а после смрти нѣгове съ тымъ угнѣтателніє нападано Славенско богослуженіє морало є наскоро изъ овы предѣла у друга сигурнія мѣста селитисе, никаковы постояны трагова свога ондашнѣга быћа за собомъ неоставивши. Г. Копитара докази за Корутанізме (Karanität) старославенскогъ црковногъ єзыка на томъ предположенію почиваю, да є Меѳодієва Епархія и стару Корушку — Карантинію — у себи заключавала и т. д. *)

---

*) Geschichte der Slaw. Sprache und Lit. u. s. w. Ofen 1826. S. 277.

Тако дакле за мало е траяла восточно-Славенска Літургія кодъ Штаєраца, Корутанаца и Краняца. Она е морала мѣсто уступити страной Латінской, као и кодъ Словака, Мораваца и Чеха. Но при свемъ томъ Кvріллско е писмо могло кодъ наши Винда, и Краняца и надалѣ у употребленію остати, као што е оно кодъ Хорвата и Далматинаца, и доцніе као кодъ послѣдователя Римске вѣре, у употребленію остало. Шта више за то имамо и изричны свидѣтельства домаћи Списателя, о коима ће мало ниже быти рѣчь.

§. 13.

Споменицы Кvріллскогъ книжества кодъ Штаєраца, Корутанаца и Краняца.

Іоштъ е ћесаръ Карлъ вел. почео уводити у Панонско-Корутанскимъ краинама Нѣмачке и Латінске школе. О Славенскимъ училиштама побринуосе касніе св. Меѳодій, кои е такова по свимъ странама, гди е само могуће было, заводіо. Кнезъ Коцелъ, кои се іоште одъ св. Кvрілла научіо Славенска писмена познавати и кои е іоште истомъ Светителю 50. ученика на науку дао быо, *) особито е о томъ настоявао, да се Словенцы нѣгови уче Кvріллско писмо читати и писати:

Tamo gledim, gdi nauci
Kozil diže hramove,
U ke (koje) jagme njegvi puci
Jer ih rodni duh zove,
Učeć lèpo i veselo
Slovensko se pismo štit. . . **)

И ове су Славенске школе много болѣ напредовале, него Нѣмачке съ Латінскимъ учительима, ербо су быле народне, изъ народа изникле и у народъ опетъ свое коренѣ пружале.

---

*) Časopis Českého Museum 1846. Sw. I. Str. 19.
**) Антонія Кремпла: Štajerska od god. 800—1022. Pr. Stanko Vraz у III. Кньиги Іллvрскогъ Кола на, стр. 19. и 21.

За то дакле време, докъ су сирѣчь по Словенскимъ краинама ове многоцѣнѣне Славенске школе цвѣтале, и докъ є народъ по восточно-Славенскимъ обредыма безкровне жертве свои молитва Вышнѣму приносіо: морало є одъ тамошньи Славенски учителя и душепопечителя више сазыдателны кньига списаны или преведены, — више црковны, ако не новопреведены, а оно поне преписаны быти, но одъ кои свію до насъ дошле су само две. Мыслимо овде на онай у рукопису налазећійсе животъ св. Меѳодія и другій животъ св. Кvрілла. Првый се започинѣ овако: „*Богъ благъ и всемогай, иже естъ сътворилъ отъ небытія въ бытіе всяческая.*“ А другій: „*Богъ милостивъіи и щедръ жадая на покаяніе человѣка.*“

Да су пакъ оба ова животописа у Словенскимъ краєвыма, то єсть, у Коцеловой државы саставлѣна была, то се изъ многи мѣста заключити дає. Тако Животописацъ св. Меѳодія казавши, да є Коцелъ замоліо Папу, да му постави Меѳодія за Епіскопа Панонскогъ, говори далѣ: *старый врагъ, завидливый добру, и противникъ истинѣ въздвиже сердце врагу моравскаго короля на насъ съ всѣми епископы.*“ Овымъ Животописацъ ясно одликує себе одъ поданика Моравскога Краля; меѣу тымъ свуда называ Меѳодія своимъ учителѣмъ, н. пр. „*посла Коцелъ къ апостолику* (тако именує Папу, одъ коєга є свештенство Коцелове државе у духовнымъ стварма завысило) *проси Меѳодія блаженнаго учителя нашего*“, или: „*въ наша лѣта Богъ въздвиже нашего учителя блаженнаго Меѳодія;*“ на другомъ опетъ мѣсту призыва св. Меѳодія, да погледа одъ горе на ньи, као: „*ученикы своя.*“ Изъ свега овогъ дознаєсе заєдно и доба, када є истый животописъ св. Меѳодія саставлѣнъ, т. є. наскоро после смрти св. Меѳодія, коя се год. 885. догодила. Ова близкость Животописца къ времена св. Меѳодія потврђуєсе и тыме, што є у животопису рѣчь о разпрастраненію и утврђенію Мораве за време, када є св. Меѳодій одъ Сватоплука примлѣнъ быо. Списатель дакле

говори о величини Моравске државе. — а неговори о паденію нѣномъ, кое е наскоро послѣдовало за повыше-пісмъ тако, да съ концемъ IX. столѣтія веђъ престае Історія Мораве као самосталне државе.

У животопису св. Кvрілла излажесе одма главный смысао тако, као и у почетку живота Меѳодіева, само краћій, и то овай: Богъ по своіой милости свакоме Роду и добу дае свое учителѣ; — и папа е даровао Константіна: *„иже просвѣти языкъ нашь.“* У животу св. Кvрілла одликуюсе нѣки властити изрази, па какве се и у животу св. Меѳодія налази: *„по днѣхъ-же мнозѣхъ философъ на судъ грядыи* (т. е. после многи пакъ дана Філософъ приближуесе къ смрти).“ О отцу св. Кvрілла говорисе: *„на судъ же ему хотящу ити, плакашеся мати* (т. е. кадъ е пакъ онъ умрети хтео, плакала му е мати).“ — Папа называсе и овде *апостоликомъ*. У животу св. Меѳодія по веђой части то е изостављено, што е подробніе изложено у животу св. Кvрілла. И тако оба животописа могу се држати за плодъ едне покрайне, и една года доба. — У Святославлѣвомъ Сборнику одъ год. 1076. позывъ быва на *животъ Кvрілла Філософа*. Неразумѣвалисе подъ овымъ гореописаный Панонскій животописъ св. Кvрілла? *)

§. 14.

Свѣдочбе домаћи Писателя о употребленію Кvрілле азбуке кодъ Штаераца, Корутанаца и Краняца и у доцнія но Кvріллу и Меѳодію столѣтія.

Као годъ што се ніе могло кодъ Винда и Краняца восточно-Славенско богослуженіе да одржи, тако ни Кvрілска азбука. Но при свемъ томъ ова е іоште и

*) О овымъ животописыма св. Кvрілла и Меѳодія подробніе дѣйствуесе у 6. числу Москвићанина за год. 1843. на стр. 405. Саставакъ тай преведенъ е и на Чески одъ Г. Хавке у І. свезки Часописа Ческогъ Музеума одъ год. 1846. на стр. 5—33.

онда кодъ предречене браће наше у употребленію была, кадъ є народно богослуженіє већъ оддавна изъ храмова ньиовы изтиснуто и умѣсто нѣга страно Латінско заведено было. Истина многи Славенски Писательи потврђую, да є са Славенскимъ богослуженіємъ скупа и Кvріллска азбука престала. И ово тымъ смѣліє потврђую, што се никаквы споменика Кvріллске кньижевности изъ поздніи по Кvріллу и Меѳодію столѣтія кодъ Словенаца и Краняца неналази. Но пытанѣ є: потврђую ли они то съ основомъ? Шта ли ће намъ на слѣдуюће изъ самы домаћи Писателя црплѣне датке одговорити?

Прво є свидѣтельство одъ *Севастіяна Крели*, Крайнскогъ Проповѣдника. Овай у предговору своє кньиге: „Postilla Slovenska itd.", год. 1567. 4. печатане, Читателя моли: да се „na to (т. є. Латінско) pismo" немргоди; онъ бы самъ желіо, кадъ бы Богъ хотео: „da bi to — — Churilsko (Кvріллско) lepo Pismo mogli spet v Lüdi perpraviti", єръ добро зна, да има међу Крайнцыма, Корутанцыма, Истріянцыма и т. д., кои су се навыкли на глагольска и Кvріллска слова; но кадъ ніє могуће жельи ньиовой (изъ узрока, коє онъ наводи) задоста учинити, то валя гледати, да се Латінска слова на мѣсто стары Славенски поставе. *) — Ово є све тако ясно, да никаквогъ комментара непотребує.

*) Вредно ће быти навести изъ тогъ предговора слѣдуюћа знаменитія мѣста:

„Leto Orthographio Slovenskoga Pisma smo mi svestio inu s dobrim svitom sastopnich Bratov tako postavili. Inu spomisli tudi na vezh nashiga Imena inu Jesika Lüdi, kijr so okuli nas, Dolence, Istriane, Vipavce etc. kateri, skoraj povsod zhistéshi Slovensko govore, kakor mi po Kraniu inu Koroshki desheli (предѣли), do polu nembsko. Inu so edni navaieni na to staro Slovensko, Hervatsko tér Churilsko Pismo.

„Bog otel pak, da bi to isto, slasti (нарочито) Churilsko lepo Pismo, mogli spet v Lüdi perpraviti. Kadar pak nei dobro mogoche, sa vbuahtva stran, sa volio Turske sille, inu kar so ta vegshi del Slovenskih deshel puste inu vshe Turske: inu smo tako sazheli naivezh s latinskimi puhstabi pisati inu drukati, taku moremo vsilli, kakor nemci govore, stole inu klopi na niso postaviti: alli sai gledati, da se Latinski puh-

Друго свидѣтельство о употребленію Кvріллице кодъ Словенаца и Краняца имамо одъ *Адама Бохорича*, Крайнца. Но пређе него што бы таково наведи, нуждно намъ є нѣка напоменути. Год. 1583. Богослови и други знаменити мужеви Штаєрске, Корушке и Крайнске савѣтовали су се о томе, како да се Вівліа на Корутанскій єзыкъ преведе и изда, коіомъ приликомъ заключе то, да се установи какова извѣстна Латінско-Корутанска орѳографія, коє да се убудуће сви држати имаю. Овымъ народнымъ ученикомъ, по заповѣсти Корутански Великаша, быо є причислѣнъ и Адамъ Бохоричъ, оновременый школскій Діректоръ. Онъ є у той школской скупштини своє основане и одъ свію одобрене бывше примѣтбе сврху Латінско-Корутанске орѳографіє саобштіо, и овда одъ свію присутствовавши умолѣнъ быо, да изявлѣне примѣтбе своє за обшту потребу редоставно спише и изда, коє Бохоричъ и учини, издавши слѣдуюће године прву Крайнску Грамматіку подъ насловомъ: „Arcticae horulae succisivae, de Latino-Carniolana litteratura, ad Latinae lingvae analogiam accomodata. Vitebergae 1584. 8.“ Односително на повѣсть изданія своє Грамматіке, у предговору къ овой слѣдуюћа говори Бохоричъ: „— — Нећу да некажемъ, како ми є за дужность наложено было, да съ Латінско-Крайнскомъ орѳографіомъ, моє іоште онда изявлѣне и не неодобрене примѣтбе подобателнымъ редомъ спишемъ, по образцу коихъ да се убудуће правилніє и послѣдственіє съ Латински словы (када є већъ и тако *употребленіє* оне *старе књижевности*, *Кvріллске* сирѣчь и глагольске, *у Крайнской*

---

stabi na mesto nashih starih Slovenskih, koliker je mogoche, v'glihi mozhi postavijo, inu ta orthographia der3hi, katero nashiga Je3ika idioma inu natura potrebuie, nekar kakor ȍzhe vsaki v' svoij vassi alli méstu imeti. 3ato sam spred to staro ABC. pô imenih (as3, buki, vidi, glagolie, dobro etc.) inu prûti latinske puhstabe („literae latinae utcunque slavicas exprimentes“) postavil. Ako kateri Hervatsko Pismo 3na, da nas tim bulie sastopi.“

нашой готово веħ престало) пише Крайнскій, и овои ближный и сродный по веħой части Штаерске и Корушке употребляваный езыкъ.“ *)

Неможе валяда за насъ важніе заграде (parenthesis) быти, него што е ова Бохоричева, у коіой намъ е оставіо свидѣтельство, да е год. 1584. употребленіе старе Кvріллске кньижевности у Крайнской *веħ готово* престало было, изъ коегъ се заключуе, да е дакле одпреħе было Кvріллске кньижевности у Крайнской, и овой сроднымъ Словенскимъ областыма.

ОДДѢЛЕНІЕ II.

О СУДБИНИ ВОСТОЧНО-СЛАВЕНСКОГЪ БОГОСЛУЖЕНІЯ КОДЪ ХОРВАТА И ДАЛМАТИНАЦА.

§ 15.

Много е вѣроятніе, да су Хорвати при долазку своме у данашнѣ области преко Цариградски, а не Римски Свештеника у вѣру Хрістіянску обраħени были.

Хорвати около године 634. подъ предвоħенѣмъ V. браħе Кнежевиħа: Клике, Лобела, Косенца, Мухла и Хровата, и у друштву две свое сестре Туге и Буге многобройни кренусе изъ старе свое домовине, да-

*) „Id muneris mihi impositum fuisse non dissimulabo, ut Orthographia Latino-Carniolana, meas tum adhuc in medium propositas nec etiam improbatas quasdam observationes, justo ordine conscriberem, ad quarum normam posthac rectius magisque cum ratione, latino charactere (quandoquidem jam usus illius antiquae literaturae, Cyrillicae nimirum et Glagoliticae, in Carniola nostra fere intercidisset) perscriberetur Carniolanorum, et his proximum et affine per Styriae et Carinthiae majorem partem usitatum idioma.“

нашнѣ восточне Галиціє, и пођу путъ Далмаціє и данашнѣ Хорватске, гди после дуготраявшегъ крвавогъ боя около 634—638. помоћу Србаля, кои су у путованю южно за ньима ишли, Аваре савршено надвладаю, и изъ Далмаціє и єдне части Панонiє ово избаце, ово пакъ у робство одведу. На овыма одъ Авара очишћенымъ покраинама съ допуштенѣмъ Грчко-восточногъ Цара Ираклія I. населесе Хорвати, и оснуую нову Хорватску државу, съ коiомъ су управляли народни подъ врховномъ владомъ Грчко-восточны Царева стоећи Кнезови.

Почемъ Хорвати овако у новозадобієнымъ землями сѣдишта своя утврде, одма се и Ираклій I. постара о укроћеню нарави ньиове посредствомъ вѣре Хрістіянске. О овомъ обращенію Хорвата Царъ Константінъ Порфvрородный у кньиги о управл. Імп. гл. 31. слѣдуюћа пише: „Хорвати прихвативши се оружія Аваре изъ оны мѣста протераю, и у земльи таковы, кою и данасъ држе, сѣдишта себи устроє. — — — И Ираклій Імператоръ изъ Рима преко Посланика Свештенике добавивши и поставивши изъ ньи Архіепіскопа, Епіскопа, Свештенике и Діяконе, Хорвате покрсти: и у то є доба Хорватскій Кнезъ быо Порга.“ Коме се неће овде зазорнымъ учинити датакъ тай, да є Ираклій I. Хорвате преко Свештеника изъ Рима набавлѣны крстіо? J. Раићъ у I. кнь. гл. XXII. §. 28. смѣло потврђує, да то нису рѣчи Константіна Порфvрородногъ, него придатакъ Латінскогъ Преводителя А. Бандурія Бенедіктінера, угађаюћегъ тыме цркви своiой. *) И доиста, коя бы нужда была Ираклію I., да онъ Свештенике изъ Рима добавля, кои Хорвате у Хрістіянску вѣру да обраћаю, кадъ су ови ближе Цариграду, него Риму обытавали; осимъ тога о вопросномъ обращенію Хорвата преко Римски Свештеника дубоко муче сви оновремени Латінски Писательи, нити Архіве Римски Папа за доказъ таковогъ

*) Тако є дакле испорчено и оно мѣсто, гди се о присеги Хорвата Папи положеной, и о извѣстномъ Мартіну Французу говори.

догаћая што показати могу. *) Ово све и за Срблѣ важи, кои су, по преводу истогъ Бандурія (у гл. 32.), такође преко Римски Свештеника у Хрістіянску вѣру обраћени были, а за кое се несумнѣно зна, да су свагда Грчко-восточне цркве послѣдователи были. Као годъ што є дакле ово мѣсто о обращенію Србаля преко Римски Свештеника одъ Латінца Преводителя испорчено, тако ни съ оныимъ другимъ даткомъ о обращенію Хорвата ніе могло иначе поступано быти. Єръ заиста смѣшно є и помыслити, да су Хорвати у політическомъ погледу одъ восточно—Константінополски Царева, а у вѣроисповѣдателномъ не одъ восточно-Константінополски Патріарха, него одъ западно-Римски Папа зависими были. Хорвати су дакле морали у духовнымъ стварма одъ Цариградски Патріарха и то све дотле зависити, докъ нису подъ владу западногъ Цара Карла великогъ подпали, кое се догодило год. 788., то єсть, по пораженію Цариграђана у Італіи, кадъ є восточно-Грчкій Царъ Нікифоръ Карлу великомъ владу надъ Лібурніомъ (данашньомъ Хорватскомъ), Далмаціомъ, Истріомъ и Панонiомъ уступіо быо, задржавши за себе градове: Юстінополъ, Задаръ, Трогиръ, Сплѣтъ и Дубровникъ скупа съ Лібурнезкимъ островыма Осоромъ (Ozero), Рабомъ (Arbe) и Крккомъ (Veglia). Овда дакле Хорвати, подпаднувши подъ владу Цара Карла великогъ, заедно и подъ Патріархатъ Римскій подпадну. На при свемъ томъ они су могли и надалѣ при обредыма восточне цркве остати; єръ су Римски Папе Грчку Літургію свагда, да и у само доба разцѣплѣнія црквій, **) у Патріархату своме трпили.

*) Franciscus Xav. e L. B. de Pejačević a Veroca Historia Serviae, seu colloquia XIII. de statu Regni et Religionis Serviae ab exordio ad finem, sive a saeculo VII. ad XV. (opus posthumum) etc. Colocae 1797. pag. 26.

**) Dobrowsky's Slawin S. 440—450.

§. 16.

Хорвати се съ Кнезомъ своимъ Себеславомъ духовной влади Цариградски Патріарха подвргаваю. Подвизи Хорвата и Далматинаца за одржаніе восточно-Славенскогъ богослуженія у своимъ областьма.

Єдва 80. година после овогъ збытія прођу, ал' се Хорвати съ Кнезомъ своимъ Себеславомъ наново Цариградской влади подвргну, и тыме скупа одъ Римскогъ Папе на Цариградскогъ Патріарха обрате. Истина Папа є свакій могућій начинъ употреблявао и сваколика Кнезу обећавао, да га само на свою страну придобые; но узалудъ буду сви нѣгови труди. Папа кодъ Хорвата за живота Кнеза Себеслава успѣти ніе могао. У исто доба, по сведочби самогъ Цара Константіна Порф. (у гл. 29.) іоште непокрштени бывши Хорвати скупа съ языческимъ Србльима умоле Грчко-восточногъ Цара Василія Македонца (867—886.), да имъ учителя и проповѣдника пошалѣ, кои да іи вѣри Хрістіянской обуче и покрсте. Ову имъ молбу Царъ Василій найрадіе испуни, и тако су у ово време Хорвати заедно са Србльима восточну православну вѣру исповѣдали. И садъ овде мѣста имаю оне рѣчи изъ црковне у Богословскимъ нашимъ училиштама преподаваеме Історіе: „Тое извѣстно есть, да якоже Сербски Владѣтели со всѣми племени сербскаго народа, тако и Хорвати трудомъ и тщаніемъ восточныхъ царей, и тоя церкве Јерарховъ во вѣрѣ обученніи и отъ тоя все церковное строеніе, Пресвѵтеровъ же и Архіереевъ по чину и уставу церкве восточныя рукоположенныхъ получили суть, иже во общеніи любве и союза съ восточными пребывающе за верховнаго своего Архіерея на долзѣ почитаху Константінополскаго Патріарха, зане отъ сего свои имъ Епіскопи рукополагаеміи и присилаеми бяху."

Поводомъ, коимъ су Хорвати и Далматинцы тако драговольно Цариградской Патріаршіи подврглисе, слу-

жило є не друго што, него Славенско богослуженіє, коє су у оно доба св. Кvріллъ и Меөодій кодъ Бугара, Србаля, Словака и пр. заводили и утврђивали. Као годъ што су садъ поменути Славенски народи, тако су и ньиова браћа Хорвати и Далматинцы, найвећу свою прама овогъ новогъ, тако народногъ заведенія наклоность изявльивали, и свуда по своимъ црквама Славенску заводили Літургію.

Овако у єдинству вѣре и духа живили су Хорвати и Далматинци само за време владаня Кнеза Себеслава (868—768.), коєгъ године 879. умртви и на престолъ Кнежевскій ступи злонаравный Бранимиръ. Овай садъ, боєћисе освете одъ Грчко-восточногъ Цара збогъ учинѣногъ злочинства, изяснисе съ многимъ народомъ покрай Римске цркве. Суштествую три писма одъ Папе Јоанна VIII., коя се на ово збытіє односе. Прво є одъ 7. Юнія 879., коимъ Папа спеменутогъ Бранимира, а друго одъ истогъ датума, коимъ Свештенике и народъ у нѣдро Римске цркве прима, и опоминѣ: да при истой цркви постояни остану; треће є напослѣдакъ одъ 10. Юнія предречене године, коимъ Салоніганско (Сплѣтско) духовенство увѣщава, да „nil dubitantes de parte Graccorum vel Slavorum“ у Римскій законъ пређу; и да одъ ньи изабраный Архіепіскопъ посвећенѣ и плаштъ одъ нѣга, а не одъ другогъ когъ примати има.

Но при свимъ овымъ бурнымъ догађаима восточно вѣроисповѣданіє у Хорватской непрестане, нити се Славенска Літургія укине. Шта више подъ Кнезомъ Томиславомъ (920—958.) Хорватски су Великаши присилявали Римско духовенство на то, да Славенску Літургію наново приме; єръ имъ се ніє Латінскій єзыкъ, а збогъ тога ни само западно богослуженіє никако понаравити могло. Овымъ озбильскимъ захтеванѣмъ домородны Хорвата Латінски Свештеницы у найвећу неприлику дођу, єръ многи одъ ньи нити су познавали Кvріллска писмена, нити разумѣвали Славенска єзыка. Хорвати дакле на мѣсто

ови инородаца поставе свуда свое люде, ненавиђене одъ Папе и Латінски Епіскопа изъ узрока тогъ, што Славенски Свештеницы, будући по већой части Латінскомъ єзыку невѣшти, Архіпастырске имъ заповѣди и наредбе разумѣвали нису, а на тай се начинъ одправленіе и надзыраніе ньиово надъ нижимъ духовенствомъ яко отешчавало. Осимъ тога долазили су къ Нинскомъ Славено-Хорватскомъ Епіскопу одсвуда изъ свію діецеза Славени ради рукополаганя *), кое позређеніе права Латінски Діецезана, будући съ умаленіемъ прихода имъ скопчано, поводъ даде жестокимъ препиркама и дуготраюћимъ разпрама. Римскій дворъ ополчисе яко противу восточно-Славенскогъ богослуженія. Папа Јоаннъ X. пребацывао є год. 925. Архіепіскопу Сплѣтскомъ, што онъ у своіой діецези каноныма противно ученіе трпи, и што се, съ небреженіемъ црковны уложенія, ученію Меѳодія покорава, quem in nullo volumine inter sacros autores comperimus, и купно увѣщава га, да се audacter противу Славена наоружа и богослуженіе по обредыма Римске цркве устрои, in latina scilicet, non extranea lingua. По свой прилицы у слѣдству ове булле држанъ є год. 925. црковный Саборъ у Сплѣту, на комъ Епіскопи Латінски и два Папина Посланика, изясне Хорватскимъ, Далматинскимъ и Захумскимъ Великашима: да Славенску

*) Tamque avide omnes totius Illyrici Slavis hoc privilegium (a Joanne VIII. a Chr. 880. elargitum) ipso adhuc Methodio superstite amplexi erant, ut paucis postea annis, inneunte seculo X. Nonensi Croatarum episcopo Slavo omnes omnium diaecesium Slavi undique affluerent ordinandi presbyteri; sicque laesis latinorum episcoporum juribus et emolumentis, concilio provinciali spalatensi causam praeberent injustae plane repressionis. Poterant nempe jure intra suam provinciam relegare Nonensem reliqui episcopi, quorum ille provincias quoad slavica invaserat; sed debebant simul in sua quisque provincia providere ordinandis a se ipsis presbyteris Slavis, sed illi malluere vetare liturgiam slavicam, quamvis admissam et probatam ab Johane papa VIII.! Jure igitur suo contempserint Slavi tam injustum decretum, etiamsi A. 1056. fuerit repetitum. Види: Glagolita Clozianus etc. Vindobonae MDCCCXXXVI. pag. XIII. §. XV.

Літургію, будуħи су Кvріллъ и Меѳодій Аріянска сусмудрія у такову уплели, никако одобрити немогу. Великаши овымъ заплашени засадъ одустану одъ свога намѣреня, но подъ тымъ уговоромъ, да се убудуħе Хорватыма поне не страни, него народни Епіскопи давати имаю.

Подъ Кнезомъ Држиславомъ (990—1000.) было є по свой прилицы утѣшніє станѣ восточно-Славенскогъ богослуженія у Хорватской и Далмаціи, почемъ се реченый Владаръ подложіо быо подъ владу восточно — Грчки Царева Василія и Константіна, одъ кои є добыо год. 1000. знаменя Кралѣвске чести, приміо тітлу Краля и предао ю свима своима наслѣдницыма. Држиславъ є дакле быо првый Хорватскій Краль, и останцы овога Кралѣвства (садашня Хорватска) траю іоште све до данашнѣга дана. — Држиславлѣви се наслѣдницы и опетъ извуку исподъ владе восточны Царева.

Премда є восточно-Славенска Літургія на гореспоменутомъ црковномъ Сабору одъ год. 925. строго забранѣна была: ништаманѣ она є у Хорватскимъ предѣлыма и XI. столѣтія іоште єднако у употребленію была. И ово Хорватыма на честь и славу служи. Єръ се подобно што само тамо догађа, гди є праве любави къ єзыку своме, и чувства за милине народности; а ніє свето, па зато ни обвезателно ништа, што спокойство савѣсти вређа. Међутымъ разуме Папа Никола II., како знаменито напредує восточню-Славенска Літургія по Хорватской и Далмаціи, и у страху, да не бы такова течаємъ времена съ изтискомъ Латінске сведржавно заведена была: закаже год. 1058. у Сплѣту онай гласовитый црквеный Саборъ, на комъ се Славенска Літургія и опетъ найстрожіє забрани, изобрѣтатель такове, св. Меѳодій, Еретікомъ прогласи и Кvріллица као изобрѣтеніє Аріянски Гоѳа осуди. Осимъ тога таковымъ Клиріцыма, кои су само Славенскимъ єзыкомъ свештенодѣйствовати знали, рукополаганѣ закраħено буде, и све цркве, у коима се богослуженіє на Славенскомъ єзыку одправляло, подъ ключъ и печатъ дођу. Славенски су Свештеницы

у оно доба тако неуки были, да на ова заключенія ни то нису знали примѣтити: да саборни Отцы у Меѳодію, изобрѣтателю Славенско одъ Римскогъ престола нѣкада одобрене бывше Літургіє, исте своє цркве Светителя Еретікомь проглашую, и да у Кvріллицы, не изобрѣтеніє какво Аріянски Гоѳа, него ону одъ Кvрілла, такођe Римске цркве Светителя изобрѣтену, и одъ Римскогъ престола нѣкадъ явно похвалѣну бывшу азбуку несмыслено и безбожно осуђую. Или можебыти да су обранителне рѣчи Славенски Свештеника на Сvноду, биле гласъ вапіюћега у пустыньи! Доста то, да є и самъ онда владавшій Хорватскій Краль Крешимиръ IV. саборна заключенія своимъ одобреніємъ потврдіо. Ова неправедна и злочестива заключенія саборны Отаца, и послѣдовавше Кралѣво потврђеніє Хорвати за найвећу увреду приме и огорчесе на толико, да су наумили были у побуни тражити средства за одржаніє народногъ Славенскогъ богослуженія у домовини своіой. Ово грозовито духова положеніє видећи нѣкій странскій Свештеникъ *Влъф* (*Vlfas*, да не каковый Нѣмацъ Волфъ или Волфгангъ?), кои є восточно-Славенску Літургію особито у вольи имао, отиде год. 1061. у Римъ Папи Александру II. и представи му опасность, коя Римо-Каѳоліческой цркви у Хорватской и Далмаціи грози, ако и надалѣ при забрани Славенске Літургіє остане. Но Папа рѣчма нѣговымъ ніє вѣровао, већъ є захтевао, да га о томе подробніє извѣсте ньи нѣколико самы Хорвата, кои се створь та управо тиче. По повратку дакле своімъ изъ Рима, сазове Влфъ или Волфгангъ Хорвате и Далматинце на єдну равницу кодъ Сеня, и изяви имъ Папино захтеванѣ. У слѣдству тога одма одређена буду изъ средине ньиове два Посланика у Римъ, а именито Славенскій Монахъ Цедеда, кои є скупа Папи за произведеніє во Епіскопа предложенъ быти имао, и нѣкій Аббатъ реда св. Бенедікта. И будући да ова двоица другогъ єзыка осимъ Хорватскогъ нису знали, то придружисе къ ньима и Волфгангъ као Толмачъ ньиовъ. Кадъ є Цедеда предъ Папу сту

піо, зачудисе овай надъ нѣговомъ дугачкомъ брадомъ, коя є у оно време знакъ старовѣрски Свештеника была, и у великомъ своmъ одушевлѣнію противу Славенства, плане као лютый огань надъ Цедедомъ, и овоме самъ своіомъ рукомъ нѣколико длака изъ браде изчупа, и заповѣди, да браду има подбріявати. Затымъ опредѣлѣно изяснисе, да онъ Славенску Літургію у своме Патріархату никпошто трпити неће; єрбо є, вели, еретіческимъ писмомъ написана. Цедеда ніє могао довольно да се начуди томъ горопадномъ поступку светогъ отца Папе, докъ га ніє Волфгангъ съ тымъ увѣраванѣмъ утѣшіо, да є Папа съ таковымъ своимъ поступкомъ на све ньиове желѣ саизволіо, и нѣга (Цедеду) за Епіскопа Крчкогъ посветіо: єръ се, вели, у подбріяню браде састои свечаность Епіскопскогъ посвећеня кодъ Римляна. Цедеда дакле по повратку своме изъ Рима, почне као Епіскопъ владатисе, престолъ Епіскопскій у Крку и сва подъ овай спадаюћа иманя заузевши. Овымъ поступкомъ превара наскоро одкрывена буде. Волфгангъ заключеніємъ єдногъ у Сплѣту подъ предсѣдательствомъ Кардінала Іоанна држаногъ Сvнода, год. 1064. изъ сана Свештеническогъ изврженъ, потомъ окованъ и у тавницу баченъ буде; Цедеда пакъ осуђенъ и проклетъ (анаѳемизіранъ), а Славенска Літургія и опетъ забранѣна буде. Но будући да Хорватски Велможе на суєтне и празне анаѳеме Папине ништа држали нису, то се Цедеда подъ заштитомъ ньиовомъ до саме, скоро затымъ последовавше му смрти у своіой Епіскопской чести и власти одржао. Да и иста Літургія ніє се могла у Хорватской укинути; єръ се она, потомъ за Римскій олтаръ прекроєна, кодъ Римокаѳоліка, наипаче у Модрушко-Сеньской Епіскопіи и до данашнѣга дана одржала и сачувала. Єзыкъ при овомъ новомъ западно-Славенскомъ богослуженію задржанъ є старый Славенскій, на комъ су Хорвати и одпреће, докъ су се Грчко-восточны обреда придржавали, службу Божію

одправляли, и на коимъ се кодъ насъ Србаля, Руса, и Бугара и данасъ сва свештенодѣйства свршую. Него умѣсто осуђене Кvріллице заведу другу тако названу Іеронvмову или глаголитску азбуку, коіомъ садъ све Літургическе кньиге препишу. Одъ овогъ є доба Кvріллска азбука кодъ Римокаѳолічески Югославена осимъ Латінске и съ новозаведеномъ глагольскомъ азбукомъ имала дѣлити царство кроза све слѣдуюће вѣкове. Будући да є Глаголитика већой части нашега Читательства слабо позната, то мыслимо да нећемо съ горегъ учинити, ако описанію такове овде, гди є найвише на своме мѣсту, еданъ особитый членъ жертвуємо.

ЧЛЕНЪ
О ГЛАГОЛИТИКИ.

§. 17.

Разна мнѣнія о постанку глагольске азбуке.

Мнѣнія учены людій о постанку глагольице (или буквице) была су у свако доба многоразлична. Мы не намѣравамо упуштатисе у пространо таковы разчленьиванѣ и испытиванѣ, кое бы само по себи предмстъ особите кньиге могло быти, — но о свему томе хоћемо овде укратко пробесѣдити, будући да и тако о Глаголитики у овомъ дѣлу само мимогредно дѣйствуємо, — найвише за любавь новозаведеной кодъ Римляна Літургіи Славенской.

По мнѣнію Глаголита (Свештеника у Далмаціи, кои изъ Славенски Служебника по Римскимъ обредыма Літургію служе) глагольицу є св. Іеронvмъ пронашао, збогъ чега се ова садъ и Іеронvмовомъ азбукомъ назове. Графъ Грубишићъ іоштъ є далѣ терао, тражећи порекло глагольски слова кодъ Фрvга и Ѳрака у Рунама Гета и Гоѳа. Дръ Антонъ држао є глагольицу за стародавну Славенску азбуку. Алтеръ ю є

изъ *Латінске произгодію*, а *Лінхардъ* изъ Грчке: обоица постанакъ такове стављаюћи у V. столѣтіе наскоро после смрти Јеронумове. *Дурихъ*, спочетка противникъ наведены предположенія, промѣніо е предъ смрть мнѣніе свое, и постанакъ глагольице у IX. столѣтіе свео. Но сва се ова и овымъ подобна мнѣнія, будући безъ сваке повѣстне подпоре и важности, у противоположенію наведены одъ противне странке темельніи доказа у свое ништа обраћаю. Оддавна се већъ о тако великой старини глагольице сумняло. Фрішъ е производіо такову изъ Кvріллице, и то тако, да е она изъ ове смышлѣнымъ украшиванѣмъ или небрежльивымъ окрньиванѣмъ слова одъ стране Преписателя постепено постанула. Нѣгово су мнѣніе дѣлили Колъ, Шлецеръ и други. *Добровскій* е постанакъ глагольски слова положіо у XIII. столѣтіе около год. 1220., кадъ е Рабскій Клиріkъ Нікола свой Псалтирь съ исты словы написао, и съ ньиме, као што онъ вели, игру спрене преваре проводіо. Тако и Шафарикъ (Gesch. d. Slaw. S. 240.) говори, да е глагольица безъ сумнѣ изобрѣтеніе каквогъ Монаха, кои е Кvріллско већъ одъ 360. год. суштествуюће писмо по своіой вольи, но опетъ съ нѣкимъ призрѣніемъ на друге, а нарочито на Коптіческій строй, дотеривао, и тако цѣлой азбуки новый видъ дао. Добровсково е мнѣніе, као међу свима найвѣроятніе, обштепримлѣно было. Но у найновіе доба появисе Копитаръ, као найжешћій противникъ мнѣнія нѣговогъ, у дѣлыма своимъ: „Glagolita Clozianus (1836.)“, и „Hesychii glossogr. disc. (1840.)“ доказуюћи: да е буквица, ако не старія, а оно зацѣло равновремена Кvріллицы, и да су у старія времена кодъ Бугара и прочи Славена восточны обреда обадвоя, и Кvріллска и глагольска писмена, у равной мѣри владала. Докази Копитарови састоесе у слѣдуюћимъ споменицыма старіе глагольске кньижевности.

1.) *Глаголита Клоціянусъ*, т. е. заоставши XII. листова едне глагольске кньиге, кою су нѣкада, кадъ се іоште читава у Крку кодъ Франгепаньіе хранила, држали

за Хорватску Вівлію св. Јеронума. Останцы одъ ове кньиге нашли су се у кньижницы Графа Паріса Клоца, одъ кога и кньига Копитарова носи насловъ: Glagolita Clozianus etc. Копитаръ држи, да є старина овогъ глагольскогъ одривка (найманѣ) єднака са стариномъ Остромировогъ Кѵріллскогъ Еѵангелія одъ год. 1057. Клоціянова азбука умножава глагольицу Ніколе Рабскогъ (одъ год. 1220.) или (ако се смѣмо тако изразити) пре-Леваковићево-Карамановy глаголицу са старымъ писменымъ знаковма, кои на присаюженой табліцы слѣдућимъ Кѵріллскимъ одговараю: ѡ, ъ, ꙑ, ѧ, ꙗ, ѫ, ѭ, ѵ.

2.) *Еѵангеліє Ватіканско* одъ Ассемана год. 1736. изъ Јерусалума донешено. Копитаръ држи, да є и овогъ рукописа старина єднака са стариномъ Остромировогъ Еѵангелія; и будући да се у истомъ глаг. рукопису подписъ и многа друга писмена Кѵріллскимъ написана налазе, а подписъ показує, да є кньига у Македоніи писана: то одтудъ Копитаръ изводи, да су нѣкада, а именито іоште XI. столѣтія, сви Славени съ ове стране Дунава обои обреда обою азбуку, и Кѵріллску и глагольску, употреблявали. — Ово Ассеманово глагольско Еѵангеліє умножава Клоціянову азбуку съ писменомъ: Ѳ, коє, као и Клоціяново Ф(ертъ), има видъ Грчкогъ тогъ слова.

3.) *Ремско Слав. Еѵангеліе*, на коє су нѣгда Француски Кралѣви мећали руку, кадъ су се при помазаню заклиняли, и коє є писменыма обоимъ, како Кѵріллскимъ, тако и глагольскимъ, написано. О овомъ Еѵангелію, вели Копитаръ, разни разно потврђую, па съ истымъ правомъ могло бы се и то рећи, да є вопросна кньига одъ св. Меѳодія самогъ уређена и у Римъ опредѣлѣна, да се посраме Славенскогъ єзыка опадницы; однешена потомъ незнамъ коимъ случаємъ у Ремешъ. По томе дакле заключує Копитаръ, да є глаголица равновремена Кѵріллицы, и да су обе азбуке одъ Югославена обои обреда єднако употреблявани были.

4.) *Бугарска азбука*; подъ овымъ именомъ разумѣвасе изъ єдне старе кньиге изваћена и одъ Фран-

цузки Фратрова Мауріна издана обычна глагольска азбука. По томе дакле Копитаръ заключуе, да є и глагольца кодъ стары Бугара у употребленію была.

5.) *Псалтирь Бугарскій* XI. стол. у притежанію Еvгенія Кіевскогъ Митрополіта, у коємъ на више мѣста но єдно писме глагольско (као: в, и, оу и пр.) у почетку стои предъ другима Кvріллскима.

6.) *Супрасліянска кньига* изъ XI. стол., коя има између Кvріллски писмена обычно мѣсто *я* Остромирове кньиге после єгласны глагольско писме.

7.) *Бононскій* Славено-Кvріллскій *Псалтирь*, писанъ Јосифомъ и Тихотомъ за времена Бугарскогъ Цара Асена (1185—1195.) до псалма 76. Далѣ што слѣдуе, другомъ є рукомъ писано, где при 96. псалму (на листу 157.) налазесе три лініе одъ текста съ глагольски словы написане, кое Копитаръ сматра као найясніи доказъ тога, да є кодъ Бугара глаголица обычайна и као домаћа была тако, да су морали пазити у писаню, да писмена такове съ Кvріллскимъ непомѣшаю.

И ово су одъ прилике Копитарови докази за старину глаголице. Но докази ови нису башъ тако крѣпки, ни убѣдителни, као што многи мысле. Клоціяновъ одломакъ глагольскій видисе да є найстаріи досадъ познатый споменикъ глагольске кньижевности, но да є Остромировомъ Еvангелію савременъ, ово є само нагађанѣ, неимаюће за себе довольно повѣстне подпоре. — Што се у Еvангелію Ватіканскомъ подписъ и многа друга съ Кvріллскимъ словма уписана налазе, одтудъ, я бы рекао, не слѣдуе то, да су у старія времена сви Славени съ ове стране Дунава обои обреда обою азбуку, и Кvріллску и глагольску, употреблявали, него паче слѣдуе то, да Глаголите покрай нове имъ назови-Јеронvмове азбуке ни на стару свою Кvріллицу нису заборавляли. Тако Ассеманъ у св. Kal. I. 111. Romae 1755. пише: „Qui latinum ritum sequuntur, praeter supra recensitos nullos alios impressos habent; sed vel manu exaratis codicibus utuntur; vel iis, qui sunt ex fide Graecorum scripturae codicum evulgati, ac praecipue

in Moscovia aut in Polonia (т. е. кои Латінске обреде слѣдую, осимъ црквены гореизчислѣны кньига никаквы други печатаны немаю; него или писане употребляваю; или оне, кое су по вѣри Грчки свештены кньига издане, а нарочито у Московіи и у Польской)." И Соларићъ у своимъ „Букварy Слав. триазб. (у Млѣткама 1812.)" на стр. 133. говори: „Глаголитски Свештеницы и (писмени) старцы служесе и у рукописанію глаголицомъ, но *попремногу* іоште *Кѵріллицомъ*." — Што изъ Еѵангелія Ремешкотъ заключуе Копитаръ, то е сасвимъ безмѣстно и побія важность и осталымъ доказыма нѣговымъ; еръ е глагольска часть Ремешкогъ рукописа одъ Кѵріллске части на три и ½ столѣтія касніе писана (види: §. 6. I. части овога дѣла). — Ни съ Бугарскомъ азбукомъ ніе ништа доказао Копитаръ; еръ она азбука, кою Французки Фратрови Мауріни на XIII. скрижальки II. части свога дѣла „Neues Lehrgebäude der Diplomatik. Erfurt 1761. 4. (по Нѣмачкомъ преводу)" у XI. колумни подъ именомъ „Бугарске азбуке (abecenarium bulgaricum)" наводе, есть права суща глаголица. Они веле, да су ю извадили изъ едногъ Бугарско-глагольскогъ рукописа Кралѣвско-Парізке кньижнице, коегъ старина, по ньиномъ мнѣнію, найманѣ у VIII. или IX. столѣтіе спада. Но како да имъ рѣчи уважимо, кадъ насъ нису ни о самомъ садржаю реченогъ рукописа извѣстити знали, тымъ манѣ да су о старини таковога судити могли? Добровскій е исто потврђеніе Мауріна касательно вопросне назови-бугарске азбуке у дѣлу своме „Glagolitica (2. Ausg. Prag. 1845. S. 73.)" опровргао, къ чему мы іоште слѣдуюћу примѣтбу додаемо: како се може Копитаръ за оправданіе свога мнѣнія касателно глаголице позывати на оне Французке Фратрове, кадъ Французи до найновіи времена ни то знали нису, на комъ е езыку писано Славенско-Ремешко Еѵангеліе, кое е кодъ ньи, као едно између осталы при круницаню Кралѣва имъ употреблявaны украшая, у толикой цѣни и уваженію было?! Царъ Петаръ вел., као што смо на едномъ мѣсту већъ напоменули, одкрыо имъ е

првый, да є прва часть Еvангелія съ Кvріллски словы писана; а другу глагольску часть држали су учени Французи за Єрменско писмо! — Бононскій Псалтирь, писаный на измаку XII. стол., одъ 76. псалма морао є каковый Глаголита продужити, кои є оне три лініє съ глагольски словы умѣшао. — Што се по Кvріллскимъ споменицыма погдикоя глагольска слова налазе (као и у горепоменутымъ спом подъ ч. 5. и 6.), то ништа недоказуѥ; то се могло невниманіємъ Преписателя (Глаголита?) догодити. У истымъ рукописыма налазесе такође слова одъ сасвимъ неизвѣстногъ порекла. У глагольскимъ рукописыма зачетна слова єсу често изъ Латінске абецеде позаймлѣна. И Кvріллска се налазе тамо. Ова послѣдня виђаюсе и у староческимъ съ Латіницомъ писанымъ кньигама. *)

Ништа манѣ признати морамо, да є Копитаръ већу старину глаголице доказао, него што Добровскій мысли. Мы се засадъ у смотренію постанка глаголице држимо оногъ начела: Veritas in medio sita est. По томе дакле

§. 18.

О судбини глаголитическе кньижевности и западно-Славенскогъ богослуженія кодъ Хорвата и Далматинаца.

Поуздано рећи можемо, да се глаголитическа кньижевность започинѣ са заведеніємъ западно-Славенске Літургіє. Време пакъ, када є такова кодъ Хорвата и Далматинаца прво заведена, остаѥ неопредѣлѣно. Толико є само извѣстно, да є нова ова Славенска Літургія у слѣдству забранѣне восточно-Славенске постала: дакле између год. 1064, кадъ є ова послѣдньій путъ забранѣна и 1248, кадъ є она нова, съ букви-

*) П. Иванъ Прайсъ: Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft. II. Heft 1841. S. 62.

комъ написана на прошню Сеньскогъ Епіскопа (Episcopus Semensis) одъ Папе Іноценція IV. одобрена была. Папа у булли своіой на предреченогъ Сеньскогъ Епіскопа управлѣной између осталога овако говори: „Предана намъ твоя прошня садржавала є то, да у Славоніи има особито писмо, коє оне землѣ Клиріцы, говорећи, да су таково одъ св. Јеронvма добыли, при божественымъ службама употребляваю. Зато да бы се ньима уподобіо и обычаима землѣ, у коіой си Епіскопъ, подражавао, просіо си одъ насъ свободу, да богослуженіє съ казанымъ писмомъ одправляти можешъ. Мы дакле сматраюћи то, *да є говорЂ ствари а не стварь говору подложна*, теби прошену свободу, но у онымъ само странама, гди се обычаємъ предизложена обдржаваю, само ако се смысао збогъ разлике писма невређа, силомъ овога допуштамо.“ *) Незнасе, шта є управо Папу Іноценція IV. на то побудити могло, да одобри глагольску азбуку и употребленіє старославенскогъ єзыка при свештенослуженіяма: страхопочитаніє ли, коє є спрољу св. Јеронvма имао, или ревность къ Римской цркви, што се надати могло, да ће и восточногъ вѣроизповѣданія Славене крозъ то добыти, ако имъ поне употребленіє Славенскогъ єзыка при богослуженію остави. Ово є друго више него вѣроятно, єръ є истый Папа Русыма (у Црвеной Русіи) и само восточне обреде при Слав. богослуженію оставити хтео, кадъ бы се само ученію Римске цркве покорили. Тымъ се дакле пріє слѣдствомъ поднешене му

*) Porrecta nobis tua petitio continebat, quod in Slavonia est litera specialis, quam illius terrae clerici habere a B: Hieronymo asserentes, eam observant in divinis Officiis celebrandis. Unde ut illis efficiaris conformis, et terrae consvetudinem, in qua existis Episcopus, imiteris, celebrandi divina secundum dictam literam a Nobis suppliciter licentiam petisti. Nos igitur attendentes, quod sermo rei et non res sermoni est subjecta, licentiam tibi in illis dumtaxat partibus, ubi de consvetudine observantur praemissa, dummodo sententia ex ipsa varietate literae non laedatur, auctoritate praesentium concedimus postulatum. (Lib. 5. Ep. 753. apud Raynaldum in annalibus Eccles. ad annum 1248.)

прошнѣ одъ стране Сеньског Епіскопа, на одобреніе западно-Славенски обреда определити могло. Одъ овогъ се времена (одъ год. 1248.) западно-Славенско богослуженіе, кое е по свой прилицы прво у граду Сеню или на острову Рабу постануло, мало по мало све надалѣ по Хорватско-Далматинскимъ предѣлыма разпространявало. Тако Задарскій Архіепіскопъ Матеей Караманъ (+ 1771.) пише: „да е Славенскій езыкъ и у црквама Аквілейске діецезе обштый быо. Истина Аквілейскій Патріархъ Францъ Барбаро ніе томе пріятель быо, шта више израдіо е, те се год. 1596. на едномъ црковномъ Сабору заключило: да, ради избѣжанія погрѣшака у преводу, episcoporum Illyricorum diligentia sensim Breviarii romani usus cum missali item rom. et Rituali sacramentorum уведенъ буде *). Но у четверымъ діецезама Истріе задржанъ буде Славенскій езыкъ: н. пр. у діецези Паренцо у 19. Парохія; у діецези Полской у Берзецу, Мушеницы, Ловрани и т. д.: И Сеньской саборной цркви свештенодѣйствуесе Славенски. И Нинска е діецеза пуна Славенски црквій. Косми, Архіепіскопъ Сплѣтскій, на Сvноду одъ год. 1688. донео е заключеніе: „Cleri Illyrici instructio nobis maxime curae est, cum inter 36. Parochias foraneas hujusce dioecesis 8. tantum sint Latinorum, caeterae Illyricorum.“ У Польицы е Хрістіянскій законъ и подъ самымъ Турскимъ ярмомъ Іллvрско духовенство одржало. У Крку, где е Туждъ — Doge — Млѣтачкій право Патроната

*) Казуе Асеманъ изъ Карамановe рукописне разправе, како е год. 1596. Аквілейскій Патріархъ Францъ Барбаро на помѣстномъ Сабору о томъ радіо, да „кои Іллvрске области обытаваю Епіскопи, где е Славенскій Бревіаръ и Міссалъ у употребленію, о томъ настоявао, да такови одъ учены и благоговѣйны мужева, кои езыкъ онай знаду, прилѣжно прегледани и изправлѣни буду. Ништаманѣ пожелателно бы было, да се мало по мало употребленіе Римског Бревіара заедно съ Міссаломъ Римскимъ и Рітуаломъ тайны уведе.“ Но овой жельи Патріарха Аквілейског, по свѣдочби истогъ Ассемана, нити су Далматинцы, нити Римски Папе удовлетворили. (Види: Glagolita Clozianus etc. Vind. 1836. pag. XVII.)

имао, трошкомъ Дуждовымъ собственъ Moestro del Clero Illyrico установлѣнъ є. Задарска є діоцеза са Суфраганыма Рабскимъ, Осорскимъ и Крчкимъ — сва Славенска, изузимаюћи саборне и колегіялне цркве у градовыма Паго и Херзо. Стари рукописни по овымъ црквама и монастырыма, и у збирки Пропаганде налазећисе Бревіари и Міссали єсу одъ части изъ XIV. и XV. столѣтія, и имаю при 14. Февр. тако названа Officia на честь св. Кνрілла и Меѳодія.“ *) И сами су се Фратрови Римски, као Францышканери, Бенедіктінери захтеваню народа попуштаюћи, за глагольско-Славенску Літургію приправляли и успособствовавали. На корысть ове служило є и то обстоятелство, што су за Міссіонере по Босни, Србіи и Бугарской већиномъ Глаголите употреблявани были.

По изобрѣтенію Кньигопечатнѣ видимо већъ год. 1483. да се глагольскій Служебникъ (Missale Illyricum) на листу (безъ назначенія мѣста, гди є печатанъ, у Млѣткама или у Риму?) печатао. Ово є прва кньига, коя се у црковномъ или старославенскомъ єзыку печатала, съ 10. год. старія, него съ Кνрілски словы у Зети (у Херцеговини) печатаный Октоихъ Макарія Црногорскогъ Монаха. Друго є изданіє глагольско-Славенскогъ Міссала изашло трудомъ Фра Павла изъ Модруша de Min. Conv. у Млѣткама 1528. 4; треће у Рѣцы год. 1531. 4. трудомъ Модрушкогъ Епіскопа Сνмеона Кожичића (Cossicich), кои є и више подобны кньига печатати дао. Четврто (съ Бревіаромъ заєдно) такођe тамо год. 1537. (Jos. Izdency p. 472.) **); ово опетъ тамо год. 1545. (idem ibidem) и Бревіаръ трудомъ Ніколе Бросића (Brozich) у Млѣткама год. 1561. 8.

---

*) J. Chr. Engels Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Nebenländer. III. Thl. Halle 1801. 4. S. 461—462.

**) Енглъ (Gesch. d. Ung. Reichs III. 462. Halae 1801) и Добровскій (Inst. lingvae slav. Dial. vet. in praef. XXXVII. Vind. 1822.) неспоминю изданіє 1537. и 1545.

Но ни сва ова толика Славенски Миссала издани сущу іоште веђу потребу неизадоволѣ. Наскоро Міссала нестане, а нови небуду печатани. Престати е дакле имало Славенско богослуженіе кодъ Глаголита, и на овога мѣсто Латінско ступити. Но другоячіе е судіо народъ, немогавши ни за кою цѣну прегорети преимуђство богослуженія у своме єзыку. У слѣдству тога са свію страна Іллvріка, гди е годъ западно-Славенско свештенослуженіе у обычаю было, стигну предъ Цара Фердінанда II. найтопліе прошнѣ, да онъ своимъ свеможнымъ Царскимъ утицанѣмъ кодъ Папе Урбана VIII. (1623—1644.) изданіе Міссала Славенски изходатайствовати свемилостиво благоизволи. Ово Царъ и учини. Нікола Антонеллъ у св. „Dissertatio super nova edit. Missalis Illyrici seu Slavonici“ говори између осталога: „Фердінандъ (као што казуе Інголъ, кои е быо у ону доба Тайникъ св. Скупштине о разпространенію вѣре) различитымъ областій Іллvріка, у коима се свештенослуженія по Латінскимъ обредыма, но єзыкомъ Славенскимъ одправляю, прошняма побуђенъ, посредствовао е кодъ Римскогъ Папе, да Міссале Славенске печата: ербо е народъ, кадъ одъ свои Свештеника, збогъ недостатка Міссала, службу Божію слушати ніе могао, почео иђи у Шізматіческе (т. е. наше Србске) цркве, у коима се по Грчкимъ обредыма алʼ єзыкомъ Славонскимъ свештенодѣйствуе. Одкудъ велико зло спасенію душа нанешено буде, еръ су Каѳоліцы не само съ Еретіцыма заедно службу Божію слушали, него шта више многи и у заблуде Шізматіческе (т. е. на нашъ законъ) прелазили.“ *)

*) Ferdinandus II. (ut narrat Ingolus, qui erat eo tempore s. congregationis de propaganda fide secretarius) diversis provinciarum Illyrici, in quibus divina Officia ritu latino sed lingva Illyrica celebrantur, supplicationibus motus, flagitavit a Romano Pontifice, ut Missalia Illyrica imprimi curaret: quoniam populi, cum a suis sacerdotibus, Missalibus deficientibus, Missam audire nequirent, ibant ad Schismaticorum Ecclesias, qui Graeco ritu, lingva autem Illyrica, sacra faciebant, unde grave animarum saluti detrimentum afferebatur; nam Catholici non solum cum haereticis in divinis communicabant, sed insuper plurimi ad Schismaticorum errores transibant. (Види: Asseman. Kal. Th. IV. pag. 432.)

И доиста Фердінандово посредствованѣ небуде безуспѣшно. Пропаганда садъ наименуе Фратра Рафаила Леваковића Хорвата за Исправителя и Обновителя Славенски црквены кньига. И тако настояванѣмъ овога изыђе Міссалъ на светъ год. 1631. (И ово е по моме знаню шесто изданіе глагольско-Славенскогъ Міссала) На три годинѣ касніе добые Леваковићъ одъ Босанскогъ Епіскопа Јов. Томка Мрнявића онай одъ Клиріка Ніколе Рабскогъ (Арбейскогъ) год. 1222. писаный Псалтирь, изъ коегъ увиди, да у нѣговомъ Міссалу много просты народны рѣчій и израза има; о томе га іоштъ већма увѣри Хелмскій (Малорускій) Епіскопъ Меѳодій Терлецкій, съ коимъ е у тешнѣмъ одношенію стаяо. И тако год. 1648. изда Леваковићъ гореименованый Міссалъ свой, и те исте годинѣ и Бревіаръ на чистіемъ — по Малорускимъ црквенымъ кньигама поправлѣномъ — Славенскомъ езыку. Год. 1688. буде овай поправлѣный Бревіаръ подъ надгледанѣмъ Аббата Јос. Пастрића Сплѣћанина († 1708.) препечатанъ. Год. 1706. изыђе и Міссала Леваковићевогъ друго изданіе.

После Леваковића о глаголитско-Славенской кньижевности особито е заслужанъ Вінценцій Змаевићъ Архіепіскопъ Задарскій. Онъ е цѣніо и простонародный и кньижевный Славенскій езыкъ, свакій по своіой важности. Тако читамо, да е чешће похвальивао новіе Дубровачке Списателѣ: уподоблявао Јована Гундулића у погледу величествености стіхова Віргілію, Юнія Палмотића у лакости Овідію, Ігнята Гіоргіевића у обзыру выспрености мыслій Хорацію. Но нѣманѣ ревновао е Змаевићъ и покрай старославенскогъ езыка. Онъ е основао Славенскій Семінаріумъ у Задру, у комъ су Клиріцы Римски старославенскій езыкъ учили, и тако се за будуће Славенске Свештенике изображавали. Одъ нѣга ради изученя чистіегъ Славенскогъ езыка, са знанѣмъ Римске Пропаганде год. 1732. у Москву одправлѣнъ буде Матѳей Караманъ, онда бывшій Сплѣтскій Свештеникъ, потомъ о Глаголитики многозаслуженый. Караманъ по повратку своимъ изъ Русіе примлѣнъ буде у коллегіумъ

Урбановъ, гди се данъ-ноћъ о поправляню глагольско-Славенскогъ Міссала бавіо. Поправлянѣ ово состоялосе у приближиваню къ нашимъ црквенымъ кньигама, уколико є годъ Вулгата допуштала. Вѣрногъ и дѣлателногъ спомогача у томе послу имао є Караманъ извѣстногъ Мат. Совића Архідіякона. Тако поправлѣнъ Міссалъ у Риму год. 1741. угледа светъ. Ревізори овогъ Міссала были су: она два єданъ другомъ послѣдовавша Генерал-Прокуратора Русински (Рутенски) Калуђера, Максіміліанъ Завадскій, Конзулторъ области Антванске, и Цесарео Хебновскій Онуфійскій Архімандрітъ; далѣ Іноценцій Пѣховицъ Архімандрітъ Минскій и Сілвестеръ Рудницкій Епіскопъ Лучкій. Слѣдуюће год. (1742.) Мѣс. Септ. у єдной частной скупштини Пропаганде подъ председанієм Папе Бенедікта XIV. заключено буде, да се каѳедра старославенскогъ єзыка при Урбановомъ коллегіуму подигне и цѣла Вівлія за опредѣленіє ове каѳедре преведе. Каѳедра та повѣрена буде горепоменутомъ Архідіякону Мат. Совићу, кои потомъ Смотрійскову Славенску Грамматіку за потребу свои Хорватско-Далматински снародника на Латінскій єзыкъ преведе, приложивши покрай превода свога на другой страни и Славенскій текстъ самогъ Смотрійскогъ са Кѵріллски писмены. Особито му є важанъ предговоръ, у комъ изчислява себи позната Кѵріллска и глагольска рукописна и печатана (на старослав. и простонародномъ єзыку списана) дѣла. Добровскій є ову Совићеву Грамматіку у Любляни имао при руку. Она є у рукопису преживила Преводителя свогъ († 1774.), и іоште ни данасъ ніє света угледала.

Караманъ за награду свои трудова буде на выша достойнства подигнутъ; напослѣдакъ год. 1745. постане Архіепіскопомъ у Задру, гди є у свомъ люблѣномъ Семінаріуму за старослав. црковный єзыкъ и овога разпространеніє свойски старатисе могао. Средствомъ Славенскогъ у Риму 1753. съ Кѵріллски и глагольски словы печатаногъ Букваря изясніо є Караманъ глаголитическу азбуку, попунѣну одъ Леваковића и нѣга са-

могъ. Они сырѣчь, ненашавши у буквицы толико слова, колико у Кѵрілловой азбуки, недостаюће гласове помоћу извѣстны на сродна писмена метнуты знакова надокнаде. *) Ово бы крплѣнѣ манѣ нуждно было, да су имъ познати были у предидућемъ §. изчислѣни споменицы старіе кньижевности глагольске; єръ у овыма налазесе писмени знакови, кои у пре-Леваковићево-Карамановой буквицы оскудѣваю, а одъ кои су нѣкои и у истой одъ Леваковића и Карамана попуняваной буквицы могли задржани быти. Караманъ є нашъ црковный єзыкъ сматрао као матерь свію данасъ обстоєћи Славенски нарѣчія, као Србскогъ, Бугарскогъ, Рускогъ, Польскогъ, Ческогъ и т. д. И зато є говоріо, да бы валяло да таковый не само кодъ глагольски Югославена єзыкомъ цркве остане, него сувише да бы ради єдинства особито пожелателно было, кадъ бы и кодъ свію осталы Римокаѳолічески Славена обштымъ цркве єзыкомъ постао. И тако бы старослав. єзыкъ обштъ быо свима обоєгъ обреда Славеныма одъ самогъ Ядранскогъ па до Леденогъ мора. Караманъ є найвећегъ противника свои мнѣнія у Дубровачкомъ Свештенику Стѣпану Роси познао. Овай, претераный пріятель простонародногъ єзыка, потврђивао є то, да правый старослав. єзыкъ у Дубровачко-Босанскомъ нарѣчію живи, и да є садъ речено нарѣчіє по Микальи и Дела Бели найлѣпше изменђу свію други Славенски нарѣчія; далѣ, да є св. Кѵріллъ изъ Славенско-Тракійско-Грчкогъ єзыка єданъ особитый скрпіо, у комъ Слово Божіє да проповѣда, и зато старослав. єзыкѣ Кѵрілловымъ єзыкомъ называ и т. д. Напротивъ тога Караманъ є доказывао: да се Слав. єзыкъ ни у полуіталіянскомъ Дубровнику, ни у истой послѣдователно одъ тако многобройны Главара владаной Босни ніє у старой своіой чистини сачувати могао; и да є св. Кѵріллъ не новъ какавъ єзыкъ, но за већъ суштествуюћій старослав. само нова писмена произнашао.

Римляни су овай нашъ црквенослав. єзыкъ Сла-

*) Види на прилюженой табліцы писмене знаке глаголице у касніє доба попуняване.

вонскимъ или Србскимъ *кньижевнымъ* (dialectus Slavonica или dialectus illyrica literalis), а народню нарѣчіе — Србскимъ *простымъ* езыкомъ (illyrica vulgaris) називали. Савршено знанѣ првогъ было е по заключенію (сар. 24. §. 12.) Сплѣтскогъ године 1688. држаногъ Сунода едино условіе, подъ коимъ е тко за Глаголиту т. е. Слав. Свештеника могао рукоположенъ быти. Поменуто саборно заключеніе овако гласи: Ut sacerdotes Illyricum literale, quo Missale et Breviarium conscripta sunt, perfecte calleant, alioquin sciant, se ad ordines non promovendos: cum apud Illyricos eadem sit ratio Illyrici idiomatis literalis, quae apud nostros (Italos) Latini," т. е. „Нека Свештеницы Србскій кньижевный езыкъ, коимъ су Міссалъ и Бревіаръ списани, савршено знаду, другчіе некъ буду увѣрени, да у чинове произведени быти неће: еръ е Іллурыма Іллурскій кньижевный езыкъ то исто, што нашима (Італіяныма) Латінскій." Ради наставленія Славенски Клиріка у овомъ Србскомъ или Іллурскомъ езыку основао е био и Епіскопъ Качићъ еданъ Семінаріумъ у Омишу; но кои е, као и онай горепоменутый у Задру, одъ недостойны наслѣдника већъ оддавна укинутъ.

Тко жели обширніе упознатисе съ производыма глагольске кньигопечатнѣ, тога упућуемо на слѣдуюћа дѣла: „Dobrowsky's Glagolitica S. 8; Danice Ilirske broj 12. 1841. str. 47.; Черткова описаніе войны великаго Князя Святослава Игоревича противъ Болгаръ и Грековъ въ 967—971. годахъ и пр. Москва 1843. 4. стр. 115—116., гди се изчисляваю различите на Славенскомъ и простонародномъ езыку списане у Сеню, Рѣцы, Тубінгу, Риму, и Млѣткама печатане кньиге.

§. 19.

Станѣ Глаголитике у наше доба.

Глаголитическа кньижевность данасъ у тако очаятелномъ станю налазисе, да о будућности нѣной сля-

бу имамо надежду. Ню є політіка Римскогъ престола нѣкадъ на ноге подигла, но мал' да іой нече скорымъ та иста и главе дођи. Глагольске кньигопечатнѣ данасъ нема нигди, осимъ у Риму при Пропаганди; но ни у овой се више непечата. Одовудъ на Далматинскимъ островыма кньиге іоште и данасъ преписуюсе, као што се радило пре изобрѣтенія кньигопечатнѣ. Почиње и Куріллска азбука преобладавати; єръ се Літургіческе кньиге іоштъ и садъ изъ Русіє добављаю. *) Тако се види, говори Копитаръ на доленаведеномъ мѣсту, да ће глагольска азбука, као кодъ Нѣмаца тако названа Нѣмачка, а кодъ Чеха *Швабахска* напослѣдакъ сасвимъ престати. И Латінска се азбука намѣсто глагольске заводи; да на многи мѣсти и Літургія не изъ глагольице, него изъ Латінски рукописа читасе. И ово бы све іоште кое како было, када бы одъ Латінски ревнителя Славенска Літургія на миру остала. У обадва Ложина, великомъ и маломъ, жаліосе народъ год. 1817. но Осорскогъ, съ нѣколико година пређе упокоєногъ Епіскопа Р . . . ., што є Славенску Літургію укинуо, и на мѣсто ове Латінску увео. До тога у саюженымъ дієцезама Модрушкой и Сеньской іоште ніє дошло. Све што се при Літургіи пои и велегласно чита, то се Славенскомъ народу Славенски пои и чита, и само оне молитве, кое Свештеникъ у себи чита, може како оће, Славенски или Латінски читати. Сузе су ми потекле одъ радости, говори єданъ крозъ Іллурію путовавшій Славенъ, кадъ є год. 1817. Свештеникъ Радожай, коєгъ други нѣгови коллеге Аугустіномъ Хорватскимъ называю, у Тогуню, нѣколико сатій одъ Огулина, при божественой служби свое духовно стадо са лѣпымъ поздравомъ: *Господинъ съ Вами*, поздравіо, и кадъ му є савъ сабраный народъ, а не єдна само особа: *и со духомъ твоимъ*, одговоріо. Терціярски Монастыри реда

---

*) B. Kopitars Grammatik der Slawischen Sprache in Krain. Kärnten und Steyermark. Laibach 1808. 8. S. XXIV. — Asseman Kal. 1. Romae 1755. 4. pag. 111.

Францышканског, као особити сохранительи ове народне Літургіє заслужую у пуной мѣри благодарно признаніє.

ОДДѢЛЕНІЄ III.

О КVРІЛЛСКОМЪ КЊИЖЕСТВУ РИМОКАѲОЛІЧЕСКИ ЮГОСЛАВЕНА.

§. 20.

О тако названой Босанской азбуки, и о прочимъ родовма Кvріллскогъ писма у Урахско — Тубінгской, Римской и Трнавской књигопечатњи употребляванымъ.

Пре произналазка књигопечатнѣ была су два рода рукописа, єданъ за свакидашню потребу, кои се звао скоропись (или рукописъ), а другій за књиге и остала важнія дѣла, кои се називао краснописъ. *) Овай последный, одъ првогъ много разговетніи и оку пріятніи, прешао є потомъ у књигопечатню. Кодъ Римокаѳолически, съ Кvріллскимъ словма служећисе Югославена XVI. столѣтія нѣкои одъ Млѣтачки Тvпографа у печатню сведу и скоропись т. є. рукописный почеркъ старе Кvріллице, каквый є Вілхелмъ Постеллъ у своме „Lin-

*) Данасъ рѣчи „краснописъ“ и „скоропись“ сасвимъ друго значенѣ имаю. Краснописъ є само свакидашнѣ рукописанѣ по правилама искуства. А скоропись називасе особито художество оны, кои посредствомъ извѣстны уречены скратителни знакова пишу тако брзо, као што други говоре.

gnarum XII. Characteribus differentium alphabetum. Paris. 1538. 4." првый преко печатнѣ обзнаніо, и Ѳесей Амвросій слѣдуюћe године обширніє описао. Съ овымъ родомъ Кvріллицe, кои нѣшто мало одъ красноописа т. є. одъ старе форме Кvріллски писмена одступа, печатана є веħа часть Римокаѳоліческих молитвены и други духовны на Босанскомъ нарѣчію списаны кньига; и зато се истый родъ Кvріллицe обично: „*Босанскомъ азбукомъ*," премда несвойствено, называ. Тако неназыва га добро ни Копитаръ: „Босанско-или Хорватско-Кvрілловомъ азбукомъ," єръ су таковый сви Србльи єднако употреблявали, ако и нису сви, него само они Римокаѳоліческе вѣре у Босни, кньиге съ ньиме печатали. Шафарикъ вели, да є найстаріє трагове таковога (добро га называ: serbische Kurrentschrift) у Србскимъ рукописыма изъ друге половине XIV. столѣтія налазіо *); я самь га и печатана примѣчавао по Србуляма у надписыма одъ іконица, као што су н. пр. у Минею Воєводе Божидара Вуковића, у Млѣткама год. 1538. печатаномъ, у надписыма св. Петке, св. Стефана Краля Дечанскогъ, св. І. Златоуста слѣдуюћа писмена: *а*, *т*, *г*, и пр. По овоме дакле у рѣчи стоєћій родъ Кvріллицe свойствеміє може се назвати „*рукописномъ*" или „*Србскограђанскомъ* азбукомъ," судеħи сирѣчь по обштемъ употребленію нѣговомъ у скоро — и рукописыма, и по нѣкой му наличности на Руску грађанску азбуку. **) А называсе Србскомъ (и не Босан-

*) Anzeige-Blatt für Wissenschaft und Kunst Nro. XLVIII. Bd. 1829. S. 27—28.

**) Соларићъ у свомъ кньижескомъ Поминаку о овомъ Србскомъ почерку на стр. 31. примѣчава: „Сасвимъ тымь све скупа не представля оку немиловидно писмо; нечто клонећеcce и наличествуюħе (Руско —) гражданскомъ." Шта више Г. Тиролъ потврђуе, да є овай Србскій почеркъ и Петру вел. год. 1704. поводъ дао, те є садашню Руску или грађанску азбуку поправіо, и завео (види І. ч. С. Лѣт. 1841.). У томе Г. Тиролу и Праволюбъ (Г. Иванъ Мажуранићъ) у 45. ч. Данице Іллvрске одъ год. 1841. за право дає, осимъ тога примѣчаваюħи: „da gosp. Šafarik, kada je svoju Istoriu slavenskih je-

ском) граћанском азбуком и тым праведніе, што га и сами съ ньиме у печатаню кньига служившисе Римске вѣре Бошняцы тако, т. є. *„Сарпскиеми слови“* именую. Босанском су га азбуком прозвали Писательи по свой прилицы одтудъ, што су у той неправой мысли были: да є онъ у употребленію быо само кодъ Римокаѳолічески Срба у Босни, а нарочито у печатаню црквеномолитвены кньига, као што є мысліо и Г. Н. Ивановићъ Надеждинъ, ученый Русъ. *)

Ову Босанску или болѣ реħи Србскограђанску азбуку напечатану налазимо на краю Дивковићевы бесѣда сврху Еванђ. у слѣдуюћемъ реду: а, б, в, г, д, е, ж, ѕ, з, і, и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ꙋ, ѳ, х, ѿ, ф, ц, ч, ћ, ш, щ, ѣ, ꙗ. Значенѣ броя у овой азбуки есть оно исто, кое и у старославенской, осимъ што ч, (а не ꙁ.) = 60, ц (а не ч) = 90, ѣ (а не само ф)=500, ѿ (а не ѱ)=700, **) щ (по глагольскомъ начину) = 800. и. т.д.

Одъ старе форме Кvріллскога писма одступаю нѣшто мало и она слова, съ коима су Хорватски преводи Антонія Далматинца, и Стѣпана Истріянца у Тубінгу (у Кралѣвини Віртембергской) год. 1561, 1562, и 1563. печатани. Ова Тыбінгска Кvріллска слова сасвимъ сходствую са словма, съ коима су печатане XVI. стол. наше црковне кньиге у Вилни. ***)

Адамъ Бохоричъ Краняцъ, на првой страни дѣла свога: „Arcticae horulae succisivae de Latino-Carniolana Literatura ad Latinae linguae analogiam accomodata etc. Witebergae anno MDLXXXIIII.“ наводи Кvріллску азбуку по почерку у

---

zikah pisao, nije još od takovih (са Србски словы печатаны) knjigah ništa čuo bio, ter tako niti o njih govoriti mogao, paće mislio je on (Gesch. d. Slaw. Spr. S. 262.) da je Posilović Divković i. t. d. latinskimi slovi pisao.“

*) Писмо къ Издателѣмъ у ч. 77—78. Сѣверне Пчеле одъ год. 1842. печатано и у изванредномъ додатку къ Србскимъ (Београдскимъ) Новинама съ придаткомъ малогъ Коментара одъ стране Г. Тирола те исте год. препечатано.

**) Ч и ѿ имаю то исто значенѣ броя и у Загуревићевомъ Псалтиру 1638.

***) Види: Палеографическіе Снимки Шрифтовъ съ XV. вѣка по XVIII. принадлежащіе къ обстоятелному описанію старопечатныхъ книгъ Славянскихъ, и Россійскихъ,хранящихся въ біблiотекѣ Графа Ѳедора Андреевича Толстова число 7. и 8.

Тубінгской кньигопечатньи употреблявано̂мъ у слѣдуюћемъ реду: а, б, в, г, д, е, ж, ѕ, з, ж, (иже) и (і), ѳ, I (іота), к, л, м, н, ѯ, о, п, (ϟ σκόπητα) р, с, т, ȣ, ф, х, ѱ, ѿ, щ, ц, ч, ш, ь, ѣ, ꙗ, ѥ, ю. Значенѣ броя едно е исто, кое и у Србско-грађанской азбуки, осимъ што овде ѯ=60, и скопита*)=90, ц=900, ч=1000. Прво е по старо-Кvріллскомъ, а послѣдня два по глагольскомъ начину. За писме ь вели Бохоричъ: „Nihil per se significat, nisi quod in fine dictionum in consonantes exeuntium, tum etiam, quoties durius coeunt consonantes, interponitur.“ Писме ю узима за: „jo“, а за израженіе гласа „ju“ поставля глагольско ю съ говорећи: „In currente cyrillica scriptura hujus usus existit.“ Бохоричево назови-и же и и скопита поставлѣно е у присаюженой табліцы на краю Србско-грађанске и глагольске азбуке (прво и друго писме, а оно е треће тамо = ч.).

Одъ форме овы у Тубінгской кньигопечатньи употреблявани слова у нечемъ одступаю (но врло мало) и слова изъ Римске, и Трнавске кньигопечатнѣ.

Трнавска печатня касніе пренешена буде у Будимъ, гди су и многе Србске (наше) кньиге съ оны исты словы печатане быле.

§. 21.

Споменицы Кvріллске кньижевности Хорвата, Истріянаца, Далматинаца, Бошняка, Славонаца, Бунѣваца и пр.

Обште познато е, да су Римокаѳоліческіи Югославени тако исто, као и мы, Кvріллску азбуку свагда, одъ найстаріи па до найновіи времена, непресѣчно употреблявали. Мы ћемо у течаю овогъ §. лѣтословнымъ редомъ навести нама познате како рукописне, тако и печатане споменике Кvріллскогъ имъ кньижества.

---

*) У Загуревићевомъ Псалтиру одъ год. 1638. има нѣко подобно писме (слово малешко), кое тако исто брои: 90.

a.) Рукописни споменицы.

Ове ћемо почети одъ самогъ XIII. столѣтія, кадъ є Кvріллица кодъ Римокаѳолічески Югославена съ тако названомъ Јеронvмовомъ азбукомъ или буквицомъ царство дѣлити почела.

XIII. Столѣтіє.

Изъ овогъ столѣтія саобштавамъ Србски споменицы *) више писменна одъ Римокаѳолічески Югославена произходећи. Тако

1.) *Съ Кvріллски словы* написана є она присега пріятельства и вѣрности, кою є Римско-Дубровачкій Кнезъ Јоаннъ Дандулъ (1236—1238.) съ Болярыма и са своимъ обштиномъ Србскоме Кралю Владиславу положіо.

2.) Овамо спада и оно потврђеніє стары одношенія између Жупана Радослава и Дубровачке обштипе год. 1254. Мая 22. учинѣно и одъ 12. Дубровачки Властела подписано. — Подлиницы одъ овы писменна све до ономадне хранили су се у Дубровачкой Архіви, одкудъ потомъ у Бечъ пренешени буду, гди се и данасъ налазе.

XIV. Столѣтіє.

3.) Овде є вредно напоменути у Босанско-Римскомъ Монастыру Фойницы хранѣно: „*Родословие Босанскога алити Илиричкога владаниа*“, кое є год. 1340. „*поставѣлено по Станиславу Рубчићу Попу*“, а на славу: „*Стипана цара Сарбѣлена и Бошнѣнака.* Овай *Царъ Стипанъ* быо є Силный Душанъ, владавшій

*) Србски споменицы или старе рисовулѣ, діпломе, повелѣ и пр. собрани трудомъ П. К. Тврковића. у Београду 1840. 8.

одъ год. 1334—1357. У овомъ многоважномъ родословію садржаваюсе грбови првы Босански и Србійски породица, кои одъ Г. Дра млађегъ Шафарика цѣли сходніє снимлѣни, желили бы, да што скоріє светъ угледаю.

4.) Имао самь при руку кодъ Г. Дра Людевита Гая у Загребу єдну Босанску, животъ Александра великогъ садржавајућу кньигу, коє старина, по мнѣнію Г. старієгъ Шафарика, спада па край овогъ столѣтія.

5.) Има и у Срб. Спом. више записа, коє бы овде навести могли, као: оно Вуку Бранковићу (изданцы) одъ стране Дубровчана около год. 1387. касателно поклада учинѣно обѣћанѣ и пр. и пр.

XV. Столѣтіє,

Тако исто има у Србскимъ Спом. и изъ овогъ столѣтія више паметидостойны записа, као што є н. пр.

6.) Онай Хервоє, Дуке Сплѣтскогъ (Ducis Spalatensis) и Намѣстника Kралѣвине Унгарске (Vicarius Regni Hungariae) съ обштиномъ Дубровачкомъ на пропасть Краля Остоє Јан. 5. год. 1404. заключеный савюзъ и пр.

7.) Добровскій (Institutiones linguae slavicae dial. vet. praef. XIII.) напоминѣ: Kvріллску кньигу год. 1406. писану и предреченомъ Хервои посвећену, дѣянія и посланія у себи садржавајућу, кою є Фаччіолатъ (Facciolatus) Папи Бенедікту XIV. поднео.

8.) Овамо спада и *Kvріллскій надгробный написъ* Босанске Кральице Каөаріне, у Риму 25. Окт. 1478. преминувше, и у цркви „arae coeli“ предъ великимъ олтаромъ саранѣне бывше. Написъ тай купно съ описаніємъ гроба, образомъ покойне Кральице и съ грбовы саобштава Продужитель Ціакониове Історіє о Кардіналыма; саобштава такође и Ассеманъ (Kal. Eccl. Tom. V. p. I. pag. 78.), Катанчићъ (Commentatio de Istro pag. 279.) и пр., по коима самь и я у саставку моме: „Разореніє Босанскогъ Kралѣвства (у ч. 21. С. Н. Листа год. 1844. на стр. 163.)“ таковый навео.

9.) Г. Юкићъ у своимъ Босанскимъ древностыма (С. Н. Листъ 1842.) напоминѣ: *Кvріллску*, у Римско-Босанскомъ Манастыру Сутиской хранѣну *кньижицу*, кою є Петаръ Омућевићъ, Римокаѳолікъ, год. 1482. написао. Напоминѣ далѣ.

XVI. Столѣтіє.

10.) *Писменно продав* Петра Ивановића, коє є на овога молбу 15. Марта 1532. съ *Кvріллски словы* написао Фратеръ Гргуръ Думнянинъ, и у коємъ су се четыри Фратра, као свѣдоцы, такође *Србски* подписали.

11.) У Сутиской, по свѣдочби истогъ домородца, налазесе два образа на платну у найвећемъ формату вѣшто сликована, одъ кои єданъ стои на поду высећій о зыду *съ Кvріллскимъ надписомъ* одъ Иждивителя Стѣпана Драгойловића год. 1592. Юл. 2., а другій стои

XVII. Столѣтіє.

12.) У храму на олтару Богородице такође *съ Кvріллскимъ надписомъ* одъ истогъ Драгойловића год. 1621. Авг. 10.

13.) У кньижницы Попечительства Просвѣштенія у Србіи имао самь при руку одъ Г. Милоша Поповића, Учредника Правитель. Новина, вѣрно преписаный *Кvріллскій листъ* Фра Марка Василѣвчанића, Міністра Провінціє, коимъ Андрію Ловреновића Ћурчибашу именує: *„прокȣратором царкве свеıога Ивана и све жȣпе Майданске с синовми и сеим послидћним привога колина.“* Писано є писмо ово у Фойницы 12. Юл. год. 1636.

14.) *Кvріллскій*, у Ватіканской кньижницы хранѣный *преписъ* Палмотићеве Хрістіяде, печатане у Риму год. 1670.

XVIII. Столѣтіє.

15.) На єдномъ листу одъ моє кньиге: „Наȣк карстиански — — Фра Матиа Дивковића 1611.“ налази-

се *Кгрылскій записъ* одъ *„Антѵна Ианковића из Пожара* Anno Domini 1701.“

16.) Г. Ігн. Ал. Брлићъ казуе (у своіой Югослав. Грамматіки), да е год. 1830. у кньижницы Нашичкогъ Монастыра св. Францышка (у средъ Славопіе) све *Монастырске рачуне* до год. 1721. съ *Кгрілски писмены* вођене видіо. Отацъ Гвардіянъ ій е подписывао. Одъ истогъ времена, вели,

17.) Налазисе у Нашица и нѣколико *съ Кгрілски словы* написаны проповѣдій.

Я, посѣтивши прошле године оваЙ истый Монастырь, одъ свега тога у бібліоѳеки Монастырской ничега нисамь нашао; шта више, отацъ Гвардіянъ е одъ мене привнутъ чуо, да су они у своіой бібліоѳеки тако што кадъ и имали. Оле нехатости и равнодушія прама споменицыма духовне дѣлателности свога народа! Валяда е рече, то съ прочимъ стварма у Будимъ у Архіву Провінціе пренешено. А да су писмене достопаметности тамо доиста пренашане быле, то самь потомъ и одъ Илочкогъ, Пожежкогъ, Церничкогъ и пр. Гвардіяна разумѣо.

18.) По казываню Отца А. Філіпповића, бывшегъ Илочкогъ а садъ Вуковарскогъ Гвардіяна, у Нашичкомъ су Монастыру іоште у почетку XVII. столѣтія и крштене кньиге съ *Кгрілски словы* вођене. Тако су,

19.) По казываню истогъ Отца Гвардіяна, и у Илочкомъ Римскомъ Монастыру крштене кньиге све до реченогъ времена такође *съ Кгрілліцомъ* писане быле. Ове се тамо и до данасъ у цѣлости налазе.

20.) Овамо напослѣдакъ спада и оно рукописно у кньижницы Римске Пропаганде хранѣно дѣло: „Annales ecclesiastici (Лѣтописи црковни),“ кое е Антіварско-Діоклейскій Римске вѣре Архіепіскопъ, Андрія Змаевићъ, одъ почетка света па до свои времена на Латінскомъ и Далматинскомъ езыку списао, ове послѣднѣ *съ Кгрілски писмены.*

б) *Печатани споменицы.*

Художество кньигопечатаня водисе у Европи одъ год. 1428., а у своимъ савршенству одъ год. 1457. Познато е, да смо мы Србльи XV. столѣтія, у кое изо-

брѣтеніє книгопечатнѣ спада, овакову єдну веħъ притежавали. И Глаголите су имали овогъ столѣтія свою кньигопечатню. А єсу ли и Римокаѳолічески съ Кvріллицомъ служеħисе Югославени веħъ самогъ овогъ столѣтія кньиге своє печатали, ово є пытанѣ, на коє дотле, докъ се противно непокаже, одрицателно одговарамо.

XVI. Столѣтіє.

Овогъ є столѣтія, као што ħемо видити, найвише Кvріллски кньига изашло изъ печатнѣ одъ Прімуса Трубера (Крайнца) у Тыбінгу заведене и подъ покровительствомъ Барона Јоанна Унгнада стаявше.

21.) Покушенія Кvріллскогъ писма у 300. изтисака у Ураху год. 1561.

22.) На истомъ мѣсту исте године у 2000. изтисака напечатанъ є *Букварђ* (Abc-darium) и *Катехісмусђ*, састоєħійсе изъ 11. листова у 8-ни.

23.) „*Катехісмусђ*. Єдна малахна книга, у кои єсу велепотрибни и користни науци и артікули праве карсħанске вере, съ краткимъ истумаченемъ за младе и припросте люди. И та права вера одъ божјега стана или быħа у светой троици, одъ светога Атанажіа сложена, тере єдна липа предика одъ крипости и плода праве карсħанске вере, крозъ Антона Далматина и Стипана Истріана, садъ найпрво изъ многихъ єзыкъ Харвацки истумачена. Штампано у Тибинги годище по Исукрстовомъ роиству 1561." — Ова є кньига у 2000. изтисака печатана и састои изъ 7. мочала и 3. листа у 8-ни. Посвеħена є Цару Максіміліану. После посвете (3. стр.) подписане одъ Трубера Крайнца, долази предговоръ Подуватника' на Читателѣ (на стр. 4.): „Онимъ кои ове книжице чтати буду, предговоръ: Предраги и добри Крсħани, нека да знате, да ове книжице сада одъ насъ внови изъ многихъ языкѣ у Хрвацки тумачене, єсу єдне старе книжице, одъ самихъ Апустоловъ, и првихъ Крсħанъ и т. д." Подписани су: „Примушъ Крапацъ, Антонъ Далматинъ,

Стипанъ Истріанъ.“ *) Цѣла кньига састои изъ 34. главе, одъ кое сваке садржай наведенъ е съ края (in margine) на Латінскомъ езыку. Послѣдня глава садржи: „Primi Truberi sermo de fide Croatice redditus.“

24.) „Едни кратки разумни науци найпотребнеи и пруднеи артікули или дели старе праве вере крсћанске и. т. д. У. Тибинги 1562.“ Ова е кньига у 1000. изтисака печатана и састои изъ 39. мочала и 1. листа у 4-ни. Посвећена е Кралю Максіміліану. Предговоръ къ Читательима подписанъ е одъ Антона Далматина и Стѣпана Истріана.

25.) „Артікули или дели праве старе крсћанске вере изъ светога писма редомъ поставлени на кратко разумно сложени и стумачени — — — сада вновѣ изъ Латінскога, Немшкога и Крайнскога языка ва Харвацки верно стлмачени. По Антону Далматину и Стипану Истріану. У Тубинги 1562.“ — Кньига е у 1000. изтисака печатана. Нѣмачкій предговоръ къ Філіппу Ландграфу Хесенскомъ, датіранъ е: У Ураху 20. Окт. 1562.

26.) „Први дѣлъ новога тестамента, ва томъ су вси четири Евангелисти и Апостолска Дяня (Дѣянія), изъ мнозихъ языковъ въ садашни ощени и разумни Хрватски языкъ, по Антону Далматину и Истріану, спомощу другихъ братовъ, верно стлмачени, и съ *Цирулицкими словы* найпрво сада штампани. Въ Тубинги 1563.“ **) — Ова е кньига у 1000. изтисака печатана и састои изъ 11. мочала и 1. листа у 4-ни.

---

*) У глагольскомъ Катехісмусу одъ год. 1561. моли Консулъ (Стѣпанъ Истріянацъ) свое земляке: „Ако е у нѣмъ ко поманканѣ у тлмаченю, у бесидахъ или у словѣхъ, въ ортографіи, то исто намъ скоро дайте у прави любави на знанѣ. Хощемо те исте за напрво у другихъ поправити. Зашто за овими книжицами (ако боде Богъ хотилъ) хощемо Нови Тестаментъ съ глаголскими и Цирулскими словими штампати.“

**) У кньиги: „Први делъ Нов. Тестамента“ у Тубінгу год. 1562. съ глагольски словы печатаной говори Антонъ Далматинъ и Стипанъ Истріанъ: „— — — и друге добре кньиге, кое су Цирулицу штампане, изъ кихъ се хощете све потрибне Артікуле вере научити, хощете (добри Крсћани) скоре имѣти — — —.“

27.) „Други дѣлъ новога Тештамента, въ коимъ се садрже Апустолске Епістоле, по ордіну, како брой (у подлинику стои: броіь!) на другой страни ове харте каже и т. д. Въ Тубинги 1563.“ — И ова є друга часть у 1000. изт. печатана у 4-ни, него састои изъ 9. мочала и 5. страна.

28.) „Постила, то есть, кратко истлмаченѣ всихъ неделскихъ Евангелиовъ, и поглавитиехъ праздниковъ скрози все лето, сада найпрво *цирулицкими словы* штампана. Въ Тубинги 1563.“ — Кньига є ова у 500. изт. печатана и брои 259. листова у 4-ни. Листъ 184. носи насловъ: „Други делъ — —“. Оддоле стои: 1562.

Ове датке о Кvріллскимъ у Тубінгу печатанымъ кньигама црпіо самъ изъ слѣдуюћи Писателя: Chr. Fr. Schnurer Slavischer Bücherdruck in Würtemberg im 16. Jahrhundert. Ein litterarischer Bericht. Tübingen 1799.; Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark von B K. Laibach 1808. S. 449—453.; Slavin von Jos. Dobrowsky Prag. 1808. S. 129. et seqq. и пр. Кодъ овы су Писателя наслови одъ наведены кньига съ Латінски писмены печатани; да бы дакле благонаклонѣни Читательи мои о подлиномъ правопису понятія имати могли, то ћу овде изъ Копитаровогъ „Glagolita Clozianus“ навести Еvанг. Лук. XXIV. 13—20. Тамо (pag. LII.) стои:

E Truberi et sociorum versionibus cyrillicis et glagolit. Tübing. 1563. 4.

„Два ѡдь н'ихь гредихота ѡнь исті дан' в' каштель, ки бише далеко стадии шестдесеть ѿ ıерȣсалима, именомь Еммаȣсь, и ѡна говорахота мею собомь ѡта всихь ка се бѣхоу згодила. И згодисе зговарающи се тере мею собомь ищȣћі, да сам ІСȣС приближавши се гредише шн'има заıедно. и очи н'ихь д'ржани бѣхоу, да га непозната. и рече кн'имь: что сȣ обі зговорі, ке мею собомь складата ходещи, и ıеста жалостна? и ѡдговоривші ıедань, ки се зовише именомь Клеофась, рече нıемȣ: ти самь ıеси пришл'ць вь ıерȣсолимь, и ниси познал ѡпа, ка ȣчинıена ıесȣ ондѣ ва овихь днехь? Кимь ѡнь рече: каıа? и рекоше нıемȣ: ѡдь ІСȣСА назаранина, ки бише мȣшь пророкь, могȣщь дѣломь и ричью прѣдь богомь и предь

всимь пл'ком и т. д." — Копитаръ єзыкъ овай именує: illyrica, rectius serbochrovatica sive Chrovato-serbica.

29.) „Наꙋкь Карстиански" одъ Фра Матія Дивковића изъ Єлашакъ у Млѣткама год. 1565. 8. стр. 305. Ова є кньига у притежанію Г. Јоанна Чокрляна, Пароха Тарашкогъ, кою є онъ одъ Патріарха Млѣтачкогъ на даръ добыо. До тогъ є времена прво ово изданіє Дивковићевогъ Наука у кньижевномъ нашемъ свету непознато было. По доброти и усрдію Господ. Притежателя у станю самъ слѣдуюће дати описаніє одъ вопросне кньиге. Први листови оскудѣваю; Мѣсецословъ се продужує са Српньомъ, Коловозомъ и т. д. После табліце, съ коє се познаю подвижни празницы, и после истолмаченія такове слѣдує: „Свиєдочанство многопощованога ѿца изискаоца. И пощованога Гн̃а Николе наꙋчитећлиа, кои е видио, и пригледао ове кћниге." Свѣдочанство то овако гласи:

„На Попь Никола Фарапин̆ применком̆ Иꙋриевићь протопопь ѿ светога Антонина ꙋ мнетцие, и каноникь ꙋсветомꙋ Петрꙋ ѿ патриарката. Понаредби Пощованога ѿца ИЗИСКАОЦА мнетачкога видиех̆; и пригледах веле помћниво Наꙋкь карстиански, кои Наꙋкь приведе из диачкога иезика ꙋ иезикь Словински, и *слови Сарпскиеми* Фра Матие Дивковићь, из иелашакь, ис провинцие Босне Арћентине. Потанкꙋ све колико видиех̆, и проциених̆; и нищо ненаћиох̆ да е противa нашои виери, и законꙋ карстианскомꙋ, ни противa обичаиꙋ; ни противa Господи карстианскои. Него ћие ови наꙋкь карстиански бити веле вриедан̆ на спасение, и на ꙋтиешение дꙋховно пꙋокꙋ Карстианскомꙋ. Зато на сциеним̆, и находим̆ да сꙋ достоине дасе щампанꙋ ове кћниге. Изавеће виерование Иа Никола сгорꙋречени подписах моиом̆ властитом̆ рꙋком̆. ꙋмиетцие годинe 1565. Миесеца Травна на двааест и три." — После свѣдочанства долази указъ садржанія и одъ Міссе зламенћ, а затымъ: „Наꙋк карстиански и т. д." На корицама одъ ове кньиге налазисе слѣдуюћій записъ: „Ова кћнига Наꙋкь карстиански щам-

ћана Ꙋмнетцие годища 1565. кꙋпио Фра Иван Скадарац Препозит светога реда Францешка дарова миени дꙋховникꙋ Царкве С. Бенедикта, а сада С. Томе ѿдаквина Ꙋ Мостар. (далѣ се неможе читати, оскудѣваю две или три рѣчи)." *)

У кньиги овой печатано Італіянско цензуре одобреніе датірано є: Dato in Venet. 1. Febr. 1564.

30.) Овде оставлямъ мѣста за прво, у ово столѣтіє спадаюће досадъ непознато изданіє Дивковићеве кньиге: „Сто Чудесаа алити злameниаа блажене, и славне Богородице Марие и. т. д.", о коє касніємъ изданію говорићу ниже на своmъ мѣсту. Ово буди речено и за трећу Дивковићеву кньигу, коя носи насловъ:

31.) „Бесиде сварху евангелиа недиљниех прико свега годища и т. д." Ово исто важи и за четврту Дивковићеву кньигу:

32.) „Наук карстиански с инозиеми ствари духовниеми — — ѿ Ледезмова и Белармннова наука" уєдно сложенъ.

33.) „Светци," календаръ съ различитымъ канонима и молитвама и т. д. у Млѣткама год. 1571. 12. Налазисе у Царской придворной кньижници у Бечу, и у Ватіканской у Риму. Ову кньижицу напоминѣ Добровскій у кньиги своіой: „Institutiones lingvae Sla-

*) Босански су Писательи, као што се и изъ досадъ саобштенога види, писме ћ не само за изражење гласова ћ (tj) и ђ (gj) употреблявали, него су съ ньиме и умекшавали, предпоставлюћи га умекшатисе имаюћемъ слову (л, н) као: наꙋчитећл (= наꙋчитель), кћнига (= кньига) и т. д. Иже имо безконачбу службу садъ као право иже: Никола, садъ као j: Иа (ja), иезика (језыка), мои (мој), а на више мѣста сасвимъ є излишно: ћлиꙋбав (любавь), ненаћиох (ненађохъ). Да небы ово Читателѣ наше у читаню забуньивало, за добро смо нашли: у осталымъ изписыма изъ подобны Босански кньига свуда умѣсто „ћл" и „ћн", употреблявати Вуково љ и њ (п. пр. наꙋчитећл = наꙋчитељ, кћнига = књига); умѣсто Ꙋ сада уобичаєно у; умѣсто писмена иже погдигди ради веће ясности писати јоту (иа = ја, иезик = језик и т. д.), а онде, гди ніє нуждно, изоставляти и слѣдуюће гласно cursiv напечатати. Тако се подлинникъ у свему вѣрно замѣнѣнъ представля. Писме ш читасе свуда као: шт.

vicae dialecti vet. Vindob. 1822 pag. XLIV. Praef.“ и Шафарикъ у св. „Anzeige-Blatt für Wissenschaft und Kunst XLVIII. Bd. 1829. S. 27.“, као у и кньиги: „Slowansky Národopis. W Praze 1842. str. 61. — обоица, велимъ, напоминю кньигу ову, као найстарію Босанску са Србскограђанскомъ азбукомъ печатану, кое, као што смо видили, ніе тако. По Добровсковомъ описанію кньига ова после Календара на едномъ особитомъ листу азбуку представля, после ове: „здрава Марија милости пуна и т. д.“ и „очe нашь. кои іеси на небіесиех. — и уклони нась одь зла. Аменъ.“ Но одма затымъ на 3. листу слѣдуе друга формула, за кою, збогъ рѣчи „лукаваго, πονηρου“, рекли бы да е Грчко-Славенска, и у коіой е нарочито примѣтително то, што тамо нестои „насущный“, него: „насити нась“: „хлебь нашь насити. нась дажь нам данас.“ На концу кньиге назначуюсе имена бібліопола, мѣсто и година печатаня: „щампано у бьнецнех. Иаковь. ди бaромь. и аброжо. корсо. кумь пано. ала сена. діела. скала. у ч. ѣ. о а.“ Лѣствицомъ е и насловъ украшенъ, изподъ кое: M.DLXXI.

34.) „Кратка азбуквица и кратак керстіански католичански наук П. О. Петра Канизиа друштва имена исусова сложен у Словински иезик и пр.“ Ову е кньигу издао Сумеонъ Будинъ (Свештенинкъ изъ Задра) у Риму 1583. 4. Четыри изтиска налазесе у кньижницы Ватіканской. Ову кньигу напоминѣ и Задарскій Римске вѣре Архіепіскопъ Матѳ. Караманъ у извѣстномъ своиъ рукописномъ дѣлу, одъ коега многоважне изводе саобштава Енглъ у св. „Geschichte des Ungr. Reichs und seiner Nebenländer. Halle 1801. Th. III. S. 458. По овыма Караманъ у §. 79. између осталога овако говори: „— — — Catechismo fatto tradurre et imprimere con *Caratteri Cyrilliani* da Gregorio XIII. *) Pont. (Summa Doctrinae Christianae Petri Canisii

*) У изводыма Енгеловымъ стои: Gregorio VIII., но кое е погрѣшно; ерь е Григ. VIII. владао одъ год. 1187—1188, а у ово е доба Напомъ было Григ. XIII. (1572—1585).

traducta ex latina lingva in Slavonicam 1583, о комъ є катехісму *Латінскій* помѣстный у Аквілеи год. 1596. држаный Саборъ заключіо: quem cupimus *a clero Illyrico frequenter tractari et legi,* ut sit haec materna lingva sacerdotibus Illyriae in promtu ad populos docendos.)

35.) Овде оставлямъ мѣста за кньигу: „Directorium sacerdotum," кою є предпоменутый Сvмеонъ Будинъ списао и издао *съ Кvріллски словы*, и кою є потомъ Леваковићъ г. 1635. съ Латінски писмены препечатао.

36.) У кньиги Адама Бохорича Краньца: „Arcticae horulae succisivae etc.' предъ: „Vitebergae Anno 1584." стоє и *съ Кvріллски писмены* напечатане рѣчи: „всаки ıазик спознати хоще бога." Тако и на стр. 8—10. као образацъ Кvріллскогъ писма напечатанъ читасе Хорватскій: ѿче наш.

XVII. Столѣтіє.

Овогъ су столѣтія готово сва (а валяда и доиста сва) горенаведена дѣла Фра Матія Дивковића препечатана. Тако:

37.) „Наук Карстиански богољубнога богословца Фра Матия Дивковића из јелашакь Реда светога Францешка изь провинцие Босне Аргентине. Ови наукь речени Фра Матие извади из језика Диачкога, приведе и сложи у језикь Словински како се у Босни говори и т. д. По порођєниу Исукарстову На (хи)љаду, и шесаг̃ и јединонаест̃ Годище. Миесеца травна на дваест̃ и три на јуривь дан̃ь. Петар̃ Мариа Бертань У МНЕТЦИЕ." Ова є кньига у 8-ни, има *ти* т. є. 308. листова. Налазисе у цѣлости кодъ мене, као такође и у народномъ дружтву младежи духовне у Загребу. Нѣколико одъ првы листова хранесе и у кньижницы Попечительства просвѣштеня у Београду. И Г. Мртићъ (у 13. ч.

С. И. Листа 1843.) напоминѣ ову кньигу, говорећи: „Пала ми є шака іоште была Наука кар. одъ год. 1611, управъ се неопоминѣмъ одъ когъ, ако не одъ Дивковића.“ У овой се кньиги налази много паметидостойнога, кое ћемо мы овде све по роду навести. После Календара и къ овомъ односећисе стварій слѣдує одобреніє цензуре Млѣтачке на Італіянскомъ, а одма на обратной страни то исто на Србскомъ єзыку овако:

„*Милосⷮ. и допущэниэ свиегле и племените господе мнетачке.*

„Племенита Господа поглавице ѿ виећа ѿ десеⷮ (у Італіянскомъ: Gli Excellentissimi Sign. Capi dell' eccelso Cons. di X.) кои су се под ову подписали будући чули и разумиели ѿ Господе која су сварху студиа ѿ падве (del Studio di Padoa), како е ньимⷮ думица сказала кои су на ово ѿдређени. Пощовани ѡтаць изискалаць (Inquisitor), и пригледалаць мнетачки, и Гнⷮ иванⷮ приименкомⷮ Маравеља скровити писаць ѿ виећа (Secretario del Senato) Племените Господе Мнетачке ова два изузнаше, и видиеше да у кньигахⷮ, кое се зову Наукь Карстиански писанⷮ језиком Словинскиемⷮ; *слови сарпскиэм* (carattere Illyrico) Фра Матиа Божьанина. И у кньигахⷮ ѿ злаћеннаа гослиние истога фра Матие *истиеми слови;* и у иста језикь небудући ни се находећи нищо противна закономⷮ. И достоино е да се щампа, затѡ допущуемо да се може щампати у овому граду у мнетцие.

„Дано на *кд*. Ожуика на *ахіа*. Поглавице племенитие Виећа ѿ десеⷮ (садъ слѣдую подписи).“

После овогъ допуштеня долази оно Ніколе Юрєвића свѣдочанство, кое смо горе при првомъ изданію подъ 29.) саобштили, но осимъ тамо наведеногъ датума, умѣсто коега читасе: „Фра Иванⷮ Божићко подриеклом Виньуо Научитељ, и Опћенⷮни Изискалаць у мнетцие, и у свому свиетломў Господству потварђујемⷮ озгор речено говорение, и пригледание по мојои наредбі.“ За овымъ на другой страни слѣдує:

„*Милост и допущение приноцованога оц̃ и ћенерала.*

„Фра Арканђео ћенерао свега реда мале братие светога Францешка нашему пољубљеному оцу Фра Матиу Дивковићу из јелашакь поздрављење о̃ наше провинцие Босне Арћентине.

„Будући твоием трудом и настојанием привео из диачкога језика у језикь словински зламениа блажене Госпе. Također будући привео, и сложио Наукь карстиански у језик Словински желећи га щампати понизно, и умиљено просиш о̃ нас да то диело учинишь. Зато — и т. д. Дано умнетцие уманастиеру светога Францешка *іг.* дан Сиечња. На *ахіа*, и т. д.“

После овогъ допуштеня слѣдує посвета кньиге, препечатана (као и свѣдочанство Јурєвићево) изъ првогъ изданія: „Племенитому, и високомуГн у АнтунуГаргуревићу Бошњанину из Сараева, и Пави сину његову и т. д.“ У овой посвети између осталога вели: „Тakojер небудући щампе, ни словаа о̃ нашега језика ја моиеми рукамн учиних свеколико изнова; и истемеља сваколика слова.“ Посвета є ова непюдписана и недатірана. — По указанію садржанія одъ већи стварій слѣдує у почетку наведеный насловъ одъ кньиге, а затымъ „Предесловие“ и само дѣло. — На обратной страни *мв.* т. є. 42. листа читасе изнова насловъ одъ кньиге, у коємъ вели Фра Мат. Дивковићъ, да є истый *Наукь* изписао бывши *Капеланом у Сарајеву*. И на више мѣста у кньиги назначено є лѣто и мѣсто печатаня, као на обратной страни листа *рпѕ.* (186.), на листу *сі.* (210.) и *спи.* (288.) На обратной страни листа *ти.* (308.) свршуєсе кньига ова са слѣдуюћимъ рѣчма: „Ово се сварши парви дан сарпна. У Мнетцие на илиаду и шесат, и јединонаест Годище. — — По Петру Мариа Бертану кон царкве која се зове света Мариа Форможа.“

38.) „Сто чудесаа алити зламениаа блажене и славне Богородице дивице Марие. Ова чудеса, и зламениа

исписа, и приведе из диачкога језика у језикъ Словински богољубни Богословацъ пощовани ѿтацъ Фра Матие Дивковићь из јелашакъ. из провинцие босанске применкоѫ Арћентине. Почесе щампати четварти дан миесеца сарпна у Мнетцие на илиаду и шесат, и јединонаест. Годище — — По Петру Марии Бертану — —." На првомъ после наслова листу препечатано е оно подъ 37.) наведено допуштенћ господе Мнетачке, потомъ долази свѣдочанство Поп-Юревићево и допуштенћ Фра Арканђела Ђенерала, а затымъ слѣдуе посвета: „Племенитому и високому Гн̃у Гн̃у Ивану Николе Матиашевића, Бошњанину из Сараева достоиному ко̃нику светога града Јерузолима, и прокуратуру опћеному мале братие светога Францешка." Свршуесе кньига съ овымъ рѣчма (на листу 71.): „Сварха госпиние зламениа на *ід*. (14.) сарпна." Затымъ слѣдуе указаніе садржанія. — Ова е кньига на еднакомъ съ пређашньомъ подъ 37.) формату и уедно съ овомъ везана; уедно е и препечатана, као што то продужена сігнатура (на првомъ после наслова листу: Кѕ 2. С с в.) ясно свѣдочи.

39.) Г. Тиролъ напоминћ у своиъ маломъ комментару къ писму Надеждиновомъ (изванредный додатакъ къ Србскимъ — Београдскимъ — Новинама 1812.) Дивковићеве: „Бесиде сварху еванћелиа недиљниех" од год. 1611.

40.) „Бесиде сварху еванћелиа недиљниех прико свега годища, кое беснеде из разликиех диачкиех књига приведе, испиеа, и сложи богољубни богословац Фра Матие Дивковић из јелашак реда светога Францешка из провинцие применком Босне Арћентине и т. д. У мнециех *axis* (1616.) — — по Петру марии Бертану — —." У кньиги овой читасе:

„Свидочанство многопощованога ѿца изискаоца. И пощованюга Господина Николе научитеља, кои е видио, и пригледао ове књиге.

„Ја поп Никола применком Јуриевић, протопоп у светому Антонину у мнетциех; и каноник у светому Петру, по наредби многопочтованога ѿца инквижитура

пригледах ове кньиге; у коиех ние никакове ствари, що би било протива виери католичанской, ни протива добрием обичаием (Ово є довде препечатано изъ првогъ изданія ове кньиге, за кое смо оставили мѣста подъ 31.).

„Видиевши горње пригледание, допущасе да се може щампати. Тако иест, Фра Иван доминико применком вињущио Мещар, и опћени Изискалац (Frater Joannes Dominicus Vignutius magister generalis Inquisitor).“ Затымъ долази:

„Милост и допущение припощованога ѿца Комиесара ћенералова.

„Фра еванћелища ѿ габиана реда светога Франциешка генералов Комиесар, и слуга, пољубленому нашему у Исукарсту, почтованому ѿцу Фра Матиу Дивковићу, истога реда и провинцие наше Босне Арћентине поздрављение.

„Будући твоием трудом исписао и сложио кньиге алити бесиде у словински језик сварху еванћелиа недиљние прико свега годища. И наук карстиански с множиеми друзиеми богољубстви; и умиљено просищ, да то диело щампащ, и свиету дащ на урещение реда нашега, и на корист пука карстианскога; зато крепостиу овога писма допущујемо теби, да можеш щампати, и свиету дати; помњиво обслуживши, що се има обслужити. Би дано у риму на *iϑ*. Липна. *axiε* — —“

Кньига є посвећена „Присвитлому и при почтованому Господину Фра Бартолу Кадчићу, достоиному Бискупу Макарскому.“ *) — На краю кньиге читасе: „Почесе писати на хилиаду и щесат, и другонаест, Студеного

---

*) У посвети овой измећу осталога говорисе: „— — би узвищена (Кадчићева фамилія) и у господству потварћена ѿ краља угарскога, кадано ее биаху с краљевством Харвацкием; тере угарски (краљ) иска миера; на кои миер послаще краљу Угарскому изабравши дванаест Кнезова наиразумниех, и наиплеменитиех, меу коиеми биеше глава Іуран Кадчић; на кому миеру их краљ угарски лиепо прими, дарова, и да велике слободе и привилећиа чинећи њих (= јих) угарском господом.“

на *км* у суботу у Крешеву, и сварши се на хилиаду, и шесат, и четрнаест, у олову Сарпна на *ки*. А щампа се на *axiѕ*.“ Ова є кньига печатана у 8-ни. Налазисе у кньижницы Вуковарскогъ Францышканскогъ Монастыра, кодъ Г. Проф. Ант. Мажуранића у Загребу, и кодъ Г. Ігн. Ал. Брлића у Броду.

41.) Дивковићевъ „Наук карстиански (с множиеми друзиеми богољубстви)“ одъ год. 1616., о коєга доцніємъ изданію говоритћемо подъ 45.) — Истина я ово изданіє Наука карсћанскогъ одъ год. 1616. нигди нисамь видіо, нити за нћга чуо: но доста то, да у одобренію цензуре за предноведене подъ ч. 40.) Беседе сварху еванћелиа одъ год. 1616. споменъ быва и о нћму. Єръ тако є у одобренію цензуре за Дивковићевъ Наукъ кар. одъ год. 1611., као што смо подъ 37.) виднли, споменъ быо и о кньигама „ѿ зламениаа госпиние“, па и доиста имамо и одъ овы изданіє одъ год. 1611.“

42.) „Азбꙋкивидникъ Славенскій“ съ Кvріллски и глагольски писмены у Риму год. 1629. и 30. печатаный. Састоисе изъ два мочала у малой 8-ни.

43.) „Исповѣдаѡник сабранъ из православиѣх наꙋчителѧ по П. Ѡ. Мещрꙋ Иеронимꙋ Панормитанꙋ реда Приповѣдалаца С. Доминика. Принесен оу ѣзик Босански трꙋдом П. Ѡ. Ф. Стѣпана Матиѣвића Солинѧнина, реда С. Франческа мале братѣ обслꙋжꙋѣꙋћѣх, државе Босне Арћентине, Приповѣдаоца. In Roma, nella stampa della S. Cong. de propag. Fide 1630. Con licenza de Superiori — — —.“ Ово є насловъ одъ кньиге безъ икакве у правопису промѣне. Форматъ є: 8-на; а страна има: *рв* (102.). Єданъ изтисакъ одъ ове кньиге има Г. Дръ Люд. Гай у Загребу.

44.) „Цвиет ѿ крипости духовни и т. д.“ преведенъ съ Латінскогъ „у ѣезик Илирички алити Словински“ одъ Пavла Посиловића изъ Гламоча, Епіскопа Скрадинскогъ.

Печатанъ е у манѣмъ формату: „у Мнецие на 1617. по Николи Пеццану књижару у Марцарии." Посиловићъ е ову свою кньигу посветіо Фердінанду IV. (+ 1654.) Чеокомъ и Унгарскомъ Кралю. Кньигу ову напоминю: Філіппъ Ластрићъ изъ Оћеве у св. „Epitome vetustatum Bosnensis Provinciae etc. Anconae 1776. 4. у гл. V. §. 5." и Форт. Дурихъ у св. „Bibl. Slav. etc. Vol. I. Vind. 1795. у гл. I. §. 3. p. 19."

45.) „Наук карстиански с множиеми ствари духовниеми, и веле богољубниеми; кои наук ѿ Ледезмова и Беларминова наука у једно стисну, и сложи богољубни богоеловац Фра Матие Дивковић из јелашак, реда светога францешка. У Мнецие на. *ахги* (1668.) по Николи Пеццану књижару у Марцарии под иншењом Лилиана." Ова е кньига препечатана у 16-ни, и има 384. стр. Еданъ изтисакъ одъ такове притежава Г. Брлићъ, Г. Црндићъ у Карловцы, и една проста жена у Вуковару. Овой послѣдньой остала е кньига та одъ нѣзиногъ пок. брата Францышкана и Профессора Флоріана Дражића. Она кньигу ту, премда ю читати незна, на никакавъ начинъ неће да прода. Дивковићъ на више мѣста у овой кньизи вели, да ю е исписао: „*Сарбски*." Између осталы духовны предмета налазисе у таковой и животъ свете Каѳаріне, кои е Ант. Гладалићъ съ Латінски словы препечатао у Млѣткама 1709. 12. стр. 65.

46.) „Наслађение Духовно, кои жели добро живити, потомтога добро умрити. Овди учисе начин помоћи болеснике умрити, такођер утишити, и понукозати осућене на смарт ѿ правде. Један карстианин како има се исповидити своју душу по разлогу изкушати и приступити к Исповиднику. Јоще многе молитве и (п)салме, и остале ствари веома потрибите једному правому карстиану говорити ћи и знати. Састављене и истомачене по Фра Павлу Посиловићу из Гламоча реда светога Францешка из провинцие Босанске. У мнецие на *ахпв* (1682). По Николи Пеццану књижару у Марцарии под иншењом Лилиана." Кньига е ова у 8-ни, има 205. листова, и посвећена е: „Многопощованому Оцу — — Фра Михи Бо-

готићу, из Харвата." Єданъ изтисакъ одъ ове кньиге притежава Преч. Г. Канонікъ Карлъ Павићъ у Ђакову, и Г. Дръ млађій Шафарикъ у Београду. Такође налазисе єданъ и у кньижницы Вуковарскогъ Францышканскогъ Монастыра. Притежавао є єданъ таковый и несретный Милошъ Богичевићъ, бывшій Помоћникъ Попечителя Унутрашньи дѣла у Србіи, као и пок. Учредникъ С. Новина Ђорђе Петровићъ изъ Н. Сада. Осимъ тога насловъ одъ ове кньиге наводи Пав. Соларићъ у своме книж. Поминаку на стр. 33., и Г. Иванъ Мажуранићъ (у 45. ч. Данице Іллирске одъ год. 1841.) вели, да є пріе нѣколико година ову „čisto ilirski pisanu, *o nasladjenju duhovnot* imenovanu knjigu Posilovića" нѣгди видіо. Ню напомине и Г. Мил. Светићъ у своме Утуку одъ год. 1839. на стр. 27.

47.) „Дивковићевъ Наук карстиански с многиеми ствари духовниеми и т. д. (као у кньиги подъ 45.) — — У млецие на *ахпг* (1683.) по Николи Пеццану — — —." Ова є кньига у 16-ни, и налазисе у кньижницы Вуковарскогъ Франц. Монастыра.

48.) „Кратка азбꙋквица и кратак керстианскій католичански наꙋк П. Ѡ. Петра Канизиа дрꙋштва имена исꙋсова сложен ꙋ славински иезик притискан по милости Припощованога, и привисокога Гн҃а Кардинала Колонића Острогонскога Арцибискꙋпа ꙋ Тернави тиск. Академ. лито госп. а҃х҃ч҃ѕ (1696)." Ово є насловъ кньиге безъ икакве у правопису промѣне. Кньига є та у 12-ни, и има 42. стране. Ништа важнієгъ у себи несадржава, нити є у ньой предговора каквогъ или спомена о првомъ (подъ ч. 34. наведеномъ) изданію, него поеле наслова започинѣсе одма наукъ кршћанскій (катіхісісъ). На єдномъ є мѣсту напечатано: звиздо. Єданъ изтисакъ одъ ове кньиге притежава Г. Дръ Людевитъ Гай у Загребу, и єданъ налазисе у кньижницы Монастырской у Вуковару.

49.) Дивковићевъ „Наук карстиански и. т. д. (као подъ 45. и 47.) — — У млецие на *ахци* (1698.) По Николи Пеццану — —." Ова кньижица, вели Со-

ларићъ на стр. 33. свога књиж. Поминака, находисе една изъ печатнѣ Пеццанине у књигохранилишту св. Марка у Млѣткама; она е у 16-ни одъ 13. табака.

XVIII. Столѣтіе.

50.) „Беседе Дивковића сварху еванђелиа недиљниех прико свега годища (као подъ 40.) и. т. д.“ На овомъ истомъ насловномъ листу изподъ знака одъ креста слѣдуе: „Ја Дом *Иван Филиповић*, или *Гаргић*, Мисник и кавалир светога Марка изпод Сиња у Цетнни Аркибискупие Сплитске *чини поповиги щампу*, будући помањкала, и малонесе наодећи књиге именоване сварху Еванђелиа Пга. Фра Матиа Дивковића, у коп немањка нища веће све онако, како је и парвље щампано пощованим редовником и девотим каршћаном, с моим трудом и с великом помњом и мећем зламенне криж светога Марка. Прищанпа У млеци по пороћенну Исусову на *аѿд*. 1704. По Николи Пеццану књигару у марцарии здопушћеннем Стариђи (старији) С. оф.“ На обратној страни насловногъ листа читаюсе ове врсти: „Приказујем ови мои труд мађаан на пощенне присвитломy, и припощованомy Гну Гну, и мом свагда Гору. Гну Стипану Кузми Арки-Бискупу Сплитскомy, и парвому све Харватске земље.“ На другомъ листу слѣдуе „Сказание — —,“ и потомъ све оно, што смо подъ 40.) изписали. Ова е књига у 8-ни, и има *ан* т. е. 1008. страна. Едну такову имао самь при руку кодъ Г. Богослава Шулека у Загребу.

51.) „Исповиед карстианска, и наук знати се право изповидити, урешена с многим стварима духовнима, и приликам, изваћено из разлики књига Латински, веома корисно. Сложено у језик Босански, алити Илиричкиі. По богољубному богословцу Фра Стипану Јаичанину ѿ Марковац, алити Маргитић реда светога Францешка Провинцие Босне Арђентине. У Млецие на *аѿд*. (1704.) По Николи Пеццану — — —.“ — Мы ћемо овде важнія мѣста изъ предговора да наведемо.

„Језик Босански, що зову Илирички, ни с едним се неслаже, нити се ни едан толико разширио по разлики крањевстви, како свак зна; али се је изкварио на много миста и свуда, и помиешао с различни језици; како у босни с језиком турским, у краи мора с Италианским. И када ми у босни говоримо, многе турске риечи мећемо, и миешамо: тако у далмации и у дубровнику, многе риечи мећу италиански.

„У нас у Босни неима редовника, алити уба мачо кои наумие три, али четири језика, и многе су књиге щампали, и изтомачили у језик босански, али словим Латинским, *а већи дио ѿ пука неумие она слова*, и *наша је щампа оставлена*, и забачена, после Дивковића, и Посиловића, а *веома су потрибите књиге у босни у наша слова* и у наш језик и т. д.

„— — що наидеш, да ние направ ущампано и манкају слова, немоисе чудити, кои е то щампао, ни едному слову ние знао *имена*, нити умие нашки ни едне риечи, — — и велим, нечуди се защо има *готово сто година*, да из рукописа у ова слова ние су књиге щампане.

„Алие (у самомъ дѣлу на стр. 5. и 6.) зао обичаи на много миста неумиусе изповиедати несамо у босни и у ерцеговини; али сам наодио у цариграду, у галати, у дринопољу, у ущупу, у косову, у приморију, у цетини, прико Саве, и на многи мисти остали — —. Ово је непомња ѿ родитеља, а боимсе и ѿ Капелана — —; премда су и воиске, и расци много узрок, и манкание ѿ мисника.

„Зато љубав ѿ спасења карстианскога чини ме ова писати, и пут указати свакому, да неможе рећи, неумием се изповидити. Защо *у ова слова умиу учити и пастири по босни, по ерцеговини, по далмацији, по унгарији, и остали*

многи мисти и т. д.“ *) Кньига є ова у 15-ни 175. Єдну такову има Г. Дръ Люд. Гай у Загребу.

52.) „Исповиед карстиански, и наук знати се право изповидити, и т. д. (као предидућа)“ препечатана „У млецие на *аѱз*. (1707.) по Николи Пецчану — —“ И ово є изданіє у 16-ни, и има такођe 175. страна. Єданъ изтисакъ одъ таковогъ и я притежавамъ, а єданъ самъ имао при руку у Србіи у кньижницы Попечительства Просвѣштеня, у Вуковарскомъ Францышканскомъ Монастыру, и кодъ Г. Готхарда Барона Проффа-Ирничкогъ. Налазисе такођe єданъ и кодъ горепоменуте просте жене у Вуковару.

53.) „Наук карстиански с' мнозиеми ствари духовниеми и т. д. (као подъ 45.) у *Млецие* на *аѱз*. (1707.) По Ник. Пецчан8 и т. д.“ И ово є изданіє у 16-ни, и брои *8іє*. (415.) страна. Єдно таково и я

---

*) Неће съ горегъ быти овде изъ Маргитићевогъ предговора и слѣдуюћа мѣста навести.

„Има много ствари у нашему језику, да им ни ми имена незнамо, алити неслужимосе: Какоречемо калпсам, чакшире, ћечерма, долама, калпак, калчине, марама, пешкир, софра, кашика, и то је све турски. А што једнако неизговарамо, то ние чудо. Зашто још у старо вриеме, гди е био један језик, ние су једнако изговарали — — —. Тако у нашои босни и у нашему језику сваки град има своје риечи, и изговарање особито. И зато речемо, оно је шокац, оно је ерцеговац, оно је бодуло; и тако познајемо тко је оддакле је. Арнаути, алити арбаниси реку: тске; дубровчани реку: параа, праху; ерцеговци реку: чуа сам, бија сам, болан; далматини, реку: ча, здраво, чловик, пласи; аркаћи реку: мали, чоече; бошњаци, реку: белким, заер а то је Турски; Шокци реку: кирво кањава, и тако се једни другим шале. Још имена изпромињивана; у далмацији зову: мливо мука, у дубровнику зову огаћи жидове, зову огањ живаљем, и тако многе друге ствари.

„Дакле неможемо никако право језиком Босанским књига изтомачити, да свак рече, ово је лиепо — —.

„Још зао је обичан у босни и у ерцеговини, непазе ни дарже стара имена од колина, ни од племена, од кога су; како се раздили кућа, узме свак себи име, како умре старишина, кои почме владат, онако се почну зват, и домало година да и упиташ од старине, од кога су племена, незнаду, и зато се узимају родско, и остану у брезаконњу. Надиу дица другому примиенак зец, постану Зечевићи: тарговци почну звати момче злотаргом, остану злотарговићи, остане жена здицом удовица, почну звати Марићи, Кларићи и тако остану; буде човик мале браде али ћосаст, и тако остану ћосићи, чорићи и тако мало које племе ние проминило имена, ово є зао обичан — — —.“

притежавамъ, а єдно самь имао при руку у книжницы Попечительства Просвѣштеня у Србіи, и кодъ вышехвалѣногъ Г. Барона Проффа.

54.) „Фала ѿ свети, аллити говореньа ѿ светковина забилижени прико годища. Такоиер говореньа сварху еванђелиа у све недиље прико годища: истомачено из разлики књига латински, и сложено у језик иллирички, по богољубному богословцу. ѿ П. Фра Стипану Јаичанину Марковцу алити Маргитићу, из краљества босанскога. У Млеци аѱи. (1708.) по Николи Пецапи под билигом ѿ лилиана.“ Књига є ова посвећена: „Оцу Фра Марку Буланћу, Богословцу, и приповидаоцу свитлому и достоиному министру Босанскому.“ У предговору говори Фра Маргитићъ између осталога: „Сиромаси се извитују да неимају књига ѿ наука, коие могу разумити; *неумиу писма Латинскога*, ни језика разлики — — —. И то сам све промислио, и ѿдлучио ови труд учинит заради убоги ѿ наука, коих неумиу разлики језика, *„неумиу цити књига ни слова Латински*, да се немогу извитоват да неимају књига у језик босански. Ово је дакле наук за убоге ѿ наука, ово ние високо говореңе, *ни другим слови ни језиком кога неумиеш.*“ *) — Књига є ова печатана у 4-ни (у два стубца) и има *сцѕ* (296.) страна. Єдна такова налазисе у Францышканскомъ Монастыру у Вуковару, а єдну притежава Г. Павелъ Ніколићъ, Протопрезвvтеръ Шидскій. На насловномъ листу ове друге књиге уписано читасе: „Comparatus a R. P. Thaddaeo a Teshevo, pro simplici usu suo Venetiis 1784.“, а мало ниже другомъ рукомъ: „Repertus vero aliorsu. cura Illmi ac Rmi Dni Fris Gregorii

---

*) Говори далѣ у истомъ предговору Маргитићъ: „Тко има потрибу може ласно из ови говорења предику учинит, ако не како научни, а он како сирома; нећe моћи рећи неимам књига, кои разумием, како калуђер кад га упиташ защо неприповида? упут одговори неимам књига одсказание.“

a Varess Eppi Rusp. et Vicarii Aplici in Bosna et reparatus Essekini in Slavonia 1801." — Насловъ одъ ове кньиге наводи Соларићъ у своимъ кньиж. Поминаку на стр. 33.

55.) „Зарцало истине мед царкве источне и западне од дом Карсту Пеикића од ћипровац Каноника Печуиского у мнецие на *αψις*. (1716.) По николи Пецциану кньигару у марцарии под иншеньом Лилиана." Списатель є кньигу ову посветіо Кардіналомъ Пропаганде Римске, у Латінской посвети своіой између осталога овако говорећи:

„Колико годъ путій (Прев.О.О.) прощаста восточне цркве слава, и садашнѣ бѣдство нѣно на паметъ ми дођу, немогу да се одъ найгрозніи уздржимъ суза. А што ме іоштъ већма на плачъ натеруе, то є то, што кадъ су толики высокоучени а благоговѣйни мужеви противу казаногъ Грчкогъ одцѣплѣнія неброєна дѣла Грчкимъ, или Латінскимъ єзыкомъ списали, ни єданъ ex proffesso са Србски словы и на Србскомъ єзыку (Illyrico charactere ac idiomate) ништа ни у найманьой кньижицы написао ніє. Истина црква зовесе восточномъ, и ово є име пространіє одъ Грчкогъ, но кадъ позорльивымъ окомъ погледимо, наћићемо, да валя Србскомъ (Illyra, подъ овымъ именомъ разумѣва уобште све Славене) да се назове. Өракія готово цѣла! Бугарска, Сербія! Босна, изумаюћи мало число Махомеданаца, а іоште манѣ Р. Каөоліка! Шта више и Македонія одъ части! тако и Албанія! Сремъ! Славонія! Хорватска! Далмація у своимъ частыма, и сама Унгарска, све, велимъ, землѣ ове Србскій употребляваюћи єзыкъ: восточной цркви подложне су. Ради краткости прећутаћу Московію! прећутаћу Русію бѣлу и црвену, нећу споминяти Козачку ни Польску. Тако дакле црква восточна да се зове, како то? а по већой є части Србска. И ништа ніє издано досадъ само за Србле Србски, да сазнаду одкуда су се одцѣпили и куда имъ се валя повратити! И што є найжалостніє, Р. Каөоліческимъ Србльима на материнскомъ єзыку и съ народны словы ни съ чимъ таковымъ досадъ ніє служено было. Изъ овы многоважны причина (Многоважни и Превасх. Отцы) по дугомъ труду и подвигу у малєной овой кньижицы редъ, начинъ и време раздѣленія, као и точке, у коима се разлика састои, накратко показуємъ. Такође те исте спорне точке укрѣплѣне важношћу и свидѣтельствомъ св. Писма и светы Отаца, нарочито восточны, моіой браћи Србльима (были они восточне, или западне цркве послѣдователи, да се помире духови) на читанѣ безъ разлике предлажемъ."

У Србскомъ предговору къ „Щиоцу разборитому,“ читаюсе на краю слѣдуюће рѣчи: „Само молим свие они, кои буду щити ову књижицу: парво, да опросте моје помањкание, ако би које било, властито језика. Друго да, кадгод говоре међу собом Карстиане и Христиане, један другога непогарђују, него с тихостим, и слаткостим, и пониженством говоре, јер с охолостју јединство бити неморе.“ — Ова е књига у 12-ни печатана, и састоисе изъ 5. мочала. Єдну такову притежава Г. Павелъ Стаматовићъ Протопрезвутеръ Карловачкій, и Г. Готхардъ Баронъ Профф — Ирничкій. И Соларићу е позната была, кои насловъ нѣзинъ наводи у књиж. Пом. на стр. 33. — Г. старіи Шафарикъ држи ову књигу за послѣдню, коя се съ Кvріллски (или грађанскосрбски) словы кодъ Р. каѳолічески Югославена печатала *), но нама су познате и доцніи изданія књиге, о коима ћемо одма говорити. — Примѣтити овде іоште имамо то, да е Креста Пейкићъ ово свое дѣло и на Латінскій єзыкъ превео подъ слѣдуюћимъ насловомъ: Peichich Christophori speculum veritatis inter Orientalem et Occid. Ecclesias refulgens, in quo separationis ecclesiae Graecae a Latina brevis habetur recensio. Compositum olim Illyrice per eundem, nunc ab codem auctum latineque exaratum Venetiis 1725. 8. pag. 235.

56.) „Наук карстиански с мнозиеми ствари духовниеми и велебогољубниеми — — кои наук ѿ Ледезмова и Беларминова наука у једно сложи — — фра Матие Дивковић — — У Мнецие на аѿли (1738.)“ Ово изданіе Дивковићевогъ Наука притежава Г. Ігн. Ал. Брлићъ у Броду.

*) Slowanský Národopis W Praze 1842. „Zbywat' připomenauti, že jistá odroda cyrillice, bukwicí nazvaná, u katolických Bosnákow ode dávna už do konce minulého stolet oblibena byla, již od l. 1571. až do l. 1716. nekoliko nábožných knih, přičiněním otców Frantiskánow, w Benátkách, Rime a Trnawe tišteno jest (str. 61.).“

57.) Букваръ Славенскій одъ Архіепіскопа Задарског Матоіе Карамана у Риму год. 1753. съ глагольски и Кvріллски писмены печатаный. Кvріллскій пасловъ овако гласи: „Букварь Славенскій писмены преподобнагω Кvрілла Славянωмъ епіскопа напечатанъ и пр.“ Еданъ изтисакъ одъ ове кньиге налазисе у кньижницы општине Шибеничке.

Овай е Букварь друго изданіе Леваковићевогъ Буквара одъ год. 1629. и 30, о комъ е подъ ч. 42.) рѣчь была.

58.) Посиловићевъ: Цвиет ω̂ крипости духовни прекористан дичици и пр.“ препечатанъ у Млѣткама 1756. 8. Ово изданіе напоминѣ Алекс. Хораный у кньиги своіой: Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum Partes 3. Posonii 1777.

59.) *Кvріллска азбука* у глагольскомъ Букварy напечатаномъ: „писмены величайшагω Учителя Б. Јеронvма Стридонскагω — — во Венетіи властію С. Г. Н. Клемента Папи XIII. тvпомъ Димѣтра Өеодосіа лѣто 1763.“ — Има више изданія одъ оваковы глагольски Букварова, и у свакомъ одъ нњи глагольица съ Кvріллицомъ изяснявасе. Тако напечатана налазисе,

60.) *Кvріллска азбука* и у глагольско-Млѣтачкомъ Букварy одъ год. 1788.

61.) Стѣпана Яйчанина или Мартитића: „Изповнед карстианска, и наук знати право и достоино изповидити се — — — све сложено *у слова* и језик *словински* — — — у млецие на *аω̂ни* (1788) По Николи Пеццану — —“ Ово е изданіе познато Г. Ігн. Ал. Брлићу, кои е любавь имао мени пасловъ одъ таковогъ саобштити. — Г. Любомиръ Мартићъ у 13. ч. С. Н. Листа одъ год. 1844. говори: „Имао самь такођеръ и нѣговъ (т. е. Маргитићевъ) молитвеникъ, — онай фантастіческій нѣговъ производъ, Стѣпануше међу пукомъ наречене, когъ е блаж. успомене Еп. Милетићъ гдѣгођъ е кои ексемпларъ нашао, сажећи дао (и съ коимъ дандан асъ Далматински кньиготржцы вышепутъ Латінскимъ писменима приштампаныимъ ћаре).“

И тако бы съ овымъ описаніе Кvріллског књижества Римокаѳоліческы Југославена свршено было. Но я несмѣмъ ни издалека рећи, да самь изброяо све књиге, кое овамо спадаю. Безъ сумнѣ да ій има и више іоште, до кои я нисамь дошао. Тако неможе быти, да осимъ гореизчислѣны књига ніе іоште коя у Риму и Трнави съ Кvріллски словы печатана была. Тако ни то вѣроятно ніе, да осимъ „Бесида сварху евангелиа" ніе и друго кое одъ Дивковићевы дѣла у XVIII. столѣтію препечатано было: могле су и саме толи нуждне „Бесиде" іоште кои путъ у истомъ столѣтію препечатане быти. Ово се види й изъ Списка одъ Босански књига, кои Філіппъ Ластрићъ изъ Оћеве наводи у дѣлу своме: „Epitome vetustatum Bosnensis Provinciae, seu brevissimum Compendium historico-chronologicum de antiquitate variisque suis vicissitudinibus et consistentia usque ad haec tempora etc. (altera locupletior editio) Anconae 1776. 4. pag. 134. Ерь су у реченомъ Списку пре Дивковићевы књига назначене друге касніегъ изданія.

Ластрићъ Србске рукописе, кое е у овомъ своме дѣлу употребіо, подъ слѣдујућимъ насловомъ наводи: „Aliquae Tabulae seu Regesta M.S.S. illyrice, quae servantur in Suttiscensi ac in Fojnicensi Conventibus."

§. 22.

Кvріллица дѣли царство съ глаголицомъ и абецедомъ, напослѣдакъ овой послѣдньой уступа мѣсто.

Предизчислѣни споменицы Кvріллске књижевности кодъ Р. каѳоліческы Југославена несумнѣно увѣраваю насъ, да су ови Кvріллска слова одъ самы найстаріи времена

свагда, као и мы Србльи вооточнюга вѣроизповѣданія, како у писаню, тако и у печатаню кньига употребляваи. Но не Кvріллска изключително; єръ є многе одъ пьи доцніє тако названа Јеронvмова или глагольска азбука къ себи примамила. Осимъ тога, свагда є было Римски претераны ревнителя, кои су Латінску абецеду кодъ свои єдновѣрны Југославена завести трудилисе; тако налазимо писмены споменика съ Латінски словы кодъ Р. каѳолічески Југославена почниюћи одъ самогъ XII. столѣтія па кроза сва слѣдуюћа. Инди Кvріллица є кодъ нъи іоштъ одъ найстаріи времена дѣлила царство не само съ глаголицомъ, него и съ Латінскомъ абецедомъ. Напредку ове две послѣднѣ много є съ почетка сметало обстоятелство то, што є прва врло заплетена и тако тешка ȝа писанѣ, а друга неспособна за изражені̂є Славенски звукова. Ово о послѣдньой признає и самъ Јаковъ Микаля Єзуіта, кадъ у своиъ Словнику *) на єдномъ мѣсту вели, да є: „pomučnije štiti knjige našega (Slovinskoga) jesika slovim diačkim upisane." Тако и Павелъ Витезовићъ, Хорватъ, у предговору къ своіой Кроніки између осталога вели: Što se pisma dostoji — — svaki po svojoj volji i prez reda piše: poklam zaosta više pravo slovensko pismo, s kim su živeli stari Horvati — — : budući *diački* aliti *latinski abecedar nezadovoljan* s 23. svoimi literami aliti slovmi, *za izreći svaku reč jezika slovinskoga* i. t. d." **) Но при свемъ томъ волео є и єданъ и другій съ Латінскомъ абецедомъ натезатисе, првый (т. є. Микаля) изъ Кvріллице само она два писмена: з(емля) и ч(ервъ) задржавши. Тако су и Фра Ѳома Бабићъ Бошнякъ (цв. 1719.), „Дела

*) Blago jesika Slovinskoga illi Slovnik, u komu isgovarajuse rječi Slovinski, Latinski i Diački. Thesaurus lingvae Illyricae sive Dictionarium Illyricum etc. labore P. Jac. Micalia Lavreti 1649.
**) Kronika aliti spomen svega svieta vikov i t. d. U Zagrebu leta gosp. 1696.

Бела (1737.), Ант. Кадчићъ (1729.) и други Кvріл-ско з(емля) у Латінской своіой абецеди задржати за добро судили. Сь писменомъ ч(ервъ) служиласе, као што є познато, већина старіи Далматински Писателя. И писме *x* (умѣсто Ческо-Іллvрскогъ ž) бытће по свой прилицы тако поправлѣно Србскограђанско ж(ивѣте); єръ онако исто, као што ово изгледа, писалосе одпређе и Латінско x (іксъ). Ово потврђує и Г. Ш. Старчевићъ, Р. каѳолікъ, у Зори Далматинской одъ год. 1846. између осталога овако говорећи: „Єсмо ли добро учинили, кадъ смо старинско наше миловидно слово *ж* (ивѣте), коє є на Латінско x (іксъ) налико, одбацыли и на нѣгово мѣсто поставили нагрђено слово ž?“ Но было ій є и таковы, кои су не изъ желѣ, да ново што уводу, или раздѣленіє црквій примѣтителніє учине, него изъ нужде съ Латінски словы кньиге печатали, као што то свѣдоче предговори у кньигама, печатанымъ съ Латінски словы XVII—XVIII. столѣтія и Риму, Анкони, Млѣткама и т. д., у коима се спрѣчь налазе изговори, да су само зато кньиге те съ Латінски словы печатане, што Србске кньигопечатнѣ ніє при руку было. Тако у предговору Янчанинове (Маргитићеве) Изповѣди карст. одъ Фра Франѣ Радмановића у Млѣткама год. 1799. съ Латінскимъ словма препечатане читаюсе слѣдующе рѣчи: „i zato želeći (xelechi) izpuniti želju (xeglu) mnogi pravovirni Karstjana, evo ji s golemim trudom prištampajem u slova latinska, a ne *u ciriliansku*, kako su bile najpri štampane, *buduć ova štampa u Mleci pomanjkala* (затымъ наводи како му є мучно было съ Латінскимъ словыма писати и т. д.).“ Шта више такови изговори налазесе и у гдикоимъ овогъ столѣтія (т. є. XIX.) печатанымъ кньигама. Тако Еп. Милетићъ у предговору своє кньиге „Početak Nauka Kerst.“ год. 1815. у Сплѣту съ Латінски словы печатане говори: „Budući se izgubila i zabacila stara vlastita slova našeg Iliričkog aliti Slovinskog jezika; *usilovan sam* služiti (se) slovima diačkim i t. d.“ Одовудъ видимо, да су слѣдствомъ недостатка Кvріл-

ске кньигопечатнѣ, кои є по свой прилицы політіка Римскогъ престола причинила, — све више и више утеснявалисе предѣли Куріллице кодъ западновѣрны Югославена. Изилазило є у пређашня времена више свевысочайши Налога (одъ год. 1779, 1781. и пр.), коима се далѣ употребленіє Куріллски слова и самымъ восточне вѣре Србльима закраћивало: єли се дакле чудити, што се иста слова кодъ Р.каѳоліческе браће наше одржала нису?

ОДДѢЛЕНІЄ IV.

СТАНѢ КУРІЛЛИЦЕ КОДЪ Р. КАѲОЛІЧЕСКИ ЮГОСЛАВЕНА У ТЕКУЋЕМЪ СТОЛѢТІЮ.

§ 23.

Малый брой Р.каѳолічески Югославена, кодъ кои є Куріллица іоште и данасъ у употребленію.

Многима одъ наши бытће дивно и готово невѣроятно, да има Римокаѳоліка, кодъ кои є Куріллска азбука іоште и данасъ у употребленію. Но тако є дѣйствително. Пок. Соларићъ у своме книж. Поминаку вели: „да сви приморски Римске вѣре Іллури, нѣки умѣю и читаю до данасъ (1810.), а прочи свѣжомъ памећу споминю и као нѣшто оставлѣно своє сматраю куріллицу.“ А у Обясненію къ снимку подлиногa діплома Стефана Дабише Краля Србскогa (у Млѣткама 1815.) на стр. 13. говори: „По двома тречастіяма Далмаціє, западнѣ цркве Србльи или (ако воле) Словинцы, служе се и данъ данашный книгама давно печатанымъ азбукомъ куріллскомъ — —, и те азбуке чуднымъ неудобочаткимъ рукописаніємъ; у трећемъ тречастію живе іоште и Св. Јеронума азбука; у кньигама и у рукописанію, но ови названи Глаголити, освень своє

Глаголице, умѣю обично и оны други Словенаца Ћуріллицу (или Кvруллицу, тако се называ у Далмаціи Кvріллова азбука), и наипаче радо се служе нѣ рукописаніемъ како и многи іоште Бошняцы.“ Но при свемъ томъ изъ овогъ столѣтія немаю Римокаѳоліцы ни едне кньиге съ Кvріллицомъ печатане. Єданъ Римскій Еп. Милетићъ хтео е (као што смо у предидућемъ §. напоменули) год. 1815. извѣстно свое сазыдателно дѣло са Србскограђанскомъ азбукомъ да изда, недостаткомъ Кvріллске печатнѣ у похвалномъ намѣреню своме осуђенъ бывшій. Римокаѳолічески Србльи у Босни и Херцеговини, за кое е нарочито Милетићъ дѣло свое са Србски словы печатати хтео, ова и до данасъ іоштѣ читати умѣю; шта више съ таковы се у рукописи іоште еднако служе. *) Г. Люб. Мартићъ, Херцеговацъ Римске вѣре, казуе, да се Кvріллска дѣла Фра Дивковића и Маргитића подрпана и зачађела у народу іоште налазе. **) И я самь, прошасте годипе у Загребу бавећисе разумѣо, да иста Босанска, као и опа остала мномъ у §. 21. изчислѣна дѣла Римокаѳолічески Далматинцы, а нарочито Глаголите, и до данасъ читаю.

§. 24.

Теженѣ новіи Іллvрски кньижевника да и онегъ приме Кvріллицу; како о томе суди Гай, Аугустіновићъ, Баронъ Профѳъ и други.

— — Србльи Римокаѳоліцы,
Наша браћа, да нерекнемъ Шокцы,
И Хорвати наша полутина
Хоће съ нама да се соедине:
У езыку и нашемъ кньижеству
У наукамъ и умномъ вѣжеству.

*) Види 45. брой Данице Іллvрске одъ год. 1841.
**) Види 13. ч. С. Н. Листа одъ год. 1844.

И Нѣмцы се на две цркве дѣле:
Каѳоліке и на Лутеране,
Но съ єдны се сви служе писмены,
Зашто небы и нащи Славени?
М. В.

Безпристрастнія и разборитія страна Римокаѳолічески Писателя увидила є већъ у самомъ почетку текућегъ столѣтія нужду и ползу за укупну Славенску кньижевность одъ обштегъ употребленія Кѵріллове азбуке. Тако Іосифъ Микоцій, Хорватъ, у доленаведеномъ дѣлу своmъ о овой ствари говори: „Ова обоя слова (Кѵріллска и глагольска) како су Славеныма свойствени, тако као годъ што бы волео, да су ій сви Славени насвагда задржали, тако сада желимъ, да се съ ньима поне у печатаню, кадъ се дѣла на Славенскомъ єзыку списана издаю, служе сви, и то не само изъ узрока тогъ, да кодъ оны, кодъ кои є велико говора сходство, и обштенѣ на Славенскомъ єзыку списаны кньига веће буде, него найвише зато, да се єданъ обштый, сталный, и сувише правилный начинъ писаня кодъ свію Славена заведе. Я заиста єдва за могуће држимъ, да бы Славенскій правописъ нарочито кодъ оны, кои съ Латінски словы пишу, постояти могао (?). И будући да є старина Кѵріллски слова већа, и употребленіє овы на далѣ простиресе, *праведно бы заиста было,* да не само они, кои се съ буквицомъ (глаголицомъ) служе, него и они, кои нѣка Нѣмачкимъ подобна слова употребляваю, опетъ *Кѵріллицу приме*, и ако не часть маня већой, а оно поне новіи обычай старіємъ послѣдує. *) — Тако су и она два велика Югославена:

*) Josephi Mikóczi olim Soc. Jesu postea Dioec. Zagrab. Presbyteri Otiorum Croatiae liber unus (opus posthumum) Budae 1806. cap. IV. §. V. „Utrique hi characteres uti Slavis sunt proprii, ita quam vellem, ut Slavi omnes semper retinuissent, tam nunc opto, ut iisdem saltem in typis, cum res Slavica

Петаръ Дайнко Виндъ, и Франц. Сер. Метелко Краняцъ особиту свою наклоность къ писму Кvріллскомъ съ тыме изявили, што є првый год. 1824. *) у Латінску свою абецеду Србскограђанско *г*, а другій послѣдовавше године **) іоштъ и слѣдуюћа Кvріллска слова: *ж*, *з*, *ш* и *щ* дѣйствително увео.

Ово предъ очима имаюћи и на разсужденіє узимаюћи све оно, што є довде о Кvріллскомъ кньижеству Р.каѳоліческu Югославена у дѣлу овоме говорено, признати мора и найпристрастніи, да право чине наши Србльи, опоминюћи одъ нѣкогъ времена свою Римску, съ Латінски словы служећусе браћу: да за любавь слоги и єдинству у кньижевности оставе туђа, и одпреће и одъ ньи за недостаточна држана Латінска слова: а прилюбесе опетъ своіой собственой, тако рећи, до юче употреблявaной, и само изъ нужде остављеной Кvрілловой — за єзыкъ нашъ найвѣштіє скроєной азбуки. Позыванѣ є ово кодъ многи саучастногъ одзыва нашло. Основателность и правичность таковога найболѣ схватіо є Г. Ігнятій Алойзій Брлићъ, кои се на речено позыванѣ у познатой му Грамматіки Іллvрскогъ єзыка одъ год. 1833. съ найтоплінимъ къ землякомъ своимъ (für meine Landsleute) управлѣнымъ рѣчма явно одазвао, и тако првый одъ Римокаѳоліческе стране заставу на сукобъ ове струке предсуди подиђи

---

lingva scriptae eduntur, utantur omnes, idque non eam solum ob causam, ut, quos inter magna est sermonis convenientia, majus etiam librorum Slavice scriptorum commercium, sed vel maxime ut eadem, constansque, imo ut recta sit omnibus Slave scribendi ratio. Ego certe fieri alioquin vix posse video, ut Orthographia Slavica apud eos praesertim, qui characteres Latinos adhibent, stare possit. Et quoniam Cyrillianorum major est antiquitas, ususque latius pertinet, aequum sane foret, ut non illi modo, qui Bukviczanos habent, sed etiam qui Germanicis fere proximos adoptarunt, Cyrillianos assumant, portioque sin minor majorem, vetustiorem saltem recensior usus sequatur."

*) Lehrbuch der Windischen Sprache. Grätz 1824.

**) Lehrgebäude der Slavonischen Sprache in Königreiche Illyrien. Laibach 1825.

дрзнуо. Вредно ће быти исте многоважне рѣчи Г. Брлића овде у Србскомъ преводу обширно саобштити.

„Докле ћемо мы, говори онъ, собственогъ нашегъ добра сами себе іогунасто лишавати? — Немамо ли мы собствену нашу (Кνріллску) азбуку? — Ніе ли той, за нашъ народный єзыкъ у нечемъ недостаточной бывшой азбуки Вукъ оно, што є недостаяло, срећно додао? — Може ли се съ овымъ начиномъ писаня (осимъ Грка и Латіна) ма кои у Европи, буди у коємъ іоштъ толико изображеномъ єзыку, сравнити? — Да ли мы Р.каѳоліцы іоштъ и 1788. нисмо єдно изданіє „Изповиедъ карстианска" просто „Стѣпануше" у Млѣткама съ Кνріллски писмены печатано имали? —

„Къ томе іоштъ и ово обстоятелство долази, да одъ оны петъ мілліона душа, кои Іллνрски (Србски) говоре, већа є полутина Грчкогъ вѣроисповѣданія, и іоштъ се єднако Кνріллске азбуке яко држи, и съ овомъ — — свое кньиге пише. Нити ће се игда ова пола Србаля, да съ Латінски писмены пише, приволети — — —.

„Какве дакле узроке и основе може наша ова Р. каѳолическа пола Іллνра одъ свое стране навести, кои бы ю, да стару — изъ нужде само оставлѣну свою Кνріллску азбуку наново неприми, задржали? — — — Я поне одъ мое стране узрока немогу да наћемъ, зашто мы небы Кνріллско-Вукову азбуку — — — опетъ примили. Оћемо ли дакле, браћо земляцы и єдновѣрницы, оћемо ли и надалѣ єданъ єзыкъ съ двояки словы писати? — и зашто? — само да покажемо, да оне съ Латінски писмены писане кньиге одъ Р.каѳоліка, а ове съ Кνріллловы словы одъ Србаля восточногъ вѣроисповѣданія произлазе!! — куда то води? тамо, да ови петъ мілліона душа, кои две вѣре исповѣдаю, іоштъ и двояка слова имаю; и да, што бы обадве полутине заєдно одвећъ сила дѣйствовати могле, раздвоене свака за себе много манѣ извршує, єдна другой на путу стои, а обште добро међутымъ еве трпи и губи! —

„Нема ли у Енглезкой, Француzкой, Нѣмачкой и у самой Унгарской различиты вѣре послѣдователя заедно, пакъ како пишу? — сви еднако, сваки се држи свое вѣре, црковны уредба, свои обычая и пр. — али сви безъ разлике еданъ истый езыкъ съ едны словы и съ еднымъ правописомъ пишу, само мы — — — — мы сами оћемо у овомъ изятіе да правимо? А тко губи при томъ? — я мыслимъ она pars minor — маня она полутина! — Хитро дакле одважитисе значи полакъ већъ добыти; свакій, кои Латінска слова познае, научиће за еданъ сатъ Кvрілску азбуку, и за два три сата знатће безъ запинаня читати; о овомъ самь я увѣренъ.

„Како су садъ высочайшомъ уредбомъ нашегъ наймилостивіегъ Імператора Франца (1833.) по цѣлой міліатарской границы, скоро у свакомъ селу народнѣ школе заведене, могло бы се дѣте поредъ Латінске и Нѣмачке и свою народню Кvрілску азбуку научити; време, кое е къ томе нуждно, збогъ краткости *нетреба* у призрѣніе узимати. И тако бы за 2—3 годиие Кvрілска азбука у обште употребленіе доћи могла, да се и неосети.“ *)

Ове рѣчи, рѣчи правога домородца, на честь и нигда неувелу славу служе ономе, кои ій е тако искрено и тако разборито предъ светомъ изговоріо! Г. Брлићъ остао е и до данасъ вѣранъ овой спасоносной ідеи своіой, кою е и найновіе (1842.) у предговору къ другомъ изданію Грамматіке свое са слѣдующимъ къ едновѣрной браћи своіой управлѣнымь знаменитымъ рѣчма одъ срдца препоручіо:

---

*) Grammatik der Slawischen Sprache, wie solche in Bosnien, Dalmatien, Slavonien, Serbien, Ragusa etc. gesprochen wird von Ign. Al. Berlich etc. Ofen 1833. 8. S. XI—XIII.

„Я се и опетъ позывамъ на мой предговоръ къ другомъ изданію ове Грамматіке, и велимъ іоштъ еднако съ пунымъ увѣренѣмъ: *Нема спасенія за нашу кньижевность, догодъ се мы, и то на страну бацывши едномъ изъ нужде само примлѣну Латінску абецеду, съ нашомъ рођеномъ браћомъ Србльима несединимо, и догодъ, будући да и осимъ тога еданъ и истый езыкъ говоримо и пишемо, обе стране Кvріллову — Вукову азбуку непримимо, кое ће се заиста напослѣдку и збыти, а и збытисе мора, само да бы се што пре збыло; ово е мое найгоплїе срдца желаніе!* —

„Я немогу да понямъ, каквый е злый духъ съ нама овладао, да мы у притежанію собствене (одъ Вука приређене) савршене Кvріллске азбуке, іоштъ еднако ову, убого изкрплѣну, и съ ненуждным, излишнымъ, звука неимаюћимъ знаменьма препунѣну Кvріллску, или готово тако исто несавршену, или садъ съ наметнутымъ знацыма обновлѣну Латінску азбуку употреблявамо? — Шта насъ уздржава, те се неседнинявамо, еданъ и истый езыкъ, съ едномъ и истомъ азбукомъ непишемо? — Србльи некъ одъ Кvріллице, а Іллvри одъ Латініце што попусте, и тако некъ се обадве стране у средини одъ Вука изложеной братнски седине, онда — и само онда можемо на едну обшту Србско-Іллvроку кньижевность рачунати, само ће онда ова напредовати и обштеполезне плоде приносити; а иначе нигда ни довѣка! —

„За свеобште употребленіе Кvріллске азбуке у Іллvрікуму говори већъ и само одъ Аббата Добровскогъ учинѣно раздѣленіе Славенски нарѣчія на два реда, одъ кои къ првомъ Русискій, црквенославенскій, Іллvрскій или Србскій, Хорватскій и Слювенскій или Виндскій (у Крайнской, Штаерской и Корутанской) діалекти пргналеже. — У другій е редъ поставіо онъ Слювачко, Ческо,

Сорабско или Вендско у Горньой и Дольньой Лужицы, и Польско нарѣчіє. Къ овомъ другомъ реду принадлежећа нарѣчія пишу съ Латіински словы; и она могу при томе остати. — Но зашто да се првый редъ свеобште сь Кvріллски писмены неслужи, кадъ већъ и тако петнайстъ шестнайстина одъ таковогъ дѣйствително само Кvріллски пише? — шта дакле задржава ову осталу шестнайстину, да и она такође иста слова неприми? — Наше є нарѣчіє много ближе црквенославенскомъ и Русискомъ, него Польскомъ и Ческомъ, мы се дакле наравно къ ономъ приключити морамо, што намъ є ближе, и то тымъ више, што є то и тако већа полутина Югославена већъ учинила и при томе непоколебимо остає. — Тымъ бы одъ Г. Колара потакнута Славенско-кньижевна узаямность зацѣло више добыла, него изгубила.“ *) — Овако зрѣло и одъ свакн предсуда свободно о предмету овомъ умствує Г. Брлићъ. Слава му!

Er erfüllt, was die Weisheit spricht,
Und gleicht sein Eifer seiner Pflicht.

Съ позоромъ читали смо и Іллvрскій учредничкій Прогласъ за год. 1840, у коємъ се Г. Дръ Людевитъ Гай у погледу азбуке и абецеде овако изражава:

„Свакій наше добе іллvрскога изображеня ученикъ держанъ (дужанъ) є у насъ знати азбуку ћvріллску, као *нашу праву властитость*, коіомъ су се у старо доба наши одъ єдне и друге церкве прадѣди служили, и кою су Іллvри источне церкве подъ славнымъ посебнымъ именомъ Сербскимъ не само за се, веће и за насъ неоскверньну сачували. Абецеда єсть све Еуропе — дакле и наша, азбука є пакъ управо и изключиво

*) Ign. Al. Berlić Grammatik der illyrischen Sprache etc. 2. Auflage. Agram 1842. 8. XVII—XVIII.

наша: шта намъ дакле смета и едномъ и другомъ, и десномъ и лѣвомъ рукомъ служитисе; кадъ намъ у сва времена и една и друга необходно потребита остае: една ближе сердца ради нашинства, друга ради обширнога иностранства."

Шта намъ смета, пыта Г. Гай, и едномъ и другомъ (и Кvріллскомъ и Латінскомъ) азбукомъ служитисе? — Много, премного намъ смета, а найвише то, што се при двостручности писма едни одъ други одцѣплюемо и остаю насвагда два несединѣна кньижества. Србльи се съ Кvріллскомъ азбукомъ одъ старина служе, и съ ньоме су пуно задовольни; шта више сматраю е као душевну одѣћу свое народности, а Латінска имъ е абецеда напротивъ *у сва времена непотребита* и была и бытће. Друго е за поедине, кои се са страныиъ Еvропейскимъ кньижествама упознати желе, но ови нису народъ. Праведно е дакле, да се кньижество „*обширноме иностранству*" за любавь обстоеће: сліе у оно, кое е „*ближе сердца ради нашинства.*"

Прошле године саобштіо е Г. Дръ Ђ. Аугустіновићъ свое мысли о Іллvрскомъ правопису. *) Онъ, слѣдуюћи савѣту Г. Вука С. Караџића, **) у доленаведеной кньижицы своіой предлаже одъ себе измышлѣне писмене знаке за оне гласове езыка Іллvрскогъ, кои

*) Dra Gj. Augustinovića Misli o ilirskom Pravopisu s tablicom glagolskih i ćirilskih slovah. U Beču u Šmidtovoj Štamparii 1846. 16: Str: 31.

**) „Данашњи је Илирски или Загребачки правопис бољи него сви дојакошњи правописи јужнијех Славена римскога закона, али још није онаки, какав би требало да је: они би ваљало према Латинскијем словима да начине осам новијех слова (мјесто ђ, ж, љ, њ, ћ, ш, џ) а ć, ĉ, ž, и ė да изоставе, па би тако они имали најсавршенији правопис на свијету."

немају у Латінской абецеди своя посебна слова; и потомъ (на стр. 25. и слѣд.) овако говори:

„Лако бы было направити одъ ови (слова) можебыти способнія, кадъ се небы сматрала каквоћа гласова, и кадъ се небы морало пазити особито на то, да се *приближимо ћνріллицы*, уколико то може быти више — — — —.

„— — — небыли то управо никаква жертва была, слоги за любавь не цѣлу грађанску ћνріллицу, него само 5. нѣзины слова жертвовати, т. е. слова: *в*, *н*, *с*, *р*, и *у*, коя намъ и онако више слогу кваре, него сва остала, єръ се налазе и у Латінской абецеди, и у грађанской ћνріллицы, и свађе друго значе, те тако смета свако ово слово поособъ дулѣ времена, него скупа сва остала и єдну и другу страну; Хорвате, кадъ читаю кньиге штампане грађанско-Кνріллскимъ словыма, а Срплѣ не само онда, кадъ читаю кньиге одъ Хорвата списане, него и кодъ ученя осталы Еνропейски єзыка.

„Изоставлѣна ова слова могла бы се надомѣстити или изъ старославянске азбуке или изъ Латінске абецеде,

„Ако надомѣстимо изоставлѣна слова: *в*, *н*, *р*, с, *у* старославянскимъ словыма, несмѣмо старославянска слова: в, н, р, с, ѹ, промѣньивати тако, да изгубе свое свойствено лице, єръ намъ свето быти мора ньиово свойство, свеєдно као и сваки други слова, и зато се полѣпшаванѣ старославянски слова само утолико одобрити може, уколико недира туђу особность, *) т. є. старославянска слова несміу се никада полѣпшаванѣмъ претворити у каква друга н. пр. Латінска слова — — — —.

*) Да є то могуће, показує намъ данашнѣ полѣпшаванѣ старославянски слова и. пр.: Radices lingvae slovenicae veteris dialecti scripsit Franciscus Miklosich Phil. et Juris Doctor.

„Латiнска слова нису грађанско-Кvрiллскимъ словыма сроднiа одъ старославянски, али су имъ подобнiа, зато бы се могла надомѣстити у грађанской Кvрiллицы изоставлѣна слова: *в*, *н*, *р*, *с*, и *у*, Латiнскимъ словыми: v, n, r, s, и u.

„*Примѣръ писаня съ примитымъ словыма:* v, n, r, s, u.“

„Здгаvа мatі, пегиbi дојеħi ђеци, пi здгаvља пi љепоте, зато е то пајггдпiа опачiпа и здгаvе матеге гледалi мi па дижпоstі њезiпе жепskе iлi дгжаvпе, ако опа поvогођенци пгvи гáпи кгатi, којu мu е sама пагаv пгiгедiла i одличiла, те тiме покаже, да пiе vгiедпа пi iмепа пi sгеħе матеrinske.“

За овымъ Г. Аугустiновићъ предлаже далѣ: да се приме „*слоги за любавь*“ у грађанску Кvрiллицу iоште слова d, m, и t, умѣсто слова: д, м, и т, наводећи примѣръ писаня и съ тымъ примитымъ словма. Напослѣдакъ заключуе кньижицу свою съ овымъ рѣчма: „Велике су ово промѣне, ако iй сматрамо за се, али маленкости, ако промотримо, да е наша света дужность, *слоги сваку доприниети жертву*, пакъ да само оно, што е добро, остае, а зло само по себи пропада. Да се ове промѣне приме и одъ едне и одъ друге стране, приближиле бы азбуку и абецеду едну другой утолико, да бы мы съ временомъ само едну задржали и т. д.“

Овако о овомъ предмету суди Г. Дръ Ђ. Аугустiновићъ. Мы похвалюемо нѣгову колику толику наклоность къ писму Кvрiллскомъ, кою е и тыме показао, што е у Латiнскомъ своомъ тексту задржао Кvрiллска слова: *ж*, *ч*, *ш*, *љ*, и *њ* (у овомъ е послѣднѣмъ Лат. n скопчано съ Кvр. ь) умѣсто Iллvрски ž, č, š, lj и nj. Но на предложенiе, да се у азбуку уведу извѣстна Латiнска слова, никако пристати неможемо; еръ то небы ни право, нилѣпо было, да се и мы (изневѣривши оно, што е наше одъ старина) туђемъ безъ нужде прилѣплюемо.

Шта бы браћа наша Римокатоліцы на то рекли, кадъ бы н. пр. Турско-Махомеданске вѣре Србльи или Іллүри срећнымъ каквымъ случаемъ духомъ пренули, и у пробуђеной свѣсти своіой съ нама у писаню и кньижевности единитисе зажелили, но подъ условіемъ: да се нѣка Турско-Аравска за насъ ненуждна слова изъ едне само узаямности у новосложитисе имаюћой обштой азбуки задрже? То ньима сигурно небы по вольи было. Зато неправеданъ е и неискренъ поступакъ и оне браће Хорвата, кои намъ ненуждно усыновлѣнѣ извѣстны Латінски слова одъ срдца препоручую. Нашто толико околисати? Што *слога* иште, то быти мора; а „наша е, вели самъ Г. Аугустіновићъ, sveta dužnost slogi svaku doprinieti žertvu (стр. 30.), ako *sloga* kod nas nie samo gola rieч (стр. 17.).“

Г. Готхардъ Баронъ Профф-Ирничкій, врстный домородацъ и мой искреный пріятель, у едномъ свомъ на мене управлѣном ѣпису (7. Нов. 1846.) мысли свое сврху Күріллице и абецеде овако излаже.

„На питање: која су писмена сврси сходнија, кирилска или латинска? по души изповједити морам: — кирилска! — у абецеди бо многи звуци неимаду властита независима своја знамења [1]), која кирилица у пуној мјери посједује [2]), но као што Руси у грађанској својој писменици њека непотребна старославјанска слова изоставише, тако би требало да и ми сва заоставша сувишна слова избацимо [3]), њекојима звуцима природни знак повратимо [4]), а за друге звукове нова знамења изнађемо [5]) или стара удесимо [6]), речју: — звукосходан Вуков правопис да примимо.

„Намјера писања она је иста, која и живе рјечи: узајамно поразумљење, за ово достићи толико нам само знакова треба, колико звукова у језику налазимо, с којим мисли наше писмено изразити желимо. Ови знаци сходно скопчани представља ће слогове и рјечи, ове пак добро употребљене: частице говора и најпосље саму бесједу.

„Наш језик у посебне своје звукове разчлањен 30. сљедећи звукова имаде: а. б. в. г. д. ђ. е. ж. з. и. ј. к. л. љ. м. н. њ. о. п. р. с. т. ћ. у. ф. х. ц. ч. џ. ш. — свако је дакле ино звука назначење сувишно. *) 7)“

После тога Г. Баронъ показуе и доказуе обширно валяность Вуковогъ правописа, и затымъ овако продужава свое многоцѣнѣно писмо:

„Из свега наведеног видите, мили Пријатељу, да сам ја с разлогом обљубио азбуку, и могу вас увјерити, да још многи други западни Југославени кириллицу за своје домаће биље припознају и штују, но да су сви без изнимке (изјатија) за Вуков правопис, који је духу садашњег вјека примјеран, разговетан и пресјечан (praecis, кратак), и зато за Јужно Славство (Илирство, Српство), а с малим додатком потребни нови знамења (н. пр. за ческо ř, за пољско ś. ż. ć. и т. д.) и за све друге Славјанске језике бољи и досљеднији, него што су сви Латински знаци ма којег правописа цјеле изображене Еуропе.

„Ја сам дакле у обће и у теорији Вашег мњења, и из тога гледишта за добро бы налазіо, да се кирилица таки прими т. ј. да оно „што ће бити јесенас, буде вечерас“ — ал је то лакше изрећи, него у дјело обратити, знамо бо којим су незгодам г. Др. Гај и други домољуби при уведењу чистог народног језика и ческо-славенског (илирског, загребачког) правописа изврржени били, знамо и то, да они свој циљ неби нипошто непосредно достићи могли. Ако су дакле

*) 1) č. ć, tj. dj, gj. ž. š. dž. lj. nj. 2) ч. ћ. ђ. ж. ш. џ. љ. њ. 3.) щ = шт, шч. ы = и. v = и или в. ѳ = т. я. ѣ. є. ю = ja. je. jу (а. е. у. посље: љ. њ.); ъ. ь = (?) 4.) и = и, і = j. 5.) љ. њ. 6.) ђ. ћ. 7.) одтуда сљеди да су остала писмена садашњег употребљавања ы. і. v. ъ. ь. щ. ѣ. є. ю. я. ѳ. исто тако сувишна, као и она стара слова: ѕ. ȣ. ѿ. ѡ. ѫ. ѯ. ѱ.

тежко до једног правописа у абецеди допрли, заиста ће још теже (ја велим немогуће) бытн да сада *без икаквог предбјежног приближавања и споразумљења* напрасно латиницу одбаце и н. пр. Новине и све ине часописе и књиге кирилицом штампати почну. Кроз такови поступак изгубили би Илири скоро ¾ читатеља свои, многи бо за сада јоште (особито средњег и нижјег сталижа) латиницом служећи се Јужни Славени незнаду ни читати кирилска писмена, а многима неби по ћуди било, да се тежко добивена правописна слога тако хитро без икаквог условја, без икаквог приправљања руши; практично дакле судећи, по души изрећи морам: — био би већи метеж у књижеству Јужни Славена, него што є икада био.

„„Садашност треба да пробуђене Славене поучи и увјери, да је њино раздвојено стање чрез двогуба писмена њима само од велике штете, она треба јако да предупреди и даље раздвајање обадвеју писмена; она треба чрез паметно одбацивање свију сасвим излишни писмени знакова први корак да учини, да се обадве азбуке приближе; она треба напоследку учитељка будућности да буде, и да прстом пружи на даље кораке, који к узајмном приближавању обадвеју писмена у будућим данима треба да буду учињени.““ *)

„Први кораци приближавања учињени су: латиницом служећа се страна народа нашега донђе је допрла, да у њој скоро сваки изображен муж кирилицу разумјева; — већина Србаља научила је по вишим школама латиницу и тако ће абецедом писане књиге лако читати. — — — На Вуков начин писања већина без разлога вичо и мрзи, а тај је једини, коме се латиница посредно жртвовати може, у кратко да

*) Сравните 25—28. число Подунавке за год. 1845. и 50. и 51. ч. Српског народног Листа за год. 1845.

рекнем: за сада требало би да сви Срблњи Вуков правопис приме, а Илири да за звукове ђ, ћ, џ, ч, ш, ж, љ, њ, за које им посебна писмена мањкају, иста ова из кирилице узму, и да рогати и јотовани (ž, š etc. lj. nj. etc.) правопис престане. — — — Најпосле морале би обе стране оба слова у школи својој научити (ово наша страна изъ свои школа оддавна већъ постизава), чему жалибоже латиницом служећисе Јужни Славени до сада неимаду ни способни учитеља, ни дозволења."

Ово су мысли Г. Барона Проффа у погледу опет-примлѣня Кvріллице. Мы у предизложеномъ писму Г. Барона много лѣпы, искрены, и за насъ утѣшителны разлога налазимо. Съ радошћу приклањамо уво увѣраваню томъ, да іоште *многи* други западни Іллvри Кvріллицу за свое домаће былѣ признаю и почитую; одобравамо и похвалюемо савѣть тай, да бы *засадъ* требало, да Іллvри за звукове ђ, ћ, џ, ч и пр., за кое имъ посебна писмена оскудѣваю, иста ова изъ Кvріллице узму; и напослѣдакъ найтопліе срдца осѣћае присаюжавамо желњи той, да бы Латіницомъ служећисе Югославени, часъ пре изходатайствовавши свевысочайше дозволеніе и постаравшисе о прибавленію способны учителя, Кvріллска писмена у народнымъ своимъ училиштама предавати почели.

* Поводомъ предложенія, да бы засадъ требало да Іллvри извѣстна Кvріллска писмена у Латінску свою абецеду приме, — падаю ми и нехотице на паметь оне свете рѣчи Г. Шафарика, изражене у познатой му Повѣстницы Славенскогъ єзыка іоште год. 1825. „То е за чудо, вели онъ, да, докъ Гротефендъ Кvріллску азбуку за означеніе нѣкои недостаюћи гласова у восточнымъ єзыцыма предлаже, и Клапротъ у св. Asia polyglotta за исту цѣль Кvріллска слова ж, ш, и ч дѣйствително употреблява: нѣкои одъ Славенски Філолога за Слав. гласове ж, ш, и ч іоште єднако знакове траже." Овомъ сходно изражавасе (премда потомъ у самомъ дѣлу другчіе изврће) и єданъ, име свое неподписавшій Іллvръ у П. свезки повременогъ списанія: „Jahrbücher fur Slawische Lit. Kunst und Viss. 1847." „Я неувиђамъ, између осталогъ говори онъ, неувиђамъ основе, зашто мы Славени, насъ

числомъ толико міліона, небы смѣли оскудице Латінске намъ абецеде изъ собствене наше, чистославенске-кvріл-ске азбуке попунити, као што су то Ханка, Мејелко, Дајнко и други већъ покушали. Учинимо то съ Латінскомъ абецедомъ, што е св. Кvріллъ съ Грчкимъ алфавитомъ учиніо. Укратко, мы Славени морамо Славенску, нама свойствену азбуку имати, и то безъ свакогъ обзыра на тако звану „светыню" Латінски слова, ёръ смо мы Славени, а не Латіни."

У 12. ч. овогодишнѣ (1847.) Данице Іллvрске читалисмо слѣдуюће одъ Г. Дра Деметера учинѣно изясненіе у дѣлу опетпримлѣня Кvріллице: „Kada smo mi pred 12. godinah, najčistijom domorodnom vatrom podpaljeni naše sile prosveti našega zanemarenoga naroda posvećivati stali, — — pérva naša skérb bila je odlučiti, koje jugoslavjansko narečje podići se ima na naš književni jezik? — — Imavši jezik morali smo se postarati i za pravopis. *Naše okolnosti nisu nam dopustile Kirilicu poprimiti*, premda smo uvidili, da se *njom jedinom*, osobito kako ju je g. Vuk Stefanović Karadžić priredio, svi naši zvuci naravno naznačiti mogu.

Найновіе у 16. ч. овогодишнѣ Зоре Далматинске Г. Шима Старчевићъ, Римокаѳоліческій Свештеникъ у Карлопагу, овако се за опетпримлѣнѣ Кvріллице изразіо: „Gospodin Ign. Al. Berlich, вели онъ, nestoi ni za Slavonski, ni za Dalmatinski, ni za stari Hervatski, ni za novi Zagrebaчki, ni za ijedan u Latinskim slovim verstopis, on derжi, da bi Ilircim najbolje pristojalo derжatise svoje Starine, to jest, slovah Cirilskih, *i ja isti* s' ove strane *s' njime derжim, ja mu pravo dajem, u koliko bi pravo bilo*; ali u koliko bi se ovo moglo uчiniti, k' njem nepristajem; jerbo vidim, da je ovo *skoro* (дакле опетъ не *сасвимъ*) nemoguche."

* * *

Изъ свега досадъ казаногъ видисе, да Корvфеі Іллvрске кньижевности нису непріятельи Кvріллице; —

шта више, да су гдикои склони ову и опеть примити, и тако обшту Югославенску кньижевность основати.

§. 25.

Полза за Югославенску кньижевность одъ обштегъ употребленія Кѵріллске азбуке.

Но већа часть одъ стране Латінске неувиђа ползу за нашу кньижевность одъ обштегъ употребленія Кѵріллске азбуке, него мысли и крѣпко држи, да намъ двоструч ность писма ништа несмета на путу образованя и напредка народнѣгъ. Но ти се у томе яко вараю. — Нитко свое мнѣніе сврху тогъ предмета искреніе и истинитіе ніе исповѣдіо, него онай Чехъ Вт. Ј. К. у 25. ч. Подунавке одъ год. 1844.

„Красно бы было, вели онъ, да сви Славяни едно писмо и еданъ правописъ имаю. Ньиова бы укупна кньижевность онда могла и бржe и крѣпчіе процвѣтати. Еръ данасъ међъ Славяныма, кои се са Латінскимъ писменыма служе, онай само Чехъ, Штаерацъ и т. д. одъ Руске и Србске кньижевности нѣшто чита и зна, кои окромъ тегобе езыка и тежкоћу разликуюћисе писмена цадвлада — — —.

„Съ друге стране познае додуше Русъ и Србинъ Латінска писмена свеедно као и своя, еръ ій, ако се съ еѵропейскомъ кньижевношћу упознати жели, потребуе; али ипакъ съ одвећъ великомъ любавю наклонѣнъ е своіой Кѵріллицы, коя е душевна одѣћа нѣгове народности; па зато свакій производъ духа Славянскогъ, кои у ову одѣћу обученъ ніе, изъ предсуде или изъ когъ другогъ узрока непочитуе много; чега бы тешко было, да нису знаменя писаня различна. — Да сви Славяни едно писмо имаю: тадъ бы Польско кньиже-

ство зацѣло меѣу Русыма и Србыма више цѣнѣно и опріятелѣно было; имало бы више читателя и купаца, а съ друге бы стране тако исто было съ Рускимъ и Србскимъ кньижествомъ кодъ Чеха, Словенаца Крайнски, Штаєрски и т. д. Тако дакле двоструко писмо отегоћуе кньижевно приближаванѣ Славяна. — Ал' та двоструч- ность писма є найшкодльивія за кньижество Южны Славяна, коє є истомъ ницати почело. Славонцы, Хорвати, Срби, Далматинцы и. т. д. имаю єдапъ обштый єзыкъ, єръ на оне мале различности, коє се налазе, ніє вредно ни пазити. Само нѣколико писмена ій раздружуе. Па опетъ се Іллνрска и Србска кньижевность као туђе гледаю, као да се и непознаю. Заръ негледаю многи Іллνри изъ предсуде прама азбуки ладнокрвно на Србску, а Срби опетъ на Іллνрску кньижевность, мыслећи, да є доста, да Іллνръ Латінску само, а Србинъ само Кνрілл- ску кньигу чита! — *За ньиову є кньижевность та двострученость писаня тежкій оковъ*, и премда човекъ и у оковыма може напредъ корачати, опетъ другче иде, кадъ є свободанъ!!"

Време є ту, да се Римска наша браћа већъ єдан- путъ ослободе одъ тогъ тешкогъ окова, и да продуже свою Кνрілску кньижевность, одъ коє тако лѣпе спо- менике имаю. Тыме бы єдномъ укупномъ Южнославен- скомъ кньижеству темель положили, коє бы и брже и крѣпчіє процвѣтало, него што цвѣтаю садашня различ- ношћу писма раздвоєна кньижества наша. Раздвоєна, велимъ, єръ што се на полю єднога уради, то за друго посве несуштествуе. Ово кньижевницы наши одъ обе стране и самымъ дѣломъ засвѣдочаваю. Тако Г. Сла- волюбъ Врбанчићъ, Адвокатъ и Учредникъ обштегъ Загребачкогъ Колендара, издає у овомъ манѣ саставке одъ Г. Вука С. Караџића, и совѣте здравога разума одъ Досіѳея Обрадовића; тако и найновіє нѣки млади Іллνрски родолюбцы препечатали су Басне Досіѳея Об- радовића у другой свезки „Sbirke korisnih knjigah“: а напротивъ говорисе, да Г. Вукъ намѣрава съ Кνрілл-

ски писмены препечатати Ченгић — Агу, кое є умопроизводъ Г. Ивана Мажуранића, Іллурскогъ Лексікографа. *) Незначили ово одъ єдногъ посла, и одъ єдногъ трошка правити два? А то тако мора быти све дотле, докле се Латінска маня полутина непридружи нашой већой и крѣпчиіой.

Но найвећа полза за кньижевность нашу одъ обштегъ употребленія Кvріллске азбуке была бы та, што бы се слѣдствомъ тогъ споєнія чистіо и углађивао єзыкъ нашъ тако, да намъ то у другомъ правцу, коимъ смо по путу кньижества нашегъ народнѣгъ пошли, небы ни найманѣ сметало, ни зауставляло насъ. Дошли бы, да и сами небы осѣтили како, до обштегъ тако желателногъ кньижевногъ єзыка. Заиста са Сенекомъ вапити можемо: Sanabilibus aegrotamus malis!

Многи одъ Р. каѳоліка само зато нису склони Кvріллску азбуку примити, што се бое, да тыме вѣри своіой предъ каковый ненанесу. Но ова є предострожность ньиова сасвимъ безмѣстна. Писмо само по себи нема съ вѣромъ никаква союза, нити и шта обштега. Сами Турски Яничари, кои су были пореклом

*) Тако є и Г. Маріяновићъ кньижицу свою: „Veselje Majke Slavonie pri udaji svoje kćeri Lepote sremice. i t. d.“ и съ єднымъ и съ другимъ словма печатати хтео, на стр. 20 овако изяснившисе: „Buduć da Gerčko-Slavenskih †) il' obično tako zvanih Cyrilskih slova ovdašnja (Осѣчка 1845.) tiskarna još neima, zato, nemogaše se po nameri u ovoj pesmici i jedno i drugo pismo, radi veće uzajemnosti upotrebiti.“

†) Односително на ово мѣсто Г. Готх. Баронъ Проф-Ирничкій у єдномъ своомъ на мене управлѣномъ писму слѣдуюћа примѣчава: „Наименовање: грчко- и римскославенска слова врло је сијешно. Тако бы сматрајућ на родословје већ Грк своја слова морао назвати: фенично-грчка, или хебрејско-грчка; Латин своја: фенично — грчко-латинска; а Немац своја: фенично-грчко-латинско-њемачка. По овом дакле родословју нова кирилска слова имала би се назвати не грчко-славенска, него фенично-грчко-старославенско-новославенска, или јоште досљедније: фенично-грчко-коптичко-јерменско-старославенско — новославенска слова. Ето вам готове Бабилонске куле.“

Србльи, служили су се съ Кѵріллскомъ азбукомъ. *) Шта више было є іоште XVI. столѣтія у Цариграду и *Славенско*-државне канцеларіє, **) у коіой се *Кѵріллово писмо* употреблявало, и изъ кое су нѣка писменна и до насъ дошла. Када дакле Кѵріллска азбука Корану ништа привредила ніє, неће сигурно ни за науку Римске цркве убиточна быти, као што се то и искуствено већъ показало, почемъ су се исти Р. каѳоліцы съ азбукомъ, починюћи одъ самы Кѵрілловы времена па све до ономадне, непресѣчно служили.

Я ћу ово дѣло мое съ томъ ватреномъ свію Србаля жельомъ да заключимъ: да бы Богъ дао, да браћа наша Римокаѳоліцы, одтресавшисе одъ ове струке предсуда, стару свою недостойно забачену азбуку Кѵріллову наново приме, и съ ньоме у писаню кньига служитисе почну. Ово иште срећа укупне кньижевности наше, иште свестварающій духъ просвѣћеногъ XIX. столѣтія, а предъ лучомъ просвѣштеня — вѣроисповѣдателне и друге союзъ сродны елемента отешчавающе предсуде треба да се топе, и да изтаяваю: Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.

---

*) Adami Bohorizh: Arcticae horulae succ. de Latino-Carniolana Lit. etc. Vitebergae 1584. — На првой страни одъ ове кньиге читасе: „Prima tabella de Orthographia Cyrillica, qua utuntur hodie (1584.) in aula turcici Imperatoris vel maxime praetoriani milites, quos Janizaros appellant. Item Bosnenses omnes, Rutheni et Moschovitae.“

**) Wuks Stephanovitsch kleine Serbische Grammatik verdeutscht von Jacob Grimm etc. Leipzig und Berlin 1824. 8. S. VI.

ПОГРѢШКЕ.

—

Стр.	8.	редъ	30.	умѣсто	ниту	читай	нити
„	10.	„	16.	„	ẓ	„	ż
„	11.	„	10.	„	налазисе	„	налазимо
„	„	„	34.	„	ѝ	„	и́
„	22.	„	16.	„	Виндксимъ	„	Виндскимъ
„	30.	„	1.	„	въıсть	„	бъıсть
„	40.	„	35.	„	коротыя	„	которыя
„	45.	„	31.	„	прква	„	цркви
„	„	„	38.	„	по	„	но
„	65.	„	20.	„	кньижливный	„	кньижевный
„	72.	„	35.	„	Карантинію	„	Карантанію
„	80.	„	25.	„	великотъ	„	великогъ
„	„	„	26.	„	На	„	Но
„	82.	„	11.	„	768.	„	878.
„	89.	„	10.	„	слѣдуѣимъ	„	слѣдуюѣимъ
„	„	„	17.	„	одпосе	„	односе
„	94.	„	2.	„	могло	„	могао
„	„	„	19.	„	и. т. д.: И	„	и. т. д. У
„	114.	„	29.	„	имо безконачбу		има безконачну
„	115	„	24.	„	Свештенникъ	„	Свештеникъ
„	125.	„	4.	„	различни	„	различим
„	136.	„	12.	„	свойствени	„	свойствена
„	140.	„	2.	„	другомъ	„	првомъ.

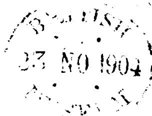

КУРИЛИЦА И ГЛАГОЛИЦА

кодъ Римокаѳолічески Югославена.

Србско-грађанска у печатньи Млѣтачкой	Попунѣна изъ Клоцовогъ и Ассемановогъ рукописа	Гласъ	Слова	Србско-грађанска у печатньи Млѣтачкой	Попунѣна изъ Клоцовогъ и Ассемановогъ рукописа	Гласъ	Слова
Я а	[illegible]	а	a		[illegible]	ѡ	o
Ш ш	[illegible]	б	b	Ѿ ѿ		ѿ	od
В в, в	[illegible]	в	v		[illegible]	ѱ	ps
Г г	[illegible]	г	g	Ц ц, ц	[illegible]	ц	c
Д д, д	[illegible]	д	d	Ч ч, ч	[illegible]	ч	č
Є є	[illegible]	е	e	Ћ ћ		ћ	tj, dj
Ж ж, ж	[illegible]	ж	ž	Ш ш	Ш ш	ш	š
Ѕ ѕ	[illegible]	ѕ	ź	Щ щ	[illegible]	щ	šć
З з, з	[illegible]	з	z		[illegible]	ъ	ŏ, й
І і	[illegible]	ї	i		[illegible]	ы	ŏj, ıj
Н н	[illegible]	и	i	Ь	[illegible]	ь	ĭ
	[illegible]	й	j	Ѣ		ѣ(й)	ě, j
К к, к	[illegible]	к	k		[illegible]	ѣ	ě
Л л	[illegible]	л	l	Ѥ		є	je
М м, м	[illegible]	м	m		[illegible]	ю	ju
N н	[illegible]	н	n		[illegible]	ѧ	ę
О о	[illegible]	о	o		[illegible]	ѩ	ję
П п	[illegible]	п	p		[illegible]	Ж ж	ą
Р р	[illegible]	р	r		[illegible]	ѭ	ją
С с	[illegible]	с	s	Ѳ		ѳ	th
Т т, т	[illegible]	т	t		[illegible]	ѵ	y
Ȣ ȣ, ȣ	[illegible]	у	u				
Ф ф	Ф ф	ф	f				
Х х	[illegible]	х	h				

[illegible], Ѕ, [illegible].

Стари рукописни поблацы Кѷрілице.

[illegible], [illegible], [illegible], г, сс,
а, б, б, с, k,
[illegible], [illegible], [illegible], ф.
ѣ, щ, н, ф,

Глаголица у касніе доба попунявана.

[illegible]
є, і й, ь, ы, ю а, ѣ,
[illegible]
ѡ, ѿ, ш т, ѳ, ѵ.

А. Стоячковића Исторія.

Лит. ȣ Троха.

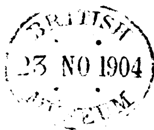
BRITISH
23 NO 1904
MUSEUM

Г. Г. ПРЕДУПИСНИЦЫ.

АДА.

Честн. ГГ. Аврамъ Павловићъ и Стефанъ Гайчиновићъ Пароси. Благ. ГГ. Алекс. Дудварскій Таначникъ, Іоаннъ Манойловићъ Бележникъ и Скупитель Предуписника, Светозаръ Вуићъ Адв., и Георгій Дудварскій Юратъ. Благораз. Г. Лазаръ Кривокућа Учитель. Пошт. ГГ. Георгій Милутиновићъ, Ісаакъ Офицыровићъ и Марко Вуићъ.

БАВАНИШТЕ.

Послани одъ Чест. Г. Сим. Мишковића, Пароха Доловскогъ.

Честн. ГГ. Самуилъ Милорадовићъ, Іоаннъ Милковићъ за сына Светозара, и Авксентіе Димићъ Пароси. Благор. Г. Антоній одъ Плавшићъ ц. кр. Управ. Лайтнантъ сл. Нѣмачко-Банатске Регіменте. Благораз. Г. Андрей Урошевићъ Учитель. Поштенор. ГГ. Трговцы: Максимъ Димовићъ, Өеодоръ Радивоевићъ за сына Арсенія, Манойло Милосавлѣвићъ за сынове Константіна и Іоанна, Петаръ Хажи Стояновићъ, Вас. Өеодоровићъ, Савва Лазаровићъ, и Георгій Өеодоровићъ у Брестовцу за дћерь свою Господичну Екатерину.

СТ. БЕЧЕЙ.

Послани одъ Г. Владимира Вукићевића.

Честн. ГГ. Пароси: Іоаннъ Гайновићъ п. конс. Присѣдатель, Алекс. Бастићъ Ст. Бечейски, — и Аронъ Крестићъ Петровоселскій. Благор. ГГ. Іоаннъ Мучаловићъ потискогъ Окруж. Сенаторъ, Граціанъ (Милошъ) Влаовићъ потискогъ Окруж. В. Фішкалъ, Тріфонъ Јойкићъ Адв., Георгій Јоанновићъ потискогъ окр. подбележникъ, Тада Єлчићъ мѣстный Бележникъ и Петаръ Стакићъ Юратъ. Высокоуч. ГГ. Дим. Ковачевићъ Учитель и Даніилъ Перишићъ Сврш. Богословъ и Пѣвчикъ. Пошт. ГГ. Григ. Дражићъ, Мойсей Райковићъ, Даніилъ Стаићъ, Симићъ и Мравићъ Трговцы, — Іоаннъ Сомборкскій и Вас. Штефковићъ Майстори.

В. БЕЧКЕРЕКЪ.

Послани одъ Высокуч. Г. Георгія Татаровића Учителя.

Честн. Г. Даніилъ Станћъ Парохъ и ч. Конс. Присѣдатель. Ч. Г. Вас. Димићъ Діяконъ. Благ. ГГ. Еустаѳій Міхайловићъ Сенаторъ, сл. Торонт. варм. Присѣд. и Србски народны Школа Мѣстный Надзыратель. Высокуч. ГГ. Алекс. Табаковићъ Янкахідскій Нотарошъ, Харитонъ Јоанновићъ сл. кр. табле закл. Нотарій и Аркадій Косанчићъ Учитель. Пошт. ГГ. Ѳеодоръ Живановићъ, Несторъ Димитріевићъ, Емілія Деметеръ Пирра, Ѳеодоръ Стефановићъ, Аронъ Ракићъ изъ Ітебеа, Леонтіа Тарчулъ Трговцы, — Велизаръ Євтићъ Шпекулантъ. ГГ. Нікола Вуковъ, Ісаило Поповићъ, Стефанъ Цветковићъ за сынове Јоанна и Јосифа, Іоаннъ Лукићъ, Јосифъ Добрићъ за сына Александра, Лука Ранисавлѣвићъ, Симеонъ Янковићъ, Іоаннъ Ніколићъ, Јосифъ Таназевићъ за сына Георгія и Леонтіа Вуковъ за сына Хрістіфора Майстори.

БРОДЪ.

Чест. Г. Маѳей Лазићъ Адміністраторъ Бродске парохіе. Высокоуч. ГГ. Савва Ніколићъ Амтшрайберъ кодъ Контумаціе, Георгій Стояновићъ свршеный Клирікъ и Учитель, и Ігн. Ал. Брлићъ Списатель Іллvрскій и Скупитель Предуписника 2 екс.

БУДИМЪ.

Послани одъ Высокоуч. Г. Субб. Младеновића Матице Србске Дѣловодителя.

Благор. ГГ. Еvѳ. Неделковићъ ц. кр. кап. Аудіторъ, Стефанъ Стефановићъ Адв. и при сл. Кам. конц. Практікантъ, — Дим. Поповићъ, Дав. Давидовићъ и Міх. Лудаићъ Адвокати. Пошт. Г. Стефанъ Урошевъ. — Благ. Гжа Анна отъ Ніколићъ рођ. Коньовићъ. Гжа Анна Гарба рођ. Бозда изъ Бал. Ђармата.

ВИНКОВЦЫ.

Благ. ГГ. Н. отъ Павковићъ Маіоръ, Стеф. Милошевићъ и Хаџићъ Діректоръ.

ВРШАЦЪ.

Послани одъ Честн. Г. Іоанна Илійћа Діякона.

Пречестн. ГГ. Меѳодій Миланковићъ АЕМ. Протосvнћеллъ и Проф. св. Богословіе Србске, Філіппъ Трандафіровићъ Прото-

презвитеръ и више сл. Међа Присѣд. Чести. ГГ. Презвитери: Петаръ Радуловићъ Стражанскій, Стеф. Поповићъ Адмін. Петрово-Селскій и членъ конс., Пантелеимонъ Димитрієвићъ Улманскій, Милорадъ Младеновићъ Адмін. Партянскій и Герасімъ Скрійторъ Јерей и Намѣстникъ Мон. Месића. — Благ. ГГ. Гавріилъ Пекаровићъ Мед. Докторъ, Георгій Деметеръ Сенаторъ, Дим. Нешићъ вар. Фішкалъ, Авксентій Богдановићъ Мед. Докторъ, — Лазаръ Цвеићъ, Алекс. Волићъ, Дим. Поповићъ Адвокати, — Нік. Нікашиновићъ Діурніста, — Стеф. Бота de Holomező. Высокоуч. Г. Јоаннъ Цветковићъ дѣвическій Учитель. Г. Јосифъ Віятовићъ отмѣный гражданинъ. Пошт. ГГ. Іоаннъ Стефановићъ, Григорій Гердецъ, Емануилъ Ніколићъ за сыновца свогъ Тімоѳеа ученика. Георгій Барбуловићъ, Ѳеодоръ Гердецъ Трговцы, — Іоаннъ Стойковићъ, Вікентій Богдановићъ, Јоаннъ Младеновићъ, Іоаннъ Стефановићъ, Дим. Врговићъ, Іоаннъ Јоанновићъ и Вас. Поповићъ Майстори. —

ВУКОВАРЪ.

Преч. Г. Петаръ Космановићъ Протопрезвѵтеръ Вуковарскій. Благор. ГГ. Дим. Рогулићъ, сл. Сремске Жупаніе дѣл. Присѣдникъ, Іоаннъ Рогулићъ исте Жупаніе Кассеперцепторъ, Анастасъ Замфиръ Юрасоръ, Георгій Контићъ сл. домін. Вуков. вел. Фішкалъ 2 екс., Коста Бирра, истогъ домін. Актуаръ, и и Аѳан. Бирра Адв. — Поштенор. ГГ. Вас. Марковићъ и Тоша Міхайловићъ Трговцы. — Благор. Г. Готхардъ Бн Профф-Ирнички Скупитель Предуписника.

ГОМИРЪ.

Послани одъ Благ. Г. Нік. Боровевића Обрлайтнанта и Стіхотворца Србскогъ.

Пречестн. Г. Севастіянъ Илићъ Архімандрітъ Мон. Гомирскогъ. Благор. Г. Цекиновићъ Капетанъ у миру.

ГОСПИЋЪ.

Послани одъ Благор. Г. Нік. Боровевића.

Высокоблаг. ГГ. Будиславъ Будисавлѣвићъ одъ Предора ц. кр. Оберстлайтманъ, — Міхаило Ђурићъ и Максімъ Ножиничъ Маіори. Благор. ГГ. Міхаило Заставниковићъ и Јосифъ Родићъ Капетани, — Ісакъ Милеусничъ Оберлайтн. регем. Аѣут., — Симо Кернићъ, Конст. Малићъ и Марко Бадовинацъ Лайтмани одъ управ. Пошт. Г. Нікола Ристовићъ Трговацъ.

Д А Л Ђ.

Чести. ГГ. Пароси: Коста Миланковић и Георгій Пауновић Дальски, и Стеф. Велендерић Белобрдскій. Ч. Г. Ѳеодоръ Гермићъ Діяконъ и Учитель Дальскій. — Благ. ГГ. Георгій Миланковићъ сл. Дом. Дальскогъ Рентмайстеръ, Константінъ Боићъ истогъ Дом. Фішкалъ, Еvгеній Ђорђевићъ истогъ Дом. Каснеръ, и Нік. Живковићъ изслуж. Каснаръ. Высокоуч. ГГ. Стефанъ Ніколаевићъ, Младенъ Стефановићъ и Георгій Поповићъ изъ Белогъ брда Свршени Богослови, — Дим. Єздимировићъ Натарошъ Дальскій, Петаръ Георгіевићъ Натарошъ Белобрдскій, и Јованъ Исайловићъ Акад. Молеръ и Скупитель Предуписника. Г. Еvѳімій Захарићъ Кнезъ Дальскій. Пошт. Григорій Малешевићъ изъ Горньи Карловица. Пошт. Г. Ігнатъ Живойновићъ Трговацъ.

Д А Р Д А.

Чести. Г. Илія Бачванинъ Утѣшеновићъ Парохъ и Скупитель Предуп. — Пошт. ГГ. Петаръ Б. Утѣшеновићъ Арендаторъ — Вік. Поповићъ и Лука Коићъ Майстори.

Д А Р У В А Р Ъ.

Послани одъ Чести. Г. Јос. Добрашевића Намѣстника Протопрезvтерата Даруварскогъ.

Пречести. Г. Петаръ Бираћъ Протопрезvтеръ Даруварскій и ч. конс. Сосѣдатель. Чести. ГГ. Пароси: Георгій Каралія Цѣпилачкій, Петаръ Солоня Долянскій, Вас. Орозовићъ Брестовачкій, Гавріилъ Десанчићъ Граховлянскій, Паvелъ Ковачићъ Тораньскій, Ѳеодоръ Димитріевићъ Троеглавскій, и Стефанъ Раданчевићъ велико-Зденачкій. Чести. ГГ. Капеллани: Петаръ Вукотићъ Боровскій, Міхаилъ Раданчевићъ Зденачкій и Мойсей Ковачићъ Басташкій. — Благ. ГГ. Едуардъ Мрачичь судацъ Окружія Даруварскогъ, Иванъ Семанъ Фішкалъ Спаілука Дарув., Ігнатій Борковићъ Билѣжникъ Дарув. и Нік. Стояновићъ Билѣжникъ Улянички. Благораз. Г. Стефанъ Карановићъ Дѣтонаставникъ. Пошт. ГГ. Петаръ Забердацъ и Сvмеонъ Іоанновићъ Трговцы и Майстори, — Іоаннъ Драгичевићъ, Милошъ Раиновићъ, Стефанъ Поповићъ, Антоній Ячетићъ и Міхаилъ Станисавлѣвићъ Майстори. — Госпожа Ангеліна Димитріевићъ рођена Добрашевићъ.

Д Е С П О Т - С Е Н Т - И В А Н Ъ.

Чести. Г. Григорій Ганићъ Парохъ на свою унуку Єлену. Высокоуч. Г. Максімъ Брежовскій Учитель и Скупитель Преду-

писника. Благ. Г. Іоаннъ Верговићъ кр.-Коморскій Кассиръ. ГГ. Стефанъ Шилићъ за дѣерь Милицу, Аркадій Моисеовићъ, Радивой Апићъ за сына Димитрія, и Θеодоръ Попинъ за Хрістіфора Пантића, ученика, Майстори. Г. Григорій Деспотовићъ Пѣвацъ.

ДОЛОВИ.

Преч. Г. Стефанъ Болгарићъ Парохъ Доловскій Протопресвитерата Панчевачкогъ Намѣстникъ и Ч. Епарх. Конс. Ассесоръ за сына Петра. Често. ГГ. Філіппъ Поповићъ за сына Константіна и Сѵмеонъ Мишковићъ, Скупитель, за сына Димитрія IV. Нѣм. школе ученика, Пароси. Честн. Г. Алекс. Θ. Ніколићъ Єродіяконъ и Учитель за сына Арістида. — Благор. Г. Ефремъ отъ Михайловићъ ц. кр. Управ. Лайтнантъ. — Благораз. ГГ. Ніколай Гродчанинъ, Павелъ Вышньичкій за дѣерь Емілію, и Савва Докићъ Учительи. — Поштенор. ГГ. Іоаннъ Милићевићъ за сына Філіппа, Ігнятій Ніколићъ за синове Григорія и Георгія. Іоаннъ Стояновићъ, Матеей Станковићъ за брата Пантелеимона, Ніколай Бараевацъ за сына Константіна, браћа Васіліе и Іоаннъ Бараевацъ, и Θеодоръ Станисавлѣвићъ за сына Светозара Трговцы. Пошт. ГГ. Димитріе Стоиновъ Арендаторъ за унука свогъ Светозара, Іоаннъ Главонићъ ц. кр. изслуженый Капетанъ за сына Максима, и Аванасіе Вуковићъ ц. кр. изслуж. Стражамештеръ.

ЂУРЪ.

Благ. Г. Вас. Абжићъ Адвокатъ Скупитель Предупненика. Благ. Г. Θеодоръ одъ Баићъ. ГГ. Вас. Вуковало, Владиславъ Терзићъ, Іоаннъ Форовићъ, Конст. С. Стефановићъ, Дим. Васићъ, Стеф. П. Сарайлићъ, Пав. П. Сарайлићъ, Дим. Форовићъ и Алекс. Бадуловићъ.

ЕГРА.

Изъ Србске Читаонице.

Честн. Г. Георгій Поповићъ Парохъ Мишколцкій и Намѣстникъ, ч. АЕМ. Конс., и сл. варм. Боршодске, Хевешке, и Гемерске Таб. Суд. Присѣдатель 2 екс. Ч. Г. Максімъ Янковићъ Парохіе Егарске Адміністраторъ. Благор. Г. Θеодоръ Живковићъ одъ прінцъ прайзенъ регім. Оберлайтнантъ за сына Еміліана. Пошт. ГГ. Іоаннъ Міхайловићъ, Ніколай Войновићъ за сына Владимира, Петаръ Поповићъ, и Александеръ Кирковићъ. — Высокоуч. ГГ. Міхаилъ Маринковићъ, Лазаръ Костићъ и Гавр. Радиновићъ І. лѣта маѳ. Права Слушательи; Георгій Лубурићъ II. год. Любомудрія Слушатель; и Александеръ Белаковичь ученикъ.

З А Д А Р Ъ.

Послани одъ Г. Спире Поповића.

Преч. Г. Аѳанасій Чурлићъ Архімандрітъ Мон. Крупе. Преч. Г. Герасимъ Петрановићъ Профессоръ, Честн. Г. Нікола Вуйновићъ Катіхета. Препод. Г. Серафимъ Матавуль Єром. М. Крупе. Г. Ѳеодоръ Янковићъ Клирікъ.

З Е М У Н Ъ.

Послани одъ Благ. Г. Дим. Бешлића.

Пречестн. Г. Лазаръ Савићъ Протопрезвvтеръ Земунскій. Честн. Г. Дим. Марковићъ Парохъ. Благ. Г. Дръ Георгій Пантелићъ. Благ. Г. Георгій Ђурђевићъ Капетанъ. Высокоуч. ГГ. Дим. Чобићъ и Євѳимій Лончарићъ Учительи. Поштенор. ГГ. Вас. Васілієвићъ, Марко Ніколићъ, Ѳеодоръ Р. Ѳомићъ, Григорій Веселиновићъ, Марко Романчићъ, Радисавъ Ѳомићъ, Вас. Вукомановићъ за сына Петра, Лука Јоанновићъ за сына Светозара, Јоаннъ Д. Јовановићъ, Алекс. Д. Јовановићъ, и Георгій Д. Јовановићъ Трговцы. ГГ. Георгій Суботићъ и Стеф. Живковићъ Трговачки Помоћницы. — Благор. Госпоя Анастасія Нићифоръ и Господична Хрістіна Огризовићъ.

Послани одъ Высокоуч. Г. Дим. Чобића.

Честн. Г. Лазарь Андрсевићъ Парохъ. Пошт. Г. Г. Міхаилъ Міхайловићъ за ћерь Екатеріну, Спасое Поповићъ за сына Константіна, Стефанъ Петровићъ за ћерь Марію, Гавр. Міхайловићъ изъ Бановаца, Лука Петровићъ за сына Станишу, Пав. Мишковићъ за сына Лазара Трговцы, — Георгій Соларъ за сына Александра, Димитрій Петровићъ и Георгій Живковићъ за сына Уроша Майстори. Г. Г. Конст. Ѳеодоровићъ и Андрей Живковићъ Тргов. Помоћницы.

И Л О К Ъ.

Послани одъ Честн. Г. Кvрілла Ніколића Пароха Илочкогъ.

Благор. Г. Г. Севастіанъ Деметровићъ Адвокатъ, Іноценцій Силлаба дом. Илочкогъ Архіварій, Јоаннъ оо Миковићъ Патваріста, Димитрій Марковићъ такође, Бела Кунцъ дом. Илочкогъ Писаръ, Матѳей Церхайеръ такође, и Симеонъ Лукићъ мѣстногъ Бележника Практікантъ. Пошт. ГГ. Симеонъ Пробоичићъ и Лазаръ Петлянскій Трговцы. Пошт. Г. Лука Даронићъ за сына Александра.

И Р И Г Ъ.

Послани одъ Благор. Гже Єлене отъ Младеновићъ.

Препод. Г. Амвросій Лазићъ Кувеждинскій Игуманъ 3 екс. Препод. Г. Даніилъ Петровићъ Игуманъ Раваничкій и конс. Присѣдатель. Честн. Г. Дамянъ Лукићъ Парохъ и конс Присѣдатель. Благор. ГГ. Мат. Ужаревићъ Свилодѣлія Надзыратель, Јоаннъ Кирковићъ Фішкалъ Фрушкогорски Монастыра, Јованъ Маринковићъ сл. Сремске варм. Ассессоръ, — Ђорђе Саранкићъ, Стеф. Поповићъ Адвокати,— и Димитрій отъ Младеновићъ. — Благор. Гжа Єлена отъ Младеновићъ суп. вел. Судца и Елисавета Станћъ изъ Руме.

К А Р Л О В Ц Ы.

Пречестн. ГГ. Прокопій Ивачковићъ Архімандрітъ Крушедолскій, — Сергій Каћанскій, Патр. Попескулъ, Нік. Груићъ АЕМ. Протосvнћели; Пачелъ Стаматовићъ Протопресвvтеръ Карловачкій, — Ант. Нако АЕМ. Архідіяконъ, Лукіанъ Ніколаевићъ АЕМ. Протодіяконъ. Чест. ГГ. Пароси: Аѳанасій Поповићъ Карловачкій, Вас. Ніколаевићъ Сурдучкій, Урошъ Милутиновићъ Стеяновачкій, Савва Ніколићъ Мартиначкій, — Петаръ Ягеровићъ, Алекс. Сабовлѣвићъ и Стеф. Ніколаевићъ Голубиначки, Пет. Паяновићъ Батайничкій ЈоаннъБудимъ Мартиначкій и Еvѳім. Тимићъ Сусечкій. Препод. Г. П. Будићъ Игуманъ В. Реметскій. Ч. ГГ. Јосифъ Шевићъ Капеланъ у Крчедину и Петаръ Бошковићъ Діяконъ Сурдучкій. Преподобна ГГ. Ѳеофілъ Алимпићъ заклетый старацъ, Арс. Миросавлѣвићъ Намѣстникъ, Еvлогій Кузмановићъ Јеромонахъ и Јероѳей Драгановићъ Јеродіаконъ — сви изъ Мон. Крушедола. — Благ. Г. Јос. Матићъ Быргермайстеръ и Стев. Ристићъ Адв. Выс. Г. Ал. Остоићъ Дѣтонаставникъ. Пошт. ГГ. Марко Бурна за сына Стефана ученика, Пачелъ Ристићъ за синове Јована и Евтімія 2 екс. Браћа Лазаръ и Георгій Јоанновићъ 2 екс., Стефанъ Матићъ за сына Василія, браћа Петаръ и Пав. Павловићъ Трговцы. — Высокоуч. ГГ. Клиріцы: Даніилъ Раячићъ и Пав. Кречаревићъ сл. кр. Табле заклети Бележницы, Дим. Вукићевићъ, Георгій Кояновъ Стефановићъ, Божидаръ Живковићъ, Савва Аранитскій, Петаръ Сабльићъ, Сvмеонъ Майнскій, Лазаръ Цыковацъ, Вас. Кавраићъ III. — лѣтни, — Стеф. Чобанићъ, Стеф. Павишевићъ, Јесей Панићъ, Вас. Коларићъ, Георгій Живковићъ, Нік. Кнежевићъ, Стеф. Поповићъ, Јов. Ніколаевићъ, Н. Миросавлѣвићъ, Урошъ Јоанновићъ, Нік. Скенџићъ, Јоаннъ Гойковићъ II. — лѣтни, — Пачелъ Ніколићъ Ј. Миловановићъ, и Јоаннъ Мрђеновићъ I. — лѣтни, — Живоинъ Тошићъ, Міхаилъ Коларовићъ и Пав. Кнежевићъ Свршени Богослови и Учительи.

Скупіо благовад. Юноши Нік. Іовановићъ I. классе човечности Ученикъ.

Благор. и Высокоуч. ГГ. Яковъ Живановићъ Дръ Філософіе, Ѳома Войновићъ Проф., Нік. Хаџићъ АЕМ. Expeditor 2 екс. — Пошт. ГГ. Јосифъ Живановићъ за сына Јоанна ученика, Георгій Станковићъ за сына Петра ученика Трговцы, — Георгій Матићъ Ћурчія и Алекс. Радовановићъ трогов. Помоћникъ. — Гумназіална Юность: Алекс. Тедићъ, Павелъ Ненадовићъ, Лазаръ Поповићъ, Ѳеодоръ Јоанновићъ, Конст. Трумићъ, Алекс. Јоанновићъ, Лазаръ Мирковићъ, Јоаннъ Ракићъ, Георгій Поповићъ, Стефанъ Ракићъ, Стефанъ Димитріевићъ Краснорѣчія Слушательи,— Младенъ Георгіевићъ, Младенъ Павковићъ IV. Грам. классе, — Дамянъ Палеташевићъ, Дороѳей Єленикъ, Софроній Грујчићъ III. Грам. классе, — Јосифъ Здравковићъ, Пав. Ніколаевићъ, Пав. Чучковићъ, Ѳома Поповићъ, Георгій Перзићъ Алекс. Грбићъ, Рафаилъ Медаковићъ, Станимиръ Будимъ II. Грам. кл., — и Лаз. Јоанновићъ I. Грам. кл. ученикъ. — Гавр. Пешићъ II. норм. кл. ученикъ. — Благор. Госпое: Елисавета Александровићъ изъ Крушедола и Наталія Поповићъ роћ. Александровићъ. Господична Марія Поповићъ.

Стара Пазува. Ч. Г. Сумеонъ Несторовићъ Діяконъ и Учит. Высокоуч. Г. Јоаннъ Т. Лангхофферъ Юности Еванг. Учитель.

В. КИКИНДА.

Послани одъ Благ. Г. Дра Павла Трифунца Адвоката и Окр. В. Кикиндскогъ поч. в. Нотарія.

Пречестн. ГГ. Павелъ Влаховићъ Протопрезвитеръ, сл. Темишв. и Торонт. варм. Присѣдатель, — Јоаннъ Влаховићъ, Парохъ и ч. Конс. Присѣд. — Урошъ Трифунацъ Парохъ, Намѣстникъ и Конс. Присѣд. Чести. Г. Јоаннъ Галетићъ Парохъ. Благор. ГГ. Алекс. Ісаковићъ Сенаторъ, Петаръ Таназевићъ вел. Фішкалъ, Алекс. Станоевићъ Віце-Фішкалъ, Мита Трифунацъ поч. Віце - Фішкалъ, Пав. Таназевићъ поч. Віце Нотарій и Адвокатъ, Велимиръ Стефановићъ поч. Віце Нотарій, Алекс. Лаковићъ Контролоръ, Симеонъ Риђичкій поч. Віце Нотарій и Адвокатъ, — Нік. Марковићъ, Арк. Васіліевићъ, Аѳан. Кенгелацъ, Ратко Станковићъ, Алекса Радакъ, Сергія Биримацъ, Висар. Мишковъ Адвокати, — Јоаннъ Ранковићъ Amtschreiber, — Аѳан. Удицкій Юратъ и Петаръ отъ Стояновићъ В. Кик. Окруж. Діурністе. Высокоуч. Г. Лазаръ Кирићъ III. классе Учитель и Србске Чутаонице ревностный Кньижничаръ. Пошт. ГГ. Георгій Руссъ предпоменуте Читаонице ревностный Кассіръ и Евтиміе Звекићъ Трговцы.

КЛЕНАКЪ,

Честн. Г. Алекс. Янковићъ Парохъ и Скупитель Предуписника. Благ. ГГ. Стоянъ Вукомановићъ ц. кр. пенз. Лайтнантъ и Аѳан. Стояновићъ Zoigst revidirender Waarenaufseher. Благораз. Г. Павелъ Райковићъ Учитель. Пошт. ГГ. браћа Ѳомашевићъ Трговцы. ГГ. Шумари: Конст. Єздићъ Нікіначкій, Гавріилъ Јоанновићъ Кленачкій и Петаръ Јоанновићъ Платичевачкій. — Г. Лазаръ Тріфуновићъ Feldstands Corporal. ГГ. Ніколай Симеоновићъ и Ант. Свирчевићъ Тргов. Помоћницы. ГГ. Георгій Момчиловићъ, Любомиръ Обреновићъ и Ѳеодоръ Симеоновићъ (изъ Ирига) Майстори.

НОВЫЙ САДЪ.

Уписани у Читаоницы..

Честн. ГГ. Матѳей Костићъ, Јоаннъ Марковићъ, Ђорђе Нешковићъ и Григ. Андреевићъ Пароси. Преч. Г. Стефанъ Ковачевићъ Протосинђелъ изъ Србіє. — Благ. ГГ. Радивой отъ Стратимировићъ, Стефанъ Владиславъ Адв., Дръ Петаръ Јовановићъ Проф., Конст. Ісааковићъ Проф., Конст. Завишићъ Лайтнантъ изъ 21. граничке Секлерске Регіменте ч. 15, Дим. Токалићъ ц. кр. Аудітор. Кандідатъ, — Ѳеод. Мандићъ, Ђорђе Камберъ, Дим. Міхайловићъ, Алекс. Шевићъ, Мита Поповићъ и Конст. Димитріевићъ Крал. Табле закл. Нотаріи. Высокоуч. ГГ. Петаръ Марковићъ и Лаз. Јовановићъ Свршени Богослови, — Павле Симићъ Академ. Живописацъ, — Конст. Стефановићъ, и Јов. Поповићъ Учительи. Пошт. ГГ. Марко Поповићъ за синове Кvрілла и Георгія, Тим. Милашиновићъ, Аронъ Поповићъ и Георгій Неделковићъ Трговцы, — Г. Јоаннъ Бошковићъ за сына Јоанна.

Послани одъ Г. Георгія Неделковића.

Благ. Г. Пав. Мачванскій Адв. и В. Фішкалъ вар. Высокоуч. Г. Ѳеодосій Јоанновићъ Юратъ. Пошт. ГГ. Д. Видуловићъ, М. Саранда, Ј. Міодраговићъ, Георгій Дада, Живко Ракићъ, Міх. Георгіевићъ, Сава Суботићъ Трговцы, — Н. Неделковићъ и Пав. Лалићъ Майстори.

ОГУЛИНЪ.

Высокоблаг. Г. Стеф. Шупльикацъ одъ Витезъ, ц. кр. Оберстаръ, Кавалѣръ кр. Француского Ордена честногъ полка и кр. Саксонскогъ ордена за гражданске заслуге. Высокоблаг. ГГ. Илія Герлићъ и Васо Кнежевићъ ц. кр. Маіори. Благор: ГГ. Паво Кушанъ Капетанъ одъ управительства, Јосифъ Калинићъ Капетанъ 1-вый рачуноводитель, Нік. Буњевацъ отъ Николаєвићъ Капетанъ, Јово Бунчићъ Капетанъ, Лука Сертићъ Оберлайтманъ, Петаръ Латасъ Оберлайтманъ регементскій Ађу-

тантъ, Нік. Бороввићъ Оберлайтманъ одъ Управительства и Скупитель Предуписника, — Ђорђе Микашиновићъ, Мойсія Тарбукъ, Стево Мандићъ, Јово Михановићъ, Григорія Роксандићъ, Міхайло Кайганићъ, Алекс. Докт. Θеодоровићъ Лайтмани одъ Управительства, и Илія Храниловићъ практикантъ одъ Управительства. ГГ. Рафаило Вуцелићъ ц. кр. Кадетъ и Марко Затезало регементскій Профузъ. Пошт. ГГ. Рафаило Латасъ Гостилникъ кодъ Цара Австрійскогъ, — Стево Бастаићъ и Стево Поповићъ изъ Бриня Трговцы, — и Алекс. Терпковъ трговПомоћникъ.

О С Ѣ К Ъ.

Послани одъ Благ. Г. Јоанна Нешковића.

Честн. ГГ. Спиридонъ Сенићъ и Лазаръ Бонићъ мѣстни Пароси, ч. Конс. и сл. Вировитичке варм. Ассессори. Честн. Г. Евθимій Банацъ Діяконъ. Благор. ГГ. Георгій Юрковићъ отъ Чалме, Дим. Вуковићъ Капетанъ вар., Вас. Аθанасієвићъ Фізікусъ вар. Мойсей Поповићъ Ексакторъ, Алекс. Лужинскій Землѣмѣръ вар., Вас. Аргировићъ Кассе сиротинске Позорникъ, Јоаннъ Нешковићъ болнице Надзыратель, Георгій Седоглавићъ сл. рег. Цара Ферд. Рітмайстеръ Аудіторъ, Павелъ Райковићъ пензіоніраный Капетанъ, Г. Хаџићъ ц. кр. Постмайстеръ, — Петаръ Вировацъ, Юліусъ Ц. Ісайловићъ, Мойсей Нешићъ и Мойсей Георгієвићъ Адвокати. Высокоучена ГГ. Алекс. Јоанновићъ Патваріста, Нік. Јоанновићъ Postae Practicans, Міх. Клюновићъ Іберрайтеръ, Јоаннъ Павловићъ и Георгій Крестићъ Права, и Антоній Краићъ Філософіє Слышательи. — Поштен. ГГ. Петаръ Радановићъ, Григорій Аргировићъ, Јоахімъ Бонићъ, Георгій Милашиновићъ, Антоній Гостимировићъ, Петаръ Гвоздановићъ, Милошъ Песићъ, Георгій Поповићъ, Стефанъ Костићъ, Димитрій Цветковићъ, Павелъ Малаћъ Трговцы; — Franjo Šahter, Дим. Вуићъ, Петаръ Авксентієвићъ, Лазаръ Беркићъ, Петаръ Беркићъ, Георгій Поповићъ, Георгій Штерн и Георгій Стояновићъ Шпекуланти. — ГГ. Јоаннъ Весићъ, Лука Милићъ, Тоша Бошнякъ, Јоаннъ Апостоловићъ, Димитрій Босанацъ и Ігнятій Крагуєвићъ Майстори. Г. Тоша Познановићъ Трговачкій Помоћникъ. Благонадеждный Андрія Симеоновићъ ученикъ. — Гжа Анна Познановићъ рођена Стоячићъ. — Мѣстна Читаоница.

Послани одъ Высокоуч. Г. Јоанна Янковића.

Честн. ГГ. Пароси: Јоаннъ Ракићъ Чепинскій, Софроній Давидовићъ Допсинскій, Конст. Поповићъ Будимачкій и Маθей Олићъ Поучійскій. Поштенор. ГГ. Петаръ Весићъ, Стефанъ Илићъ, Алексій Міхайловићъ и Алойзій Роговићъ.

ОТОЧАЦЪ.

Послани одъ Благор. Г. Нік. Бороввића.

Благор. ГГ. Марко Крестићъ Капетанъ 1-вый Аудіторъ, Јованъ Радосављевићъ Капетанъ Аудіторъ, Данило Чортанъ Капетанъ 1-вый рачуноводитель, Петаръ Станићъ Оберлайтм. одъ управительства, Марко Јовановићъ Капетанъ у миру, и Давідъ Вранешевићъ Оберлайтманъ, Г. Јованнъ Алагићъ Фуріръ Пошт. ГГ. Стево Машићъ, Міхайло Делићъ изъ Верховина Трговцы, Самоило Косановићъ трговачки Помоћникъ.

ПАНЧЕВО.

Пречестн. Г. Конст. Арсеновићъ Протопресвитеръ Панч., и ч. Конс. Присѣдатель. Препод. Г. Ѳеодосій Црнянскій Игуманъ Мон. Войловице и ч. Конс. Присѣдатель. Честн. ГГ. Пароси: Вас. Живковићъ ч. Конс. присѣд. и Мойсей Аѳанацковићъ Панчевачки, Илія Берићъ Борчанскій, и Акс. Димићъ Бавамиштскій. Честн. Г. Савва Коларскій Капеланъ у Панчеву. Благор. ГГ. Дри Константінъ Пейчићъ и Дим. Радуловићъ. Благ. Г. Јов. Пантелићъ Народны Школа Діректоръ. Благ. Г. Алекс. Андрићъ пенз. Упр. Лайтнантъ и Скупитель Предуписника. Благ. Г. Ефремъ Арсинъ Лайтнантъ. Благ. ГГ. Вас. Лонгиновићъ и Сандићъ Адвокати. Благор. Г. Трифонъ Ніколаевићъ Учитель у Борчи. Г. Стеф. Янковићъ Штабскій Писаръ. — Поштенор. ГГ. Ефремъ Барићъ, Георгій Варсанъ, Стефанъ Зегга, Єфта Буковала изъ Томашеваца за Янаћъ Ризо, Конст. Барићъ, Макс. Влаховићъ, Алекс. Барићъ, Нік. Ћурчинъ, Нік. Милошевъ, Стефанъ Трпковићъ, Алекс. Васілѣвићъ, Дим. и Арс. Бошковићи, Риста Богичевићъ, Аронъ Благоевићъ, А. Искрићъ изъ Карлсдорфа за дћерь Юліяну и сына Димитрія, Стефанъ Пешићъ на синове Јоанна, Петра и Павла, Јов. Георгіевићъ за дћерь Персиду, П. Натићъ за дћеры Марію и Персиду, Георгій Милутиновићъ, Савва Ђешинъ, Георгій Хассановъ, Акс. Милошевъ, Пав. Лукићъ и Јов. Петровићъ Трговцы, — Аронъ Крчадинацъ, Стоянъ Стойковићъ и Георгій Димитріевићъ Майстори. — Господична Емілія Тамбурићъ.

ПЕРЛЕЗЪ.

Честн. Г. Петаръ Купусаровићъ Сакула. Благор. Г. Антоній отъ Юрковичь Управ. Лайтнантъ. Благораз. Г. Елисей Ди-

митріевичь Учитель. Поштенор. ГГ. Трговцы: Максимъ Евгеніевичь Скупитель Предуписника 2 екс., Марко Дракуличь изъ Ченте, Евгеній Арсеніевичь изъ Орловита, Міхаилъ Завишичь изъ Добрице, П. Міхайловичь изъ Прковца, Павле Субичь изъ Орловата, Јоаннъ Иличь, Стефанъ Е. Бекичь, Димитріе Поповичь, Ivan Prajdić.

П Е Ч У Й.

Послани одъ Высочоуч. Г. Сумеона Леовића I. год. Мађ. Права Слышателя.

Вычокоучена ГГ. Лазаръ Давидовичь, Јоаннъ Јанушичь II. год. Права — Јосифъ Кнезій, Сігісмундъ Кнезій, Лазаръ Латіновичь одъ Боршода, Стефанъ Мединацъ, Константінъ Стойковичь I. год. Любомудрія — и Васілій Нѣръ Стіхотворенія слушатели.

П Е Ш Т А.

Послани одъ Высокоуч. Г. Субб. Младеновића Матице Србске Дѣловодителя.

Честн. Г. Георгій Марго Пар. и Конс. Присѣд. Благ. ГГ Георгій Дамяновичь Сенаторъ, Дръ Јов. Субботичь кр. Цензоръ, Лаз. Јоанновичь ц. кр. Капетанъ, Дим. Јовановичь вар. Землемѣръ и мѣстный школа Управ., Пав. Недокланскій при сл. шк. Депут. Кассеперцепторъ, — Јоаннъ Алексичь, Ѳеод. Павловичь Учредникъ С. Н. Новина, Дан. Продановичь, Алекс. отъ Юрковичь, Алексій Войновичь, Міх. Костичь, Дръ Георгій Стояковичь, Пав. Радовановичь, Алекс. Поповичь, Лазаръ Лазичь, Алекс. Монастерлій при вар. Маг. в. Нотарій, Пет. Лазичь Адвокати, — Ѳеод. Марго Мед. Докторъ и Георгій Поповичь Хірургъ. Пошт. ГГ. Јов. Тріфуновичь, Пет. Раичь, Пет. Јоанновичь, Дим. Тинковичь за дѣерь Елісавету, Савва Петровичь, Јов. П. Јоанновичь, Дим. Вельковъ, Еvѳ. Савичь, Георгій Станковичь, Пав. Кроничь Трговцы, — и Еман. Лежимирскій Крояч.

Послани одъ Высокуч. Г. Вел. Барбарића.

Благ. ГГ. Алекс. Капетановичь и Петаръ Петровичь Адвокати. Высокоуч. ГГ. Д. Пав. Поповичь, Пет. Бошнякъ, Вас. Ніколичь, Богобой Аѳанацковичь Юрати. Высокоуч. ГГ. Ант. Доброволевичь Свршеный Богословъ, Пав. Груичь II. године, Вел. Барбаричь и Стеф. Рогуличь I. год. Права, — Георгій Стояковичь II. год. и Владимиръ Јоанновичь I. год. Філософіе Слу-

шательи, — Пошт. ГГ. Алекс. Поповичь за свою дћерь Єлену. ГГ. Јоаннъ В. Марковичь трг. школе Слушатель, — Пет. Димичь и Пав. Поповичь Кроячки Помоћницы.

С. Београдъ. Честн. Г. Өеод. Оджичь Парохъ и Конс. Присѣдатель.

Калазъ. Честн. ГГ. Симеонъ Недичь Парохъ и Симеонъ Степанацъ Діяконъ и Учитель.

Послани одъ Высокоуч. Г. Нік. Ђ. Вукићевића.

Высокоуч. ГГ. Ђорђе Поповичь, Еміліанъ Марго, Светозаръ Свеславъ Милетичь и Стѣнко Вукићевичь Права, — Нік. Живановичь, Вѣнко Фрушичь, Нік. Станковичь, Јосифъ Јорговичь и Ђорђе Крстаничь Філософіє Слушательи. Пошт. Г. Јоаннъ Шербанъ Трг. изъ Вршца. ГГ. Вѣнко Стояновичь изъ Сомбора и Нік. Јоанновичь изъ Вршца Спомоћницы Трг. Г. Евөімій Обрадовичь трговачке Школе ученикъ.

ПОЖУНЪ.

Послани одъ Высокоуч. Г. Людевита Штура Учредника Слов. Нар. Новина и Орла Татранскогъ.

P. p. L. T. Strakovič katol. bohoslovec v Nitrán. Semen., Mich. Mil. Hodža Sv-Mik. ev. Knaz, Jozef Šťásni katol. Knaz v Dražovcach, Eduard Bezrović z radu Sv. Franc., Ludevít Štúr spravca a Vidáv. Slov. Nár. Novín, a Orla Tatr. — Citáren Slovanska v Bratislave.

Честн. Г. Милошъ Ратковичь Свештеникъ. Высокоуч ГГ. Стев. Вочинчичь, Нікола Папхазій, Тоша Мутибарићъ, Тоша Бикаръ Мађ. Права. – Дим. Димитріевичь Свршеный Богословъ, Павелъ Поповичь Шабчанинъ, Милославъ Перичь, Стев. Симуновичь, М. Драголюбъ Поповичь, Петаръ Ненадовичь, Илія Вуичь, Стев. Поповичь, Јованъ Пантеличь II. год. Філософіє, — Сима Остоичь Миланъ Өеодоровичь, Миланъ Кировичь, Петровичь, Стев. Симоновичь I. год. Філософіє Слушательи.

РУМА.

Честн. ГГ. Пароси: Адамъ Моловичь ч. Конс. Ассесоръ, Вас. Крестичь Румски, и Марко Любинковичь Добриначкій. Благор. ГГ. Светозаръ Ніколаевичь. Вас. Владиславъ Ніколаевичь, Ђорђе Лазаревичь Адвокати, — Миланъ Симеоновичь, Јоаннъ

отъ Младеновичь Юрати. — и Радованъ Вуяничь Добриначкій Нотарошъ. Пошт. Г. Г. Любомиръ Панаіотовичь Земунацъ, Милошъ Матичь, Милошъ Максімовичь політех. трговцы, — и Јованъ Палеташевичь Крoячъ. — Благородна Госпоя Драгиня отъ Младеновичь.

СЕГЕДИНЪ.

Честн. Г. Г. Петровићъ Парохъ Мартоношкій, Алекс Вуковићъ Адміністраторъ, — Дим. Поповићъ Діяконъ и Скупитель. Благор. Г. Вас. Веселиновићъ дѣйств. подбележникъ. Высокоуч. Г. Ђорђе Петровићъ Учитель Ђалинскій. Пошт: Г: Г: Јованъ Фоттій избраный грађанинъ, Јованъ Жеравица Трг: и избр: грађ:, Јованъ Хаџићъ Трг. — Высокоуч: ГГ: Урошъ Девићъ изъ Паланке, Павао Путникъ изъ Опава, Стеванъ Кађанскій изъ Сент-Ѳомаша, Міяило Ристићъ изъ Беле Цркве и Јов: Димовићъ изъ Гргуреваца I. год: Філософіе Слушательи. Благонад. младићъ Алекс. Панаотовићъ изъ Н. Сада Реторике ученикъ.

СЕНТ-ѲОМАШЪ.

Честн: Г: Г: Пароси: Аврамъ Георгіевићъ Намѣстникъ Протопрезв: Н: Садскогъ, Урошъ Радановићъ, Павелъ Петровићъ Сент-Ѳомашки, — и Ефремъ Яковлѣвићъ Турійскій. Благ: Г: Г: Андрія отъ Ніколићъ сл: Бачке варм. Ассессоръ, Евг: отъ Радишићъ исте варм: віце-Фішкалъ, — Дим: Манойловићъ, Георгій Манойловићъ, Павелъ Георгіевићъ, Аронъ Гаванскій, Алекс: отъ Радишићъ Адвокати, — Јованъ отъ Сарићъ, Јоца Хаџићъ Постмайстеръ и Ђорђе Мушицкій Фізікусъ вар: и Скупитель. Благор: Г: Коста Поповићъ Учитель старіе Классе. Пошт: ГГ: Арсеній Манойловићъ, браћа Раля Стефановићъ, Міхаилъ Петровићъ, Илія Еликовићъ, Аца Манойловићъ, Павелъ Манойловићъ и Петаръ Раля Стефановићъ изъ Туріе Трговцы. Г: Урошъ Гаванскій за сына Лазара.

СЕНТА.

Честн: ГГ: Тимотей Бранковићъ и Алекс: Ніколићъ Пароси. Благор: ГГ: Јоаннъ отъ Бодерлица Ассессоръ варм:, Петаръ Стойшићъ Адв. и Списатель Србскій, Мойсей Загорица мѣстный Бележникъ, Конст: Живановићъ Адв:, Јоаннъ отъ Брановачкій, Георгій отъ Бодерлица, Јоаннъ отъ Голубъ. Высокоуч: Г: Георгій Ніколићъ Учитель. Г: Г: Самуилъ Арадскій, Алекс. Коићъ, Ѳеан. Иванчићъ, Стефанъ Станићъ за пытомца

Петра, Јоаннъ Ніколићъ, Павелъ Зубановићъ, Аврамъ Марковићъ, Яковъ Крагуевъ, Аврамъ Вуићъ, Ісакъ Юришинъ, Петаръ Стокићъ, Міх. Саввићъ, Симеонъ Загорица, Кузманъ Станићъ и Алекс. Зубановићъ.

СЕНЬ.

Послани одъ Благ. Г. Нік. Бороевића.

Пошт: Г: Г: Ђорђе Милеуснићъ великокупацъ, — Ісакъ Милеуснићъ, Ђорђе Сигуръ и Лазаръ Рашевићъ Трговцы.

СЛАНКАМЕНЪ.

Послани одъ Высокоуч. Г. Павла Нешковића Учителя.

Чести: Г: Јоаннъ Параносићъ Адміністраторъ Парохіе Сланкам. Ч: Г: Павелъ Гавріиловићъ Діяконъ и Учитель Бешчанскій. Пошт: Г: Г: Пав: Марковићъ, Никифоръ Роксићъ. Ігнятъ Радоевићъ, Стеф: Бугарска за сына Јоанна ученика, Дим: Сузанъ и Давідъ Мидоловићъ Трговцы. Г: Г: Јоаннъ Радомировићъ Математікеръ и віце Капралъ, Опачићъ Капралъ изъ Новы Карловаца и Јоаннъ Јоанновићъ Фрайтъ. Благонадеждный Алекс: Кузмановићъ ученикъ.

СОМБОРЪ.

Послани одъ Благор. Г. Петра Коньовића поч. в. Нотарія.

Благор: Г: Г: Давідъ Коньовићъ Біровъ, Тріфонъ Аѳанацковићъ Капетанъ и сл. варм: Чанадске Ассессоръ, Георгій Петровићъ, Јоаннъ Петровићъ, Нік: Леовићъ и Ніколай Груићъ Сенатори, — Стеванъ Лалошевићъ Ексакторъ, Ніколай Міхайловићъ В. Нотарій, Урошъ Шимићъ віце-Фішкалъ, Александеръ Петровићъ поч. в: Фішкалъ, Петаръ Коньовићъ поч: в: Нотарій, Милошъ Коньовићъ поч: віце Фішкалъ, Јоаннъ Браћевачкій віце Архіварій, и Тітусъ Браћевачкій кодъ Адм. Ком: Практікантъ. Благор: Г: Г. Адвокати: Димитрій Папхазій, Јоаннъ Радосавлѣвићъ, Лазаръ Доићъ, Јоаннъ Янковићъ, Ніколай Лалошевићъ, Васілій Груићъ, Аркадій Ніколићъ, и Димитрій Паланачкій. Г: Г: Радославъ Арадскій Viarum Inspector, и Апсолонъ Міхайловићъ гражданинъ. Поштенор: Г: Г. Трговцы: Васілій Прокоповићъ, Петаръ Міхайловићъ, Јоаннъ Георгіевићъ и Самуилъ Живановићъ. — Србска Читаоница.

Послани одъ Честн. Г. Васілія Ковачића Діякона.

Преч: Г: Васілій Ковачићъ Протопресвvтеръ Сомборскій ч. Конс. Бачке и Марморошке варм: Ассессоръ. Честн: ГГ: Пароси: Васілій Миловановићъ ч. Конс. и Сремске варм: Ассессоръ, Даніилъ Поповићъ народны школа Катіхета, Іоаннъ Θеодоровићъ Препар. Катіхета, и Урошъ Стойшићъ Сомборски, — Мирко Бастићъ Леђенскій, Димитрій Ранићъ Сивачкій, Петаръ Чупићъ и Аврамъ Борђошкій Станчићки, Іоаннъ Костићъ Сивачкій, Ніколай Григоревићъ Сент-Иванскій и Іоаннъ Ісаковићъ Пачирскій. Честн: Г: Г: Іоаннъ Момировићъ вдове Пар: Сомборске Адміністраторъ, Стефанъ Янковићъ Капеланъ, и Вас. Ковачићъ Діяконъ у Сомбору. — Благ: Г: Пет. Арадскій Землємѣръ вар: Высокоуч: Г: Г: Васілій Максімовићъ Фізікусъ вар. — Любомиръ Маширевићъ и Міхаилъ Костићъ Адвокати, — Ісід: Миловановићъ Індагаторъ и Лаз: Банићъ Цайхнеръ, — Г: Г: Димитрій Мороквашићъ, Міхаилъ Янковићъ, Александеръ Коньовићъ, и Дим: Гавриловићъ Учительи. — Г: Г: Любомиръ Бикаръ II. год: Філософ., Нікола Ђ. Вукићевићъ I. год. Філософ., Ніколай Бугарскій Стіхотвор: и браћа Іосифъ и Савва Коньовићъ III. лат: школе ученицы. — Поштенор. Г: Г: Іоаннъ Аθанацковићъ, Дим. Риђичкій, Ісаакъ Радосавлєвићъ, Петаръ Мороквашићъ, Еvθімій Міхайловићъ, Θеодоръ Коларићъ, Стефанъ Прокоповићъ, Іоаннъ Вуићъ, Лазаръ Маширевићъ, Георгій Коларовићъ, Нік: Аθанацковићъ, Петаръ Влашкалићъ, Георгій Ракићъ, Георгій Міхайловићъ, Іоаннъ Янковићъ, браћа Георгій, Савва, Аθанасій, Ісаакъ и Θеодоръ Гергуровъ, Стефанъ Попићъ, Марко Бикаръ, Урошъ Радоєвићъ, Аарон Беркићъ, Ніколай Влашкалићъ, Антоній Янковићъ, Алекс: Бикаръ, Павелъ Станимировићъ, Милошъ Арадскій, Георгій Радосавлєвићъ, Θеодоръ Капдемордъ, Іоаннъ Георгієвићъ, Неца Радосавлєвићъ за синове свое Александра и Ніколу, Юстінъ Бикаръ, Юстінъ Максімовићъ, Георгій Моићъ за сына Димитрія, Симеонъ Увалићъ за дћерь Анну, Іоаннъ Папана, Дим: Груићъ, Адамъ Живковићъ и Дим. Янковићъ Трговцы. Поштенор. Г: Г: Даніилъ Бикаръ, Алекс: Бикаръ, Павле Бикаръ, Еvθімій Поповићъ, Алекс: Харишъ за сына Іоанна и Симеонъ Бикаръ. — Гри: Міхаилъ Маширевићъ, Нікола Коньовићъ, Вас. Поповићъ, Павле Милинковићъ, Васілій Арнаутъ, Софроній Момировићъ за дћерь Емілію, Ісаакъ Бркићъ за сына Лазара, Павле Райковићъ за сына Уроша, Васілій Ковачићъ Палинъ за дћерь Софію, и Петаръ Петровићъ Майстори.

173

ТАРРАШЪ.

Частн. Г. Јоаннъ Чокерлянъ Парохъ, ч. конс., и Сл. Торонт. Међе Ассессоръ, и ученогъ Дружтва Прагскогъ Членъ и Коррешп., и Скупитель Предуп. 2. Кнь. Благор. Г. Г. Јоаннъ Маргетићъ Діштр. Сенаторъ и Нік. Пайдакъ мѣстный Бележникъ. Благораз. Г. Андрей Ђулинацъ Учитель. Поштен. Г. Лазаръ Толмачъ Трговацъ за сына Максіма I. год. Філософ. Слушателя. Георгій Толмачъ Землѣдѣлацъ за сына Петра ученика.

ТЕМИШВАРЪ.

Послани одъ Преч. Г. С. М. А. Б.

Пречестн. Г. Самуилъ Маширевићъ Архімандрітъ Бездинскій 2 екс. Пречестн. Г. Еміліанъ Кенгелацъ Архім. Ходошкій, Преч. Г. Јоаннъ Г, Васићъ Протопресвvтеръ Темишварскій и Владиславъ Веселиновићъ Протопр. Жебелскій, Препод. Г. Г. Стефанъ Міхайловићъ придворный Јеромонахъ. Максімъ Славуй Намѣстникъ Бездинскій и Арс. Продановићъ Епіскопскій Капелланъ. Честн. Г. Георгій Ніколићъ Парохъ и Конст. Хаджи Діяконъ Темишварскій. — Благ. Г. Г. Марко Поповићъ Бировъ Темишварскій. Јоаннъ Паликућеви одъ Фурлука. Јоаннъ Поповићъ Фішкалъ Конс. Темишв., Өома Стефановичь Дръ Медіціне, Петаръ Алексіевичь и Өеодоръ Живковичь Адвокати, Лазаръ Новаковичь Механскій Провізоръ и Владиславъ Стакичь Епіскопскій Писаръ. — Пошт. Г. Г. Міх. Шевичь, Аркадій Поичь, браћа Каначки и Марко Поповичь изъ Бокке Трговцы.

Послани одъ Благ. Г. Алекс. Веселиновића закл. Мађ. Права Адвоката и поч. вар. в. Нотарія.

Честн. Г. Вас. Субботичь ц. кр. регім. Інф. 53. душепопечитель, Благор. Г. Г. Јоаннъ Маленица одъ Станоре, Константінъ Влаховичь одъ Драгомирешће. Георгій К. Георгіевичь одъ Апади. Георгій Андреовичь одъ Петрова Села сл. Темешке вармеђе Судацъ. Павелъ Веселиновичь Темишв. вар. Капетанъ и сл. Торонт. варм. Присѣдатель. Иво Шиматовичь. ц. кр. Капетанъ. Дим. Шербанъ више дом. Фішкалъ. Нік. Ніколичь Адв. и сл. варм. Краш. Присѣдатель. Ђорђе Кулянчичь Адв. и Кньижевникъ Србскій. Дим. Геричь ц. кр. Лайтнантъ. Петаръ Але-

ксієвичъ Адв., Нав. Банчь Маѣ. и Авет Права Адв., Стеф. Богдановичъ Бер. Нотарій. Ефремъ Бокшанъ Адв., Пав. Ніколичъ Адв. и поч. вар. в. Нотарій. Новакъ Груичь Адв. и поч. вар. в. Фішкалъ Марко Димитрієвичь Адв. и Петаръ Чермена вар. Перцепторъ.

ФРАНЂВО.

Честн. Г. Г. Јоаннъ Гаврііловичь и Стефанъ Марковичь Скупитель Предуписника, Пароси. Благ. Г. Леонтій Кекезъ Бележникъ. Поштен. Г. Г. Өеодоръ Бочарацъ Судія, Стефанъ Влашкаличь данопримацъ: Георгій Гавріиловичь подвоза Уредникъ, Јосифъ Гебелъ (западне цркве Србинъ) и Павле Телечкій Берберинъ: Благонадеждни ученицы: Владиміръ Главашъ и Младенъ Боберичь у Врбасу, браћа Бзитвацъ у В: Бечкереку, Радованъ Главашъ: Александеръ Сервинацъ: Марія Бранковичь и Александеръ Максімовичь..

ШИБЕНИКЪ.

Пречестн: Г. Стефанъ Кнежевичь Архімандрітъ Мон: Керке: Препод: Г: Макаріа Вукадиновичь Парохъ Косовскій: Честн: Г: Спиро Добрієвичь Парохъ Врбничкій: Г: Симо Пупичь Учитель у Косову: Г: Стеханъ Матіашевичь изъ Книна: Г: Ніколa Милетичь, Г. Спиро Поповичь Скупитель Предуписника.

ШИДЪ.

Пречестн: Г: Павелъ Ніколичь Протопресвитеръ за себе и свое Предуписнике 20: екс.

ЯЗАКЪ.

Честн: Г: Г: Симеонъ Ніколаевичь, и Јоаннъ Радойчичь за сына Стефана Пароси: Препод: Г. Г. Кузманъ Стефановичь и Даміанъ Пеовичь Јеромонаси Мон: Язка: Пошт: Г: Григорій Пантеличь Трг: Гжа Стана Міхайловичь изъ Оггара за дћерь Елісавету.

ДОЦНІЄ ПОСЛАНИ.

БУДИМЪ.

Послани одъ Благ. Г. Сим. Філіпповића Адв.

Высокопреосвештеный Г. Платонъ Аѳанацковићъ Епіскопъ Будимскій, учены дружтва: Імператорскаго общества Історіи и Древностей Россійскихъ при Імп. Всеуч. Московскомъ, — отечественогъ Музеума у Бохеміи, и Србске словесности у Београду — Почестный Членъ 2 екс., Честн: ГГ: Пароси: Прок: Груићъ Липовачкій и Драгутинъ Груићъ Качфалскій: Высокородный Г. Метелъ Ожеговићъ одъ Барлабашевца при кр. Унг. Мѣстозаступ. Совѣту Совѣтникъ. Высокор. Г. Пав. Трифунацъ отъ Батфе при кр. Унг. Камери Совѣтникъ. Благор. ГГ. Ісідоръ Николићъ при высок кр. Унг. Совѣту Секретаръ, Вас. Стойковићъ ц. кр. Лайтнантъ, — Алекс. отъ Радићъ, Стефановићъ и Јос. Ференцъ закл. Адв., при выс. кр. Унг. мѣст. Сов. Концепт. Практіканти. — Пав. Коићъ Адв., — Франьо Ступпи и Драгут. Бертићъ Землѣмѣри.

ПЕШТА. Благ: Г: Ант: Жерявъ Табуларный Адв: Благ: Г: Дим: Брађанъ Адв.

ВРБАСЪ.

Честн. Г. Петаръ Вучерићъ Парохъ. Высокоуч. ГГ. Косма Стояковићъ Учитель и Любомиръ Радосавлѣвићъ Свршт. Клирікъ.

ГОРНЬИ КАРЛОВЦЫ.

Послани одъ Г. Јоанна Янковића.

Благор. Г. Г. Јоаннъ Обрадовићъ Сенаторъ, — Баронъ Драгутинъ Кушландъ, Максімъ Прица и Лудвікъ Шплайтъ Адвокати, — Павле Миловановићъ пенз. Капетанъ, Нік. Иванчевићъ вар. Фізікусъ, Јоаннъ Богдановићъ кр. Митнице Ревізоръ. П. н. Г. Г. Андрей Кунићъ за сына Јоанна, Міх. Миличевићъ за сына Уроша. Петаръ Живойновићъ за сына Нестора, Ант. Живойновићъ, Вас. Барако за сына Јоанна, Міх. Панћъ, Міх. Медаковићъ, Георгій Поповићъ за сына Јосифа, Дан. Банянинъ, Јоаннъ Кокановићъ, Еман. Солларъ и Никола Јовићъ. — Народна Читаоница.

ГОСПОЂИНЦЫ.

Чест Г Ніколай Белянскій Капелланъ.

ИРИГЪ.

Честн. ГГ. Пароси: Јоаннъ Радойчићъ Язачкій и Јосифъ Горяновићъ Ирижкій Скуп. Предуп. Благ. ГГ. Георгій Сарайкићъ и Стефанъ Поповићъ Адвокати. Высокоученый Г. Милошъ Радойчићъ Дръ Медіцыне. Благораз. Г. Дим. Дожудићъ учитель. Пошт. ГГ. Алекс. Вуићъ Трговацъ, — Кузманъ Папулићъ, Нік. Гудурићъ и Гавріилъ Вуићъ - Майстори. — Мѣстна Читаоница.

МАЦУТЕ.

Честн ГГ. Пароси: Георгій К. Милићъ Мацутскій, Скупитель Предуписника, Вас. Бузумовићъ Мелянскій, и Георгій Караліа Цѣпидлачкій. Препод. Г. Мѵронъ Манойловићъ Јеромон. Ораховичкій и спомоћникъ Парохіє Дреновачке. — Благоговѣйна ГГ. Капеллани: Петаръ Вукотићъ Боровскій, Аѳан. Миливоєвићъ Лисичкій и Јоаннъ Бодићъ Смудскій.

МИТРОВИЦА.

Честн. ГГ. Јоаннъ Коларовићъ Парохъ Лађарачкій и Петаръ Радовановићъ Діяконъ и Учитель. Благ. Г. Конст. Радовановићъ ц. кр. Кадетъ. Высокоуч. Г. Ѳеодоръ Петковићъ Учитель. Пошт. Г. Г. Трговцы: Пав. Месаровићъ, Любомиръ Цыкуша, Нік. Баракъ, Стеф. Ніколаєвићъ, Благ. Г. Стеф. отъ Банћъ за сына Лукіана, Г. Костићъ за сына Константіна, Стеф. Ніколићъ, Георгій Гойковићъ изъ Язка, Дим. Поповићъ, В. Бабићъ, Петра Томашевића Сынови, Петаръ Димитріевићъ, Алекс. Димовићъ, Софр. Дробацъ, Стеф. Јсааковићъ, Дим. Радовановићъ и Димитрій Загла Скупитель Предуписника.

МОХОЛЪ.

Преч. Г. Григорій Моићъ Протопресвѵтеръ Сегединскій и Парохъ Мохолскій. Честн. Г. Конст. Поповићъ ч. Конс. Присѣдатель. Благ. ГГ. Јоаннъ Поповићъ Конзулторъ и Јосифъ Берићъ мѣстный Біровъ.

ПАКРАЦЪ.

Послани одъ Благ. Г. Свет. Кушевића Закл. Адвоката и ч. Конс. Пакрачкогъ з. в. Нотарія.

Высокопреосвештеный Г. Стефанъ Крагуевићъ православный Пакрачко-Славонійскій и цѣлогъ Генералата Вараздинскогъ Епіскопъ. Пречестн. Г. Корн. Живковићъ Еппскій Сунгелъ, Богосл. Проф. и Конс. ред. Нотарій. Пречестн. ГГ. Епарх. Конс. Присѣдательи: Анат. Јоанновићъ Игуманъ Леповинскій и сл. варм. Крижевачке судб. стола Присѣдатель, Јосифъ Вуковићъ Игуманъ Ораховичкій и сл. варм. Веровитичке с. ст. Присѣд., Павелъ Барнишићъ Протопресвутеръ Пакрачкій, сл. варм. Крижевачке с. ст. Присѣд. и Парохъ Слобоштинскій, Вас. Ранчевићъ Протопресв. Нартянскій и Парохъ Белоɣварскій, Дим. Лончаревићъ Протопресв. Сѣверинскій, сл. варм. Веровитичке и Крижевачке с. ст. Присѣд., Пав. Станчићъ почестн. Протопресв. и Парохъ Ново-Градишкій, Міх. Ѳеодоровићъ Протопресв. Плавшиначкій и Пар. Ровиштскій, Јос. Остоићъ Протопресв. Боровскій и Пар. Пeратовичкій, Алекс. Чуповићъ Протопресв. Ново-Градиштскій и Пар. Ранчкій, Петаръ Бирачъ Протопресв. Даруварскій и Пар. Ступовачкій, Георгій Бузаџићъ Протопресв. Трештеновачкій и Пар. Градишчкій, Јоаннъ Докторовићъ Намѣстникъ и Пар. Пакрачкій, Јоаннъ Претићъ Намѣстникъ Протопр. Брачевачкогъ и Пар. Клокочевичкій, Вас. Доићъ Намѣст. Протопр. Н. Градишк. и Пар. Окучанскій, Лук. Тербоевићъ Намѣстникъ Протопресв. Нартянскогъ и Парохъ Павлянскій, Міх. Бошчетићъ Нам. Протопресв. Сѣверинскогъ и Пар. В. Герђевачкій, Георг. Басташићъ Нам. и Пар. Плавшиначкій, Зах. Вукашиновићъ Пар. Вербовлянскій, Јоаннъ Милановићъ Пар. Бодеграйскій. Преч. Г. Меѳодій Баићъ Игуманъ Пакранскій. Честн. Г. Стефанъ Бамићъ Пар. Бастаскій и Клир. Проф. ч. ГГ. Авакумъ Вуковићъ Јеромонахъ Мон. Ораховице и Администраторъ Гаоскій, Марко Годечъ Јеромонахъ Мон. Ораховице и Адм. Дреновачкій, Мур. Манойловићъ Јером. Мон. Ораховице, Петаръ Вукашиновићъ Парохъ Суботскій. Дав. Баићъ Пар. Чагличкій, Ѳеофілъ Петровићъ Адм. Пар. Пожежке, Ант. Ристићъ Капеланъ Градишчкій и Георгій Ѳомићъ Еппско-придворный Капеланъ. Протопресвутератъ Боровскій Честн. ГГ. Пароси: Георгій Болићъ Сухомлачкій, Вік. Росићъ Миклеушкій, Арс. Белайчевићъ Клинскій, Стефанъ Орозовићъ Слатинскій, Пав. Лончаревићъ Войинскій, Јоаннъ Ніколићъ Мединачкій, Георгій Милићъ Мацутскій, — Аѳан. Миливоевићъ Капеланъ Лисичкій и Јоаннъ Болићъ Кап. Смудскій. — Благор. ГГ. Андрей Марковићъ ц. кр. св. Ђурђевачке и Сумеонъ Поповићъ Градишке Регіменте Економіє Лайтнанти, Нік. Живковићъ АЕМ. Дои. Даля пенз. Каснаръ, Вас. Здѣларъ закл. кр. Табле Билѣжникъ и Георгій Ѳеодоровићъ сл.

Спаилука Вућинскогъ Ішпанъ. Пошт. Г. Г. Андрей Кушевићъ Трг. Вировитичкій, Д. К. Мировићъ Шпедітеръ Бечкій, Лука Малешевићъ Млинаръ, Дим Гостимировићъ Трг. и Вѣкославъ Мессарићъ Органістъ Беловарскій. — ГГ. Ант. Милосавлѣвићъ и Вас. Войновићъ совршени Богослови, — Јоаннъ Белићъ и Алекс. Болићъ III. год., Аѳанасій Менћъ, Јоаннъ Рекићъ, Міх. Грубачъ, Дим. Промићъ II. год, Јоаннъ Здѣларевићъ, Міх. Кобасица, Јоаннъ Бузаџићъ, Дан. Георгіевићъ I год Богословіе Слышатели.

РУМА.

Послани одъ Благораз. Г. Стеф. Лазића Учителя.

Честн. Г. Георгій Ненадовићъ Парохъ. Благораз. Г. Любомиръ Цветковићъ Учитель: Пошт. ГГ. Дам. Станћъ, Нік. Чаркачићъ, Міх. Міхайловићъ за сына Петра, Пав. Богдановићъ, Јоаннъ Живковићъ Трговцы, — Стеф. Ћирићъ за сына Міхаила, Алекс. Марковићъ Майстори Благонадеждни Лазаръ Живановићъ, Јоаннъ Радойчићъ II. и Васілій Кригованъ I. Классе ученицы.

НОВЫЙ САДЪ.

Скупіо Благор. Г. К. Конћъ Адвокатъ,

Высокоуч. ГГ. Профессори у Гумнасіи Србской: Георгій Георгіевићъ, Д. Янковићъ, Несторъ Исаковићъ. Благор ГГ. Адвокати Јов. Матићъ, Вас. Обрадовићъ, Урошъ Поповићъ, Пав. Камберъ, Георгій Ружићъ, Конс. Бележникъ, Мих. Николићъ, Адв. и сир.кассе Позорникъ, Ђорђе Малетићъ Списатель,ГГ. Трговцы: Стефанъ Ненадовићъ, Живко Суботићъ, Петаръ Батановићъ.

СОМБОРЪ.

Послани одъ Честн. Г. Вас. Ковачића Діякона.

Благ. Г. Г. Яковъ отъ Мразовићъ вел. Солгабіровъ, Јоаннъ Лалошевићъ Експедіторъ, Георгій Бирварскій Кассаперцепторъ вар., Алекс. отъ Међанскій, Нік. Лугумерскій віце-Касаперцепторъ вар., Владиславъ Ковачићъ Ком. Землѣмѣръ, Јоаннъ Чокоръ, Јоаннъ Туріакъ Препар. Профессори, — Георгій Куріяковићъ, Алекс. Міхайловићъ, Урошъ Лазићъ и Јоаннъ Дедићъ Канцелисте. Высокоуч Г. Јоаннъ Поповићъ Свршеный Богословъ и Учитель II. Классе у Стапару. Г. Лазаръ Поповићъ

вар. Хаднађъ. Пошт. ГГ. Браћа Ѥрасовићъ, Јоаннъ Бикаръ, Урошъ Коларићъ, Сава Лалошевићъ, Георгій Райковићъ, Георгій Янковићъ, и Дим. Ференчевићъ Трговцы, — Харітонъ Утвићъ Сапунџія, Лука Барякtаровићъ Ћурчія, Алекс. Попићъ Арендаторъ, Ѳеодоръ Деспотовићъ Среброковъ и Алекс. Ѳомићъ Газда.

ТИТЕЛЪ.

Честн. Г. Аѳан. Поповићъ Парохъ. Благ. Г. Г. Јоаннъ Ћрумићъ ц. кр. Управ. Капетанъ сл. Шайкашкогъ погран. Баталіона. Арк: Гайшинъ и Ѳеодоръ Поповићъ Обрлайтнанти, Пет. Дудићъ Лайтнантъ: Г. Дав: Пожаревъ Профозъ: Пошт: ГГ. Міх. Крестићъ и Јоаннъ Драгоеско Трговцы. Г. Г. Ѳеодоръ Добановачкій Стражамештеръ и Илія Аѳанасіевићъ Берберинъ.

ТРІЕСТЪ.

Высокоуч Г. J. Владисавлѣвићъ, Учитель и Списатель. ГГ Трговцы: Сим. Димитріевићъ, Јоаннъ Поповићъ, Андрей Стойковићъ, Пав. Батановићъ.

БОСНА

Преподобна Г. Г. Любомиръ Мартићъ Капеланъ у Крешеву и Бл. Јосићъ Учитель у Монастыру Сутиской, обоица реда св. Францішка

Примѣтбя. Имена Г. Г. Предуписника изъ Србіе и одъ стране браће Хорватски Іллура, будући да намъ до овогъ часа іоште приспѣла нису, печататћемо касніе у ексемпларыма за нъи намењеныиъ.

ИЗЪ СРБІЄ.

БЕОГРАДЪ.

Уписани у Читалишту.

Нѣгова Свѣтлость Господаръ и Князъ Србскій Александеръ Карађорђевићъ — 10 екс.

Высокородна ГГ. Совѣтницы: Стоянъ Симићъ Председатель, Стефанъ Стефановићъ Тенка Вицепредсѣдатель 2 екс. Лаз. Арсеніевићъ Членъ, Стеф. Марковићъ Членъ, Главный Секретаръ Јованъ Стеићъ, — Јованъ Мариновићъ и Пав. Арс. Поповићъ Секретари.

Высокородный Г. Рад. П. Дамяновићъ прив. Попеч. Финанціе 2. екс. Высокоблаг. ГГ. Тим. Кнежевичь првый Секретаръ Княжеске Канцелларіе 2. екс. и Евт. Угричићъ Предсѣдатель Аппел. Суда. Благор. ГГ. Яковъ Димшичь Секретаръ Аппелл. Суда, Пет. В. Јовановичь Секретаръ Начал. Шаб., Савва Христичь Архіваръ Княж. Канцел., Јов. Петровичь Архіваръ Суда варошкогъ, Нік. Христичь Столоначалникъ Княж. Канц., Дим. Томичь Столонач. Попеч. Фин., Јованъ Марковичь Канц. Контр., Миланъ Стойковичь Експедіторъ Поч. Внутр. Дѣла, Ђорђе Ниничь Експед. Княж. Канц., Ђорђе Брдаревичь Протоколлістъ Аппел. Суда, Георгій Петровичь Дѣловодитель Примир. Суда, Дим. Т. Миланковичь Писаръ Полиц., Владиміръ Богдановичъ

Писаръ Суда вар., Јов. Евтимієвичь Пост-Оффіцирь. Ал. Николичь Рачунов. фонда удов, Павле Иличь Апотекаръ.

Благ. и Высок. ГГ. Константінъ Бранковичь Проф. Філософіє, — Владиславъ Поповичь, Ђорђе Ћиричь и Лука Павловичь Професcори у Гимнасіи, — Матія Банъ, Конст. Ђорђевичь, Євт. Аврамовичь и Павле Чавловичь Учительи; — Андрія П. Стефановичь ученикъ инжинир., Андрія Петровичь и Танас. Бел. Марковичь Права, Ђорђе Мишковичь Філософіє и Дим. Миланковичь Богословіє Слушательи. Благонад. ученицы: Дим. К. Стояновичь и Јов. Хаџи Тоша. — Вѣштый Живописацъ Дим. Аврамовичь.

Пошт. ГГ. Јов. К. Поповичь, Петко Ђедовичь, Станко Радоєвичь, Нік. Здравковичь Трговцы, — Григ. Возаровичь 2. екс. и Пет. Лазаревичь кньиговезцы. — Г. Јов. Куманудій Прав. Банкеръ. Г. Стеф. Павловичь Правит. Рудокопъ. — Ђорђе Станковичь Кроячъ. — Г. Јоаннъ Георгієвичь изъ Панчева. — Госпоя Катерина Вукайловичь.

Послани одъ Преч. Г. Дан. Поповића А. Е. М. Протодіякона.

Нѣгово Высокопреосвештенство Г. Петаръ Јоанновичь Архіепіскопъ Београдскій и Митрополітъ цѣле Србіє 2. екс. — Пречестн. Г. Гаврiилъ Поповичь Архімандрітъ Враћевшничкій. Чести. ГГ. Герасимъ Стойковичь А. Е. М. Протосингелъ и Учитель Богословіє, Діонисій Поповичь Игуман Раваничкій и Членъ Архідіецез. Конс., Савва Јовшићъ А. Е. М. Сингелъ и вѣроучитель у Лицеуму, Евг. Симеоновићъ А. Е. М. Јеромонахъ и Учитель Богословіє, Θеодосіє Мраовичь А. Е. М. Архідіяконъ и Учитель Богословіє, Данило Поповичь Протодіяконъ и Столоначалникъ у Канц. Конс. Димитрій Вуичь Протопресвитеръ Београдскій, и Членъ Архідіец. Конс. — Илія Новаковичь военый Свештеникъ, — Міх. Поповичь, Стеф. Георгієвичь, Нік. Петровичь, Нік Димитрієвичь мѣстни Пароси, — Обрадъ Міхайловичь Капелланъ Протопресв., Милошъ Јоанновичь Діяконъ и Учитель. Благор. ГГ. Вас. Лазичь Секретаръ Архідіец. Конс., Кyрiлъ Мирковичь Учитель Богословіє, Атанасіє Георгієвичь Протоколіста Архідіец. Конс., Алекс. Ђуричь Практікантъ Суда Окр. Београдскогъ и Ђорђе Ніколичь Практікантъ у Канц. Консістор.

Изъ Попечительства Внутр. Дѣла.

Послани одъ Благ. Г. Гавр. Н. Перишича Протоколіста и одправ. дужн. Рачуновод. Попеч. Внутр. Дѣла.

Высокородный Г. Илія М. Гарашанинъ Попечитель Внутр. Дѣла, Полковникъ и Кавалѣръ. 2. кнь. Высокоблаг. Г. Атанасіе Ніколичь Началникъ Поліц. Економ. Оддѣленія. Благ. ГГ. Стеф. Херкаловичь Чиновникъ Особены порученія, Тоша Живановичь Столоначалникъ I., Алекса Ристичь такође, Марко Стойковичь Протоколістъ Оддѣл. Саніт., Ђорђе Д. Ніколичь Рачуновод. Построенія, Нікод. П. Ћирићъ Канцелістъ, Миланъ Ђ. Стойћевичь Практікантъ, Живоинъ Стояновићъ такође, — Миланъ Миленковичь, Стев. Ћиричь и Нік. Јовановичь Ученицы Школе Инџинирске.

Послани одъ Благ. Г. Алекс. Здравковића Практіканта Попечительства Финанціе.

Высокородный Г. Ефремъ Ненадовићъ Членъ Совѣта, Подполковникъ и Кавалѣръ. Высокородный Г. Јованъ Вељковичь Членъ Совѣта, Подполковникъ и Кавалѣръ за сынове свое Стояна и Ефема 2. кнь. Высокоблаг. Г. Јованъ Ниничь привр. Начал. главне Контроле. Благор. ГГ. Алекс. Ђуричь Столоначалникъ главне контроле, Симеонъ Весовичь такође, Спиридонъ Радосавлѣвичь II. Рачуноиспыт. гл. Контроле, Коста Сретеновичь Практ. гл. Контр,

Высокоблагор. Г, Јованъ Гавриловичь Началникъ Оддѣленія Промышлѣности Попеч. Финанціе 2. кнь. Благор. ГГ. Стоянъ Спасичь Кньиговодитель Попеч. Фінанціе, Дим. Јокичь I. Рачуноиспыт. Попеч. Фин., Миланъ Д. Давидовичь Столоначалникъ Оддѣленія Казнич. Попеч. Фин., Риста Петровичь Архіваръ Попеч. Фин., — Милосавъ С. Јовановичь, Јованъ Живадиновичь Канцел. Попеч. Фин., — Конст. Х. Брзаковичь Практ. Попеч. Фин. и Вас. Митровићъ Преписчикъ Поп. Фин,

14

Послани одъ Благ. Г. Мил. Поповића Учредника Прав. Нов.

Благ. ГГ. Јованъ Лукачевичъ, Кавалѣръ, Маіоръ и Командиръ I. батальона пѣхоте, — Риста Теодоровичъ Кавалѣръ, Маіоръ и Командиръ II. батальона пѣхоте, — Милошъ Поповичъ Учредникъ Правит. Новина.

Послани одъ Благ. Г. Иліе Захаріевића Проф. Поезіе и Діректора Гимнасіе.

Благонадеждни Юноше: Тодоръ П. Міюшковићъ, Коста П. Марковичъ, Обрадъ Поповичъ, Павле Радовановичъ Реторике Слушательи, — Авкс. Василѣвичъ, Јосифъ Поповичъ, Миленко Стояновичъ, Миланъ Лазаревичъ, Илія Заричъ, Коста Паунковичъ, Ђорђе М. Ніколичъ, Теофілъ Н. Спасоевичъ, Радосавъ Благоевичъ, Браниславъ Васоевичъ I. Гимн. разреда Слушательи.

АЛЕКСИНАЦЪ.

Благ. и Высок. Г: Вас. Теодоровичъ Дръ Медіцине и Діректоръ Карантина Алексиначкогъ, Скупитель Предуписника. Благ. ГГ. Ђорђе Вучковичъ I. Осмотритель Карантина Алекс. за дѣерь свою Станку, Дим. Стефановићъ II. Осмотритель Кар. Алекс. за сына Савву, Ђорђе Евтіміевичъ Секретаръ Ђумрука Алекс. за дѣерь свою Любицу, Милошъ Милетићъ Практікантъ Ђумрука Алексиначкогъ. Г. Г. Живко Милоевићъ за сына Станоя и Стоянъ Станковичъ Портири Карантина Алекс., — Райко Миленковичъ и Милошъ Ј. Видаићъ Амбарціе Карант. Алекс., — Милованъ Стояновићъ и Живко Тешичъ Латови. — Г. Г. Гвардіяни: Обрадъ овановичъ за сына Аврама, Васа Стояновичъ за сына Алексу, Живанъ Поповичъ за дѣерь Убавку, Радосавъ Янковићъ за сына Аврама, Павле м. Хаџичъ, Булюкбаша Вуча Јовановичъ за сына Константіна, Ђата Јованча Н. налазећійсе на границы.

ЗАЙЧАРЪ.

Высокоблагор. Г. Јоаннъ Наумович Началникъ Округкія Црноречкогъ и Скупитель Предуписника. Пречестн. Г. Павле Јованович Протоереи Окр. Црнор. Честн. Г. Ђорђе Еминович Парохъ Злотскій. Благ. ГГ. Алекс: Стефанович Казначей Началничества, Радое Маркович Писаръ Началничества, Нича Симич Членъ Суда, Стеф. Яничевич Писаръ Среза Вражогрнскогъ, Миленко Станкович Пост-Експедіторъ Зайчарскій, Владимиръ Васич Практікантъ Началиичества Округк. — Благораз. Г. Г. Стефанъ Петрович Учитель Зайчарскій, Максімъ Попович Учитель Грмшкій. Пошт: Г. Видое Ивкович Трговацъ.

ИВАН[illegible]ЦА.

Честн. Г. Борисавъ Попович Наместникъ и Парохъ. Благ. Г. Алекс. Попович Писаръ Среза Моравичкогъ. Благораз. Г. Нікола Вукович Учитель.

ЛОЗНИЦА.

Благ: Г. Петаръ Ивановић Козелляцъ Началникъ Среза Ядранскогъ и Скупитель Предуписника. Пречестн. Г: Игнятіе Васич Протопресвvтеръ Округкія Подринскогъ. Препод. Г: Петаръ Стефанович Игуманъ Монастыра Тронюше. Честн. Г. Г. Пароси: Марко Стевановъ Текеришкій, Максімъ Живанович Цыкотскій, Ивко Арсеніевич Яребичкій. Благ. Г. Ђорђе Єздимирович Експедіторъ. Благораз. Г. Г. Учительи: Дим. Ђурђакович Лозничкій, Коста Маринкович Текеришкій, Теодоръ Угринович Яребичкій, Сава Давидович Неусавичкій: Пошт; Г: Г. Милошъ Арсенович Трговацъ и Петаръ Арсенъ Киетъ Баданьскій.

НИШЪ (у старой Србіи).

Пречестн. Г. Хаџи Григоріе Ніколаевич Архімандритъ Монастыра Высоки Дечана. Препод. Г. Г. Антимъ Арсеніевич, Агат-Ангелъ Христич, Серафимъ Христич Јероманаси у Мон. Высоко-Дечанскомъ. Честн. Г. Ђорђе Икономовић Парохъ Ниш-

кій. Честн. Г. Хаџи Ђенадіе Петровичь изъ Пирота Јеродіяконъ Митрополіта Нишкогъ. Благ. Г. Паноіотъ Василовичь отъ Меленикъ Писаръ кодъ Ћиръ Косте Теодоровића. Благораз. Г. Г. Савва Радойчичь Скупитель Предуписника, Танасіе Петровичь и Милія Крстичь Учительи Нишки, Пошт. Г. Мита Стевичь Трговацъ.

УЖИЦА.

Благ. ГГ. Коста Чолакъ, Антићъ, Миланъ Калђвичь Скупитель Предуписника и Радованъ Паителичь Членови Округ. Суда, — Божа Божовичь Секретаръ, — Милошъ Јовановичь старіи, Міяило Трифуновичь и Паунъ П. С[illegible]ичь мл. Писари Суда, — Радованъ П. Радоевичь Практікантъ Суда, — Мата Краиничь Писаръ, — Дим. Милосавлђвичь Практ. Началнич. — Сима Маричь Председ. Пр. Суда обшт. Ужичкогъ.

ШАБАЦЪ.

Благор. Г. Г. Јованъ Миловановичь Помоћникъ Началничества Окр. Шабачкогъ, — Димитріе Балаитскій Проф. и Управитель Полугимназіе, Владимиръ Вуичь, Павле Стояновичь и Дамянъ Маринковичь Профессори, — Петаръ Јовановичь Учитель 2. разреда Основне школе.

ЂAKOVO.

Visokoчestni Gospod. Adam Filipoviћ plem. Heldenthal Жupnik u Gorjanih, preч. Konsist. kao i stolice Verovit. s. st. prisѣdnik. Mnogoчestna G. G. Krunoslav Veseliћ Жupni pomoћnik u Gorjanih, Mato Topaloviћ u Liceu Ђakovaчkom Mudroљubja, obћe Istorie i narodnog jezika Profesor, Srѣmske stol. prisѣdnik za se i za Чitaonicu duhovne mladeжi u Ђakovu. Чestna G. G. Bogoslovi: Jozo Miloшiћ 1. god., Lavoslav Itlinger II. god., Janko Tombor III. god., Ilia Okrugiћ IV. god. i Fraњo Vuчkoviћ Mudroљubja sluш. 2 god. — Blagorodna GG. Pavo Peћiћ gospoштine Ђakovaчke Exactor, Antun Russi gosp. Ђak. Kontrolor, Damjan Grigiћ u mir postavљeni Furir u Vinkovcih. — Blagoчestni Gosp. Љubomir Popoviћ sluшateљ 1. god. Mudroљubja u Ђakovu.

Veleчestni Otac Gervazio Шoшka Gvardian Manastira Kapucinskog u Osѣku. Чestni O. Agapit Provoznik, Redovnik-Kapucin u Osѣku. Mnogoчestni Gosp. Jurje Tordinac жupni pomoћnik u gorњoj varoшi Osѣчkoj.

Ове Предуписнике изъ Ђакова и Осѣка изволіо намъ е послати похвално познатый домородацъ Іллурскій Г. Проф. Мат. Топаловићъ, у писму своме одъ 9. Юлія т. г. овако говорећи:

„Dragi Gospodine! Veћ ste si moжebit mislili: baш iz te Ђakovaчke Шokadie na moju srbsku kњigu nitko se nejavљa. Nemojte tako! Ima istinabog joш po gdѣkoi, komu se baш zato neћe, jer je ova il' ona kњiga ovimi il' onimi slovi, ovim il onim pravopisom izdana, al to je takovim samo, шtono vele fent; pravi pako uzrok je: шto takovi љudi nisu — n i z a ш t o! — Шto dosad odovud niшta nedobiste, jasamsám kriv, il boжe krive su moje okolnosti. Poslavah imam na hiљade, da neznam чesto gdѣ mi glava stoi и пр. — — Шaљite kњigu, jer jedva ju чekamo!"

На ово примѣтити имамъ, да осимъ многопочитаемогъ Г. Проф. Топаловића и нѣговы родолюбивы Предуписника, изъ цѣле Іллуріе „na moju s r b s k u kњigu nitko se nejavљa," да ни сами „najчistiom domorodnom vatrom podpaљeni" Загребчани! Овай случай незнамъ коіой околности да припишемъ. Богъ бы дао, да буде кривица до ГГ. Скупителя Іллурски.

СЛОГА.